Sayı 248 / 15 Eylül 1990 / 1500 Lira (KDV dahil)

Milliyet

SANAT DERGİSİ

MUSTAFA KAMİL ZORTİ

netekim

TOPLU YAPITLAR-1: akıllar fikirler

Metin ÜSTÜNDAĞ

12 Eylül'ün mizahımıza katkıları

VAKIF LEASING

VAKIF FİNANSAL KİRALAMA A.Ş.

$ 16.850.000*

Lease Financing for
Petroleum Tanker

Lessor
A subsidiary company of

VakıfBank
Türkiye Vakıflar Bankası

Lessee
DİTAŞ
DENİZ İŞLETMECİLİĞİ ve TANKERCİLİĞİ A.Ş.

* The biggest amount of leasing contracts in Turkey.

VAKIF LEASING

VAKIF FİNANSAL KİRALAMA A.Ş.

$ 8.240.000

Lease Financing for
Pneumatic Machinery

Lessor
A subsidiary company of

VakıfBank
Türkiye Vakıflar Bankası

Lessee
TOPRAK MAHSULLERİ OFİSİ

VAKIF LEASING

VAKIF FİNANSAL KİRALAMA A.Ş.

$ 3.500.000

Lease Financing for
Dry Cargo Vessel

Lessor
A subsidiary company of

VakıfBank
Türkiye Vakıflar Bankası

Lessee
MERTKAN DENİZCİLİK A.Ş.

VAKIF LEASING

VAKIF FİNANSAL KİRALAMA A.Ş.
İnönü Caddesi, Gümüşsuyu Vakıf İş Hanı No:2 80090 Taksim-İSTANBUL
Tel: 152 96 31 (5 Hat) Fax: 152 96 30

ajanstek

Milliyet
SANAT DERGİSİ

On beş günde bir yayımlanır.

15 Eylül 1990
Sayı 248 / Sıra 598 / 1500 Lira

Sahibi:
Milliyet Gazetecilik A.Ş. adına
AYDIN DOĞAN

Genel Yayın Danışmanı:
AKAL ATİLLA

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
ZEYNEP ORAL

Kapak:
FUNDA EREN

Abone koşulları:
Yıllık 36.000 TL (Taahhütlü 43.200 TL)
Altı aylık 18.000 TL (Taahhütlü 21.600 TL)
(Yabancı ülkeler için ayrıca
posta ücreti alınır)
Kıbrıs'ta satış fiyatı: 1.800 TL

İlan fiyatları:
Tam sayfa:
Renkli: 750.000 TL. Siyah-beyaz: 700.000 TL.
Yarım sayfa:
Renkli: 500.000 TL. Siyah-beyaz: 400.000 TL.
1/4 sayfa: 200.000 TL.
Kapak içleri:
Renkli: 900 000 TL. Siyah-beyaz: 800.000 TL.
Arka kapak: 1.000.000 TL.

Adres
Nuruosmaniye Cad. 65
Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 511 44 10

2
12 EYLÜL'ÜN
MİZAHIMIZA KATKILARI
- Kitaplar arasında
  Gül Dirican
- Günümüz mizahı
  Halûk Şahin
- Matrak özdeyişler: Hicvin arabeski mi? Toplumsal kimlik kartı mı?
  Emre Kongar
- Devleti ve devletseverleri "ti"ye almak...
  Ömer Faruk
- 12 Eylül mizahımızı ne yönde ve ne ölçüde etkiledi?
  Aydın Boysan, Can Yücel, Şinasi Gümüşel, Galip Tekin ve Gani Müjde'nin soruşturma yanıtları.
- Seçmeler

11
GILBERT BECAUD
- "Her sabah yeniden doğuyorum"
  Zeynep Oral

14
YAZ FESTİVALLERİ
- Avignon, Split, Los Angeles, Atina, Bayreuth, Aix Vichy, Montpellier...

22
İMZALI KİTAPLAR
- Bu işin de tadı kaçtı
  Sami Önal

24
YAŞARKEN
Vedat Günyol

25
90 YILININ "ESKİ" YENİLERİ
Orhan Kâhyaoğlu

27
ULUSLARARASI ÇİN FİLMLERİ FESTİVALİ
Gönül Dönmez

30
KAREN FINLEY/MARTHA CLARKE
- Gösteri sanatçısı iki kadın

32
KUNTSMUSEUM LUZERN'DE "EKSPRESYONİSTLER" SERGİSİ
- Üç yüz parçalık dehşet bir koleksiyon
  Necmi Sönmez

35
SERİGRAFİ BASKI TEKNİĞİ
- Tanımı, kısa tarihçesi ve uygulama yöntemleri
  Hasip Pektaş

40
METİN ALTIOK
- Şiiri üzerine söyleşi
  Gültekin Emre

12 Eylül'ün mizah

Gül Dirican

12 Eylül sonrası Türkiye'sinin ruh halini, değişen insanlarını ve onlar arasındaki ilişkileri, sorunlarını tanıyabilmek, çetelesini tutmakta kuşkusuz mizah birinci araç oldu

Son on yılın panoramasını, tıkanan tüm bilgilenme kanallarını zorlayan mizahçıların gözünden kanlı canlı gördü insanlar. Onlar sadece gösterdi, okuyucuları da yalnızca bir kere daha gördü

Bizler gülerken ağzını kapayan, çok gülünce "Allah bozmasın" korkusuyla tahtaya vuran, ağır, oturaklı bir gelenekten geliyoruz. Gülmek hafifliktir bizim için, kabalıktır ve zaten çok ses çıkarır. Adama, hemen "Ne öyle karı gibi gülüyorsun?" diye sorarlar. Ama insanız ya gülmeden de duramıyoruz. En çok da gülmeyi değil, güldürmeyi; dolayısıyla güleni değil güldüreni seviyoruz.

Türkiye'de yıllardır mizah dergileri çok satıyor. Şimdi de. Bugün bir de mizah kitapları yok satıyor. En çok satan kitaplar listelerinin tepelerinde en çok onları görüyoruz. Bu süreci "Biz Duvar Yazısıyız", "Bir de Duvar Yazısıyız" gibi okuması (bakması) kolay, ince, sohbet açıcı derlemeler başlattı. Kısa bir zaman dilimi içerisinde bir dizi Graffiti kitabı büyük bir iştahla pazara girdi. Onları mizah dergilerindeki yazıları ya da çizgileriyle tanıdığımız genç mizahçıların eski işlerinin derlemeleri izledi. Bu arada Başbakan Yıldırım Akbulut fıkraları çeşitli yazar ve yayınevi tarafından arkası arkasına piyasaya sürüldü.

En popüler Akbulut fıkraları kitaplarına bakılacak olursa, Taner Çelebi'nin derlediği "Akbulut Fıkraları", gazeteci-yazar Hasan Uysal'ın "Böyle Başa", yine bir gazetecinin, Ender Arol'un "Hayret ki Başbakan" kitapları öne çıkıyor. Uysal, kitabına şu sözlerle başlamış: "Yazarken hiç zorlanmadım dersem, yalan söylemiş sayılmam." İşte bu sözler bu kitapları en iyi özetleyen. Yazarlar, daha önce başka devlet adamları için yaratılmış fıkraların uyarlamalarından bol bol yararlanmış; halkın ürettiklerini derlemiş ve bu arada daha çok Arol örneğinde görüldüğü gibi kendilerinin de gözlemleri ve yaşadıklarını eklemişler.

İlk bakışta ANAP iktidarına Başbakan'ın şahsında muhalefet yapmak misyonuna sahipmiş gibi gözüken bu kitapların en temel kaygısı ekonomik. Çünkü zorlanmadan yazılmış, zorlanmadan okunan bu kitapların insanı güldürebilmesi hayli zor. Mizah duygusundan yoksun, kaba güldürülerle dolu bu fıkralardan Akbulut için daha binlerce üretilebilinir. Bugün Akbulut için yazılanlar yarın gelecekteki devlet adamları için de yinelenebilir. Kısmi yerel seçimlerdeki ANAP galibiyetinin ardından "Şimdi İnönü fıkraları zamanı" diyen Başbakan Yıldırım Akbulut olmamış mıydı?

Her türlü muhalefetin bu denli cılız olduğu toplumumuzda, bu "muhalif" fıkra enflasyonu neyin göstergesi? Cihan Demirci "Geyik Muhabbetleri" adlı kitabının ithafında özlü, kısa ve net bir cevap veriyor: "Dünyanın en tepkisiz toplumuna tepkilerimle". Demirci'nin daha önce mizah dergilerinde yayınlanmış yazılarını toplayan "Geyik Muhabbetleri" kendi deyimiyle "hece ölçüsüne dayalı taşlama şiirler"den oluşuyor. Demirci, okuyucuyu elektrik akımlarına maruz bırakıyor. El atmadığı konu yok. Bolca

Metin Üstündağ/"Hey! Kımıl Zararlısı Olma Kımılda Biraz"

ımıza katkıları

muhalefet, cinsel hayatımız ve eserleri, bize rağmen gündelik hayata sokulan resmi söylemler, "Bir Dakika"lar, istatistikler...

"Serin yerde / muhafaza ediniz / ya da / Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur / Ama biz şu anda KAYITTAYIZ abi."

"İntihar sıkışıklığına yol açmamak için intiharlarınızda lütfen 2. KÖPRÜYÜ DE kullanınız!"

"Kıllı ama kılı kıpırdamayan" toplumu adına elinde raket tüm saldırı toplarını karşılamaya çalışıyor Demirci. Kelime, hatta harf oyunları, özlü sözlere karşı sözler, kimi zaman da maniler... Kitabın bel!li başlı sorunu kimi zaman çalakalem gitmesi.

"ÜLKEMİZDE HER ÜÇ KİŞİDEN DÖRDÜ SİNİR HASTASI! / Sindikçe sinir hastası oluyoruz.. / Sonuç: SİNİRLİ SORUMLU BİR TOPLUM!.." gibi özenle hazırlanmış esprilerle ender karşılaşırken, "Biz Türk yarı-aydınları / Bizi sorarsanız / Ya KARDAYIZ ya da BARDAYIZ" ya da "SEVGİLİNİZLE RANDEVUNUZA VAKTİNDE GİDİN! / Çünkü ülkemizde en hızlı gelişen sektör FUHUŞ sektörü" gibi düzeyi tartışmalı bölümler sık sık okuyucunun karşısına çıkıyor. Eğer hedef bir başın üzerindeki elma ise o başın sahibine tokat atmanın anlamı yok.

Aynı türün bir başka yazarı Metin Üstündağ'ın en büyük ustalığı parmağını okuyucunun gözüne sokmaya itibar etmemesi, aksine onunla birlikte ilerlemeye çalışması. Üstündağ'ın ikisi de çok satan "Langadank" ve "Hey!.. Kımıl Zararlısı Olma... Kımılda Biraz" kitaplarında ilk olarak Türkçenin yetkin kullanımı göze çarpıyor. Üstündağ'ın kelimelerle sonsuz dansına birkaç örnek: "Acı'lar da Hakedilir", "Hepimiz Usta Birer Terziyiz / Birbirimize Giydiririz", "Aksi Takdirde Takdir-i İlahi'nin Dediği Olur". Üstündağ'ın bir başka önemli özelliği ise karamsarlığı, kötümserliği, umutsuzluğu ve itişip kakıştığı topluma fildişi kuleden bakmaması.

"Ben doğarken yanımda / Hayatın / Hiçbir anlamı yoktu", "68 kuşağından mısın / -Yo hayır / 80 sonrası büyüdüm / ALACAKARANLIK KUŞAĞI'ndanım.", "ağbim kitap'larını bahçeye gömmüştü / 12 MART / ben terasta yakmıştım / 12 EYLÜL / Kardeşim kitap mitap okumuyor / 10 KASIM." Kimi zaman Üstündağ'ın kitaplarında görülen espri düşüşleri haftalık bir derginin her sayısına köşe doldurma zorluğundan kaynaklanı-

→

İlaç

Akbulutların papağan beslemesi nedeniyle diğer bakanlar da evlerine birer papağan almışlar. Bakanlar Kurulu'ndazaman zaman papağanlar konuşulur olmuş. O gün Bakanlar Kurulu toplantısı sonunda Şükrü Yürür Akbulut'a yaklaşmış:

— Yahu Başbakan bizim papağan sabahlara kadar öksürüyor. Sen ne vermiştin papağana? diye sormuş.

Akbulut cebinden bir kâğıt çıkarıp uzatmış:

— Öksürük şurubu, adı kâğıtta yazıyor.

İki gün sonra Şükrü Yürür son derece üzüntülü. Akbulut'a yaklaşmış:

— Bizim papağan sizlere ömür. Öksürük şurubu bir işe yaramadı. Maalesef öldü.

Akbulut şaşırmış:

— Allah Allah, bizimki de ölmüştü.

Hasan Uysal/"Böyle Başa..."

yor olabilir. Üstündağ'ın hassas konulara el atmadaki cesareti onu diğerlerinden farklı kılıyor...

"Türküm / Doğruyuum... / Türküm doğruyum oluyor da / N'oluyor / üç yanlış / Bir doğruyu götürüyor."

Gani Müjde'yi çok yerden tanıyoruz. Uğur Yücel gibi komedyenlerin şovlarından, Ertem Eğilmez'in "Arabesk" filminin senaryosundan. Müjde, çıktığından beri Limon dergisinin yöneticilerinden ve orada her hafta güncel konularla ilgili uzun mizahi yazılar yazıyor. Bu yazılardan 37 tanesini köşesinin başlığı olan "Peynir Gemisi" adıyla kitaplaştırmış ve bugüne kadar onun üzerinde baskı yapmış. Ele aldığı her konu "Tabii ya, bunu da yapmışlardı" dedirtecek türden ve genellikle tedirgin edici hatta ürpertici. Gördüğümüz, duyduğumuz, okuduğumuz konuları çoğunlukla diyaloglardan, yanlış anlaşılmalarla oluşan komik durumlardan, diğer bir deyişle klasik mizah ölçülerinden yola çıkarak öyküleştirmiş. Müjde'nin birinci handikabı espri üretme yöntemlerinin daha çok sözlü güldürüye elverişli olması..Okur, "Arabesk" filminin senaryosunu okumaktan ne denli zevk alırsa bu öykülerden de o kadar hoşlanabilir.

İkinci aksaklık "Filhakika Kız Öğrenci Yurdu Yönetmeliği", "Böbreğimi Kaçırdılar Daldan Dala Uçurdular" örneklerinde görüldüğü gibi önemli sorunların üzerine mizahın her türlüsü yapılabilir. Ama önünde sonunda onlara dışkı yedirildiğinin iddia edildiğini unutmamak gerek. Okuyucu bunca yapılmış haksızlığa güldürülüyorsa, bu haksızlıkların sorumlularına tükürük gibi gülebilmeli. Öğrenci yurtları yönetmelikleri niçin bu kadar acımasız ve kısıtlayıcı? Gani Müjde'nin tasvir ettiği uçkuruna düşkün yurt müdürleri yüzünden mi? Yoksa..?

Toplumun hayli duyarlı olduğu (olduğu varsayılan) konularda, haksızlıklarda, işkencelerde, her türlü baskıda mizahı aramak ve bulmak çok kestirme bir yol. Yüzyıllardan beri bu alanlar karamizahın bulunmaz alanları. Çetrefil bir gülünç cinayet öyküsünün yarısında "katil uşaktı" diyen bir yazar güldürücülüğüyle birlikte inandırıcılığını da yitirir. Ayrıca filmi "unhappy and" yeniliğin garantisi olmuyor. Gani Müjde mizahla bir el bombasıyla oynar gibi oynuyor. Elinde patlamadığı zamanlarda oldukça güzel metinler ortaya çıkarıyor. Fikir suçlusu M.Ç. üzerine yazılmış "Açık Teşekkür", zorlama esprilerden uzak başarılı bir örnek. Türkiye'de ve dünyada olup biten her şeyi sorgulama çabasındaki gayri mennun, tedirgin Gani Müjde'yi görebildiğimiz tek bölüm "Aklıma Takılan Sorular" da aynı ölçüde usta işi.

Mehmet Çağçağ/"Harala Gürele"

GRAFFİTİ'LER

Duvarlara yazı yazmak da öyle. Son yıllarda graffiti yatıp graffiti kalkan Türkiye'nin duvarları nedense hâlâ boş. Herkes çıkıp bir şey yazdı ama tuvaletlerin dışına pek çıkamadı. Türkiye'de graffitiler gençlerin odalarının duvarlarını süslüyor. Örneğin Jokei

yayınlarının "Graffiti" adlı kitabının yapraklarını koparıp siz de duvara asabilirsiniz. Temalar artık kanıksandı. Aşk, cinsellik, feminizm, gençlik, çevre, yine cinsellik, marjinal politika, entelektüeller, yine cinsellik ve zontalar.

Kuşkusuz yalnızca temalar bir kitabın niteliğini belirlemiyor. Örneğin Mehmet Çağçağ'ın değişik zamanlarda yayınlanmış karikatürlerinden derlenmiş "Harala Gürele" albümü de benzer konulara el atıyor. Çağçağ toplumun her kesimi, okuyucunun tanıdığı tanımadığı her şeyi çok keskin bir mizah anlayışıyla yansıtıyor. Onun en derinden yakaladığı okuyucunun görmediği, göremediği, büyük ölçüde de görmek istemediği durumlar. Çağçağ'ın sevimli görünme kaygısı yok. Alabildiğine acımasız ve hain. Tek tek tüm karikatürlerinde onların tüm ayrıntılarında bu tutumundan taviz vermeye yanaşmıyor. Toplumdaki şiddet duygusunu, sevgi gösterilerinin boğuculuğunu en sıradan ilişkilerde bile kendini açığa vuran kabalığı, bu kabalıklar içindeki inceliği en iyi biçimde yansıtıyor. Çağçağ muhalefeti kendi dışında bir yerde değil, insanlarla olan ilişkilerde arıyor ve buluyor. Bütün bunları cüretkâr bir şekilde yeni kahramanlar (mongol, kambur, çirkin, yoksul), yeni durumlar (donla dolaşan erkekler, grup seks yapan magandalar, orgazm derdinde gecekondu kadınları...) yaratarak gerçekleştiriyor.

Julio Cortazar'ın "Mırıldandığım Öyküler" kitabı birkaç baskı yaptı ülkemizde. Aynı yazarın "Seksek" adlı kitabı ise tek baskıyı aşamadı. Nedeni yoksa, ikincisinin birinciye göre çok kalın olması mıydı? 250 sayfayı geçmeyen mizah kitapları çok satıyor, çabuk okunuyor ve hemen unutuluyor. Okuyucuya yalancı bir doygunluk hissi verdikleri bile söylenebilir. İki saati aşmayan bir sürede tüketilen bir kitap okuma zevkini ne derece tatmin eder? Tartışmalı. Bu kitaplardan kalkarak ne kadar okuyucu "daha ciddi" eserlere yönelir? Tartışmalı. Eğer bir insan hep sakarin kullanırsa gün gelir şekerin tadını unutuverir.

Muhalif olmak, muhalif mizah yapmak çok satmanın önde gelen koşullarından. Ama bir espri ancak birkaç kez yapılabilir. Sonra bayatlar. Yapılan her espri sonrası esprilerin daha incelikli olmasını zorunlu kılar. Eğer bir yazar ya da çizer mizahı bir sanat biçimi olarak kabul ediyorsa o zaman daha zor bir yolu göze alır. Mizah yazarıysanız bir Aziz Nesin'le kıyaslanmaya itiraz etmemek zorundasınız. Ya da on yıl sonra kitabınızın hâlâ okunabilir olmasını sağlayabilmelisiniz.

Mizahın bugünün Türkiye'sinde bir tür Rönesans yaşadığı söylenebilir. Ama hızla kendini tüketen ve tekrarlamaktan kurtulamayan bir süreç içerisinde. Toplumun her kesimine yayılmış olan edilgen ruhu canlandıramıyor. Mizah insanlara bütünlüklü bir alternatif sunmuyor ama bir nefes alma alanı sağlıyor. 12 Eylül sonrası Türkiye'sinin ruh halini, değişen insanlarını ve onlar arasındaki ilişkileri, sorunlarını tanıyabilmek, çetelesini tutmakta kuşkusuz mizah birinci araç oldu. Son on yılın panoramasını, tıkanan tüm bilgilenme kanallarını zorlayan mizahçıların gözünden kanlı canlı gördü insanlar. Onlar yalnızca gösterdi, okuyucuları da yalnızca bir kere daha gördü. ■

Basından

Günümüz mizahı

Halûk Şahin

Her şey değişir de, mizah aynı kalır mı?

Kalmaz elbet. Espriler de değişir. Hem de yalnız içerik olarak değil, biçim olarak da değişir.

Geçenlerde başka bir yazı da da değimdim: Şimdilerde kısa, sloganımsı espriler moda.

"Tüfek icat oldu Kızılderililer çok bozuldu" gibi, ya da "Yarınlar güzel günlere gebeydi... kürtaj ettiler."

Bunlara Batı dillerinden alınmış kelimelerle "grafiti", "aforizma" gibi adlar takanlar da oluyor. "Duvar yazıları" diyenler de var.

Önce Batı'nın "kenef duvarı" özdeyişlerinin dilimize çevirisiyle başlayan bu akım kısa zamanda kendi yerli ustalarını yarattı. Demek ki, tam sırasıymış.

Bunların adlarına çok satan kitaplar listelerinde rastlayabilirsiniz: Metin Üstündağ'ın "Langadank"ı, Gani Müjde'nin "Peynir Gemisi", Cihan Demirci'nin "Geyik Muhabbetleri" ve son olarak Vedat Özdemiroğlu'nun örneklerini sunduğum "Kaldırım Yazıları." (Cep Yayınları, 104 sayfa) Arkası da gelecektir.

Niçin günümüz Türkiye'sinin "halet-i ruhiye"sini anlamak isteyenlerin bu soruya yanıt araması gerekecektir. Çünkü bir ulusun neye güldüğü, neye ağladığından bile önemlidir.

Toplumun geniş bir panoramasını çizen mizah romanına Birinci Dünya Savaşı'nın siper savaşları gözüyle bakarsak, grafiti türü mizahı gerilla savaşına benzetebiliriz: Vur kaç! "Demokrasimizin maşallahı var... Yıllardır paşa paşa sürüp gidiyor" gibi. Grafitide tüm "ayrıntı"lar dışarı atılmış, esprinin altı çizilmiştir. Önsevişme atlanmış orgazmla yetinilmiştir.

Tüketim ve reklam kültürünün mizahıdır bu. Bar ve kokteyl partilerin mizahı... Soluk soluğa buluşup ayrılan kentli insanların esprisi. Sıkıntılı derslerin ve kısa teneffüslerin güldürmecesi...

Tabuların yıkıldığını ilan eden bir mizah: Grafitide her yere vurmak serbesttir. Yeter ki, laf yerine otursun!

Vedat Özdemiroğlu'ndan bir örnek daha: "şimdi glasnost moda... 20 yıl sonra glasnostalji"

Televizyon reklamlarında sloganın önemini biliyoruz. İyi bulunmuş bir slogan sıradan bir mala özellik kazandırıp, ulusal kültürün bir parçası haline getirebiliyor.

Slogan uydurmakta becerikli olan metin yazarları büyük paralar kazanıyorlar.

Grafiti yazarlarına, slogan sektörünün ticari olmayan neferleri gözüyle bakabiliriz.

Her ikisi de kelime oyunlarından, cinaslardan, çağrışımlardan yararlanıyor. Her ikisi de derinlikten çok zekâya dayanıyor. Her ikisi de "tüketici"yi şippadak yakalama çabasında.

Aralarındaki fark, reklam sloganı mal satmaya çalışırken, grafiti sokuşturulmuş ideolojik malı tezgâhtarın suratına çarpmaya uğraşıyor. Vedat Özdemiroğlu'nun "serbestiz şimdi... ekonomide serbest, yalanda vurgunda soygunda serbest, her bi şey serbest... -tam rezalet piyasası demesi gibi.

Grafiti, Özal dönemine damgasını vuran mizah olarak anılacaktır. Grafiti günümüze yakışıyor. ■

"Graffiti"den

Güneş, 3 Haziran 1990

Matrak özdeyişler: Hicvin arabeski mi? Toplumsal kimlik kartı mı?

Emre Kongar

Ben arabesk sözcüğünü 1) yozlaşma, 2) köylüleşme, 3) çevreyi ses ve benzeri biçimlerde kirleten bir "ben merkezcilik", ve 4) pek çok kavramı anlamından soyutlayacak ölçüde bir "basitleştirme", 5) zaman zaman mazohizme kadar giden bir "kendine acıma" ve bir "kötümserlik" olarak kullanıyorum.

Aslında niyetim bugünkü Türk kültürünü ve onu yönlendiren tüketiciyi tek sözcük ile belirlemek olduğu için uzun uzun "arabesk" terimi üzerinde durdum: Bence Türk kültürü bugün (onu yönlendiren "tüketici" yüzünden) gittikçe arabeskleşiyor.

Bir başka deyişle, kapitalistleşme ve pazar ekonomisi kuralları, kültürel alanda da egemenliğini genişlettiği ölçüde, kentleri işgal eden "yığınların" "arabesk" özelliği, kültürümüzün dallarına nüfuz ediyor.

İşte "matrak özdeyişler" diye nitelenebilecek "eleştirel ve mizahi vecizeler"in son zamanlardaki yükselişinin ilk nedeni bu arabeskleşme süreci.

Pek doğal olarak bu arabeskleşme süreci, bir başka ünlü Türk-İslam geleneğinin üzerine biniyor: Hiciv.

12 Eylül'den hemen sonraydı. MGK'nın altında Meclis'te kurulan beş askeri komiteden birinin üyesi bir gece bizim evde "Enternasyonal hırsızlık yapan kodamanlar yönetimde, enternasyonal marşını söyleyen gençler ise kodeste, bu nasıl iş?" demişti de ben "Provokasyona geliyoruz!" diye hiç sesimi çıkarmamıştım.

Sonradan o kişinin kariyeri, bir provokatör olmadığını, sadece iyi bir eleştirici kafa olduğunu göstermişti.

Bilmiyorum, bu "enternasyonal" özdeyişi elimizdeki kitapların herhangi birinin içinde var mı?

"Matrak özdeyişler" bir yandan keskin bir toplumsal eleştiriyi dile getirirken, öte yandan hemen herkese "hitap eden" düşünceleri de "veciz bir biçimde" okuyucuya aktarıyor

Bu kitaplara şöyle bir göz atıyorum: "Biz Duvar Yazısıyız"/Gülay Kutal, "Biz de Duvar Yazısıyız"/Metis Yayınları, "Kadın Duvaryazılar"/Derleyen G.Çorlu, "Grafitti"/Jak Laban ve Andante, "Peynir Gemisi"/Gani Müjde, "Kaldırım Yazıları"/Vedat Özdemiroğlu, "Sevgili Allah Babacım"/David Heller, "Hayır! Aforizmalar"/Stanislaw J. Lec, "Geyik Muhabbetleri"/Cihan Demirci, "Langadank"/Metin Üstündağ, "Heey! Kımıl Zararlısı Olma... Kımılda Biraz"/Metin Üstündağ.

İçlerinde iki türlü "özdeyiş" var: Evrensel olanlar, yani her ülkede her zaman geçerli olanlar. Bir de bize özgü olan ulusal özdeyişler. Örneğin "Biz Duvar Yazısıyız" ve benzerleri daha evrensel, buna karşılık "Peynir Gemisi" ve "Langadank" gibiler daha ulusal.

Sanıyorum, her baskı döneminde üretimi artan mizah ve özellikle hiciv de, bu yeni "matrak özdeyişler" patlamasının temel nedenleri arasında sayılabilir.

Ayrıca son aylarda mizah dergileri arasında görülen kıran kırana mücadele, bu dergilerde geçrekten üretken ve günceli izleyen yetenekli beyinlerin çalışması, hammaddeleri oralarda oluşan "matrak özdeyişleri", arabesk tüketicinin dikkatine başarıyla sundu.

Ben burada pek de dikkat edilmeyen bir başka boyuta değinmek istiyorum: O da bireyin kimlik sorunu boyutu.

Hep bilinen ve çok konuşulan bir gerçektir: Hızla değişen toplumlarda birey kendini boşlukta hisseder. Hele bu toplumlar Türkiye gibi farklı kesimleri farklı hızlarla değişen farklı kültürlere sahipse, oralarda bireyler kendilerini tam anlamıyla "havada" bulur.

İşte "matrak özdeyişler" bir yandan keskin bir toplumsal eleştiriyi dile getirirken, öte yandan üniversite profesöründen otobüs şoförüne, maço erkekten, x ve y kromozomları birbirine karışmış talihsiz transversiste, enstitü mezunu gençkızdan, hanım yargıçlara kadar hemen herkese "hitap eden" düşünceleri de "veciz bir biçimde" okuyucuya aktarmaktadır. Bu da hiç kuşkusuz bireye, kendisinin de o toplumda bir yeri olduğu mesajını verir. Hem de "eleştirel bir görüşle".

Bence bir yönü ile arabeskleşmeyi vurgulayan ve işlevselleştiren bu "matrak özdeyişler" öte yanıyla, sahip oldukları zekâ parıltılarına ek olarak kimi zaman muhteşem dil oyunlarıyla birlikte, toplumda yalnızlaşan bireye bir "toplumsal kimlik" sahibi olduğunu da hatırlatan ve bu nedenle sosyolojik değeri olan yazılardır.■

Tan Oral

Devleti ve devletseverleri "ti"ye almak!..

Ömer Faruk

12 Eylül'den sonra devlet hiyerarşisinin en üst katlarında oturanları "ti"ye alan ve tirajları onbinleri bulan kitaplar yayımlanmaya, büyük ilgi görmeye başladı. Aynı patlama mizah dergilerinde de oldu

"Ortaçağ'da gülme, ciddiyetle aynı nesneye yönelmiştir. Gülme üst tabakalara ayrıcalık tanımaz, tam tersine onu hedef alır. Üstelik bir bölümü değil, bütünü karşısına alır. Resmi dünyaya karşı kendi dünyasını, resmi kiliseye karşı kendi kilisesini, resmi devlete karşı kendi devletini kurduğu söylenebilir. (...) Sınıf kültürünün ciddi nesneleri resmi ve otoriterdir; içinde şiddet, yasaklama, sınırlama ve her zaman bir korku ve korkutma/sindirme öğesi taşır. Bu öğeler Ortaçağ'da hâkimdi. Gülmeyse, tersine korkuyu yener çünkü engelleme ve sınırlama tanımaz. Onun adı şiddet ve otorite tarafından anılmaz. Ortaçağ insanını en çok etkileyen de buydu: Gülmenin korku üzerindeki zaferi. (...) Gülme esas olarak hakikatin dışsal değil, içsel bir biçimidir; açığa çıkardığı hakikatin içerdikleri parçalanıp çarpıtılmadan ciddiye dönüştürülemez. Gülme yalnızca dış sansürcü karşısında değil, her şeyden önce büyük iç sansürcü karşısında özgürleştirir. "Gülme ve özgürlük/Mikhail Bakhtin, Akıntıya Karşı 1. Çeviren : Meltem Ahıska.)

Yukardaki gülme perspektifini çıkış noktası alırsak 12 Eylülcülerin Türkiye'de yaşayan insanlara tek olumlu katkısının onları **güldürmeleri** olduğunu söyleyebiliriz. Bu güldürme, epeyce buruk bir tat taşısa; hemen yanıbaşında hırs ve kini biriktirmiş olsa bile...

12 Eylül'den sonra devlet hiyerarşisinin en üst katlarında oturanları "ti"ye alan ve tirajları on binleri bulan kitaplar yayımlanmaya, büyük ilgi görmeye başladı. Aynı patlama mizah dergilerinde de oldu: Daha önce sınırlı sayıda olan mizah dergileri kendi aralarında bölünerek ve hiyerarşinin tepesine ve halka farklı mesafeler koyarak çoğaldılar. Hemen hepsi de — özellikle gençler tarafından desteklenerek— büyük satış rakamlarına ulaştılar. Aralarında bazı günlük gazetelerden daha fazla satanlar bile var...

Mizahtaki bu kitleselleşmenin iki ana özelliği var, **bence:** İlki dil, çizgi ve konuya yaklaşma açısından geçmiş mizah anlayışından köklü bir kopuşu içermesi... İkincisi (ilkine bağlı olarak) devletin ideolojik açıdan kendiniy eniden üretme mekanizmalarının dışında kalması...

Bilindiği gibi 12 Eylül darbesinin yapılma gerekçelerinden biri de devletin aksayan mekanizmalarını tamir etmekti. Darbeden sonra ilk yapılan şey epeyce şaibeli duruma düşen devlet itibarını (!) (**zor** kullanarak, kan dökerek de olsa) iade etmeye yönelik çalışmalar yapmak oldu. Aradan 10 yıl geçti: Devlet ve devletseverler hâlâ bu çabalarını sürdürüyorlar.. (Yine **zora** başvurmaktan çekinmeyerek!) Ama bütün **zor**larına ve avantajlarına rağmen, onların kontrol alanlarının dışında (= ve bu anlamda onlara karşı) kitlesel bir biçimde gelişen **yeni bir toplumsal/kültürel** dinamik var: Mizah! Üstelik dinamiklerini kendi kendine oluşturan bir mizah!..

Çürümenin ve yüzeyselleşmenin hemen her düzeyde arttığı bir dönemde bana umut veren tek şey —şimdilerde— bu mizah! Dergilerde rastladığım bazı karikatürlerin fotokopisini çekip eşe-dosta yolluyor; bazı fıkraları anlatmaktan, dinlemeken dehşetli zevk alıyorum.

Birini de size anlatayım:

ABD Başkanı, İngiltere Başbakanı ve Akbulut bir toplantıdan çıkmışlar. ABD Başkanı "Çok yorulduk biraz dinlenelim" demiş. İngiltere Başbakanı "Golf oynayalım" demiş. Akbulut "Ben bu oyunu bilmiyorum. Nasıl oynanıyor?" diye sormuş. ABD Başkanı "Çok kolay. Bir sopa, bir top ve bir delik gerekiyor. Sopa benden" demiş. İngiltere Başbakanı da "Top da benden" demiş. Akbulut uzuuun uzuuun düşünmüş "Ben oynamıyorum" demiş. ■

12 Eylül mizahımızı ne yönde ve ne ölçüde etkiledi?

Aydın Boysan

12 Eylül, Türk mizahına, herhangi bir yenilik getirmedi. Uzun yıllara sarkan 12 Eylül dönemi, halkı siyasi açıdan körleştirmeyi, eğitimde yobazlığa ödün vermeyi, hâlâ yürürlükte olan **emirli demokrasi**'yi, kısacası **karanlığı** getirdi. Çirkinin ve güzelin mizahı yapılabilirdi ama, **karanlığın resmi** yapılamazdı. ■

Can Yücel

12 Eylül'ün mizaha etkisi, bence olması gerektiği kadar, çok olmadı. Abes bir hareket olduğuna göre, çok büyük mizah çıkması gerekirdi. Çünkü olayın kendisi, ruhsuz bir olaydı. Aşağı yukarı, 1950 yılından bu yana, Türkiye üzerinde kutu kutu içindeki planların, bir kutusuydu, bu. Ondan dolayı abes, aptalca görünüyordu. Halbuki buna uğrayan bizler aptaldık, aslında.

Şu ana fikir üzerinde dönüyordu: Zaten özgürlük güzelliğine varmamış bir memleketi tekrar cendereye sokmak ve ıslak Amerikan bezlerine sarmak olanağıydı, bu iş. Ve en büyük aktörü, Kainat Paşa idi. Bir tiyatro tek kişiyle olmaz, tabii. Oynanan oyunun faturasını solcular ödedi gibi görünüyorsa da, aslında bütün millet ödüyor. Çünkü bu memleket sade solcusuz değil, kitapsız da kaldı. Şimdi bu memleketi göz göre göre bir harbe sürükleyen insanlar, Suudi ayetleriyle Amerikalılarla milleti ateşe atmakta kendilerini serbest hissediyorlarsa, bu 12 Eylül sayesindedir. ■

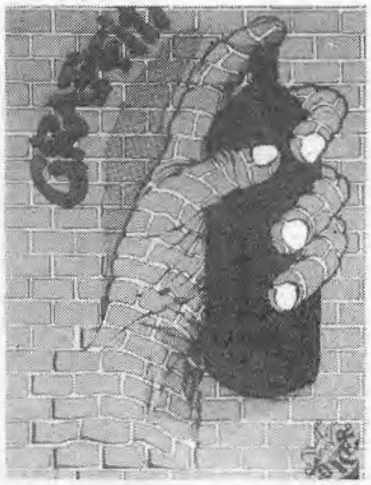

Şinasi Gümüşel

(Çarşaf Dergisi Yazı İşleri Müdürü)

Gazetelerin ve dergilerin toplatıldığı, kitapların yakılıp, yazarların, okurların hapislere tıkıldığı, "12 Ey-

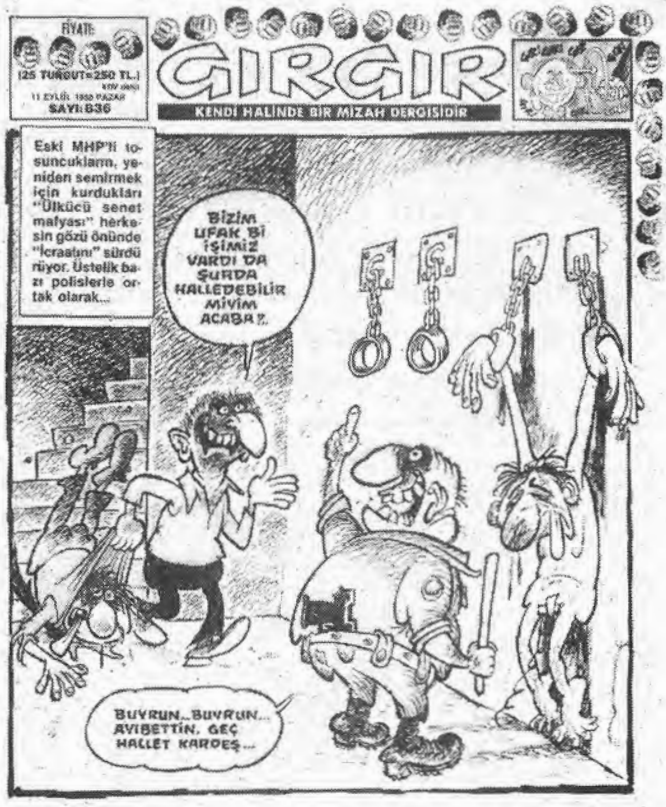

lül''ün yoğun baskı ortamından hiç kuşkusuz mizah yazarları, çizerleri ve dergileri de payını aldı...

Ancak, çarpıklıkların, aksaklıkların topluma mizah yoluyla, hem daha etkili hem de daha az riskli anlatılabilir olmasının verdiği ayrıcalıkla, mizah cephesi bu badireyi diğer medyalara ve çalışanlarına oranla daha hafif yaralarla atlattı. Üstelik mizah ve mizahçıların politik misyonlarını büyük ölçüde yerine getirmeleri de engellenemedi. Bu da bize bir kez daha gösterdi ki, mizah çelişkilerin keskinleştiği noktada daha fazla güçleniyor ve daha popüler bir sanat dalı haline geliyor.

Bunun yanında, 12 Eylül'ün ülke genelinde, gençler üzerinde uygulamaya koyduğu apolitizasyon politikası, az da olsa mizah dergilerine de yansıdı. Ve yine sayıları az da olsa "Apolitik" çizerlerin doğmasına yol açtı.

Her şeye rağmen, "12 Eylül hukuk anlayışı"nın verdiği gazla, haklarında açılan davalardan kâh yeni kurtulmuş, kâh halen davaları süren arkadaşlarımız var. Kısaca, aradan on yıl gibi hiç de azımsanamayacak bir zaman geçmiş olmasına rağmen, henüz bu dosyayı kapatabilmiş değiliz. İşin kötüsü, ülkeyi yönetenlerin hukuk anlayışları eşik değerin üzerine çıkmadığı sürece de kolaykolaykapanmayacak ■

Galip Tekin

(Dıgıl Dergisi Mizah Yönetmeni)

12 Eylül'den sonra bazı devlet adamlarını, eski politikacıları, cumhurbaşkanını çizmememiz gerektiği konusunda birtakım sansürler geldi.

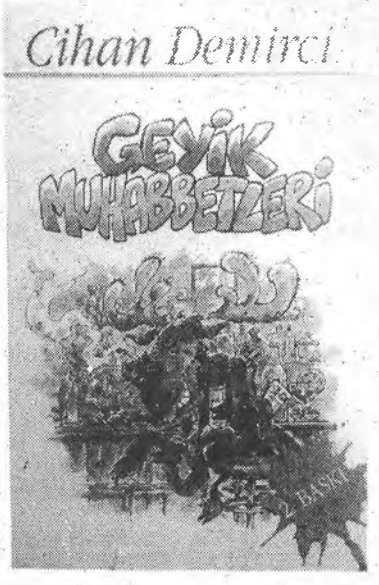

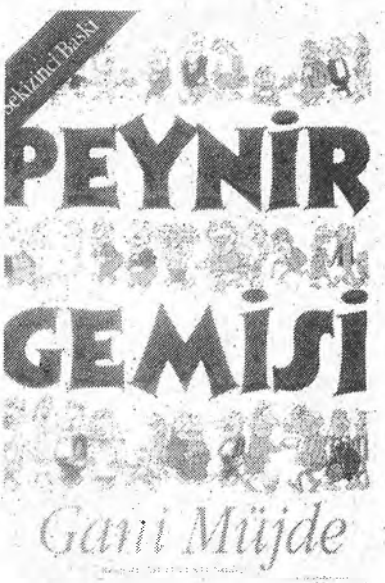

Bu sansürler sert değildi. "Bizim de hoşumuza gidiyor, biz de gülüyoruz, ama yapmasanız daha iyi olur, yapmayın..." gibi uyarılardı. Biz, Girgir olarak, bir ay süresiz kapatıldık. Gördüğümüz en sert tepki buydu.

Diğer yandan, 12 Eylül'den sonraki üç yıllık dönemde fazla politika yapılmadığı için, komedi ağırlıklı karikatürler yaptık. 1979 öncesi dergilerdeki hareketlilik kayboldu. Daha önce elinde baklava tepsisiyle dolaşan politikacılar vardı. Renkliliği yitirdik. Onların yerini doldurmak için yeni arayışlar içine girdik. Tek sayfalık absürd ve fantezi anlayışlı öyküler ortaya çıktı. 6-7 yıllık birikimin sonucunda her şeyiyle yerli olan, Türkiye'nin ilk çizgi-roman dergisi Dıgıl çıktı.

Ayrıca biza yeni kapılar açıldı. Türk okuruna yabancı olan bilimkurgu tarzında denemeler başladı. Ama tabii mizah, kaba deyimle lastikli bir şeydir. Yani mizah dergisi olarak, gazetelerde karikatürcü olarak, köşe yazarlarından daha avantajlıydık. Birtakım şeyleri çaktırmadan da olsa eleştirebiliyorduk, ama tabii burası Türkiye olduğu için bir süre sonra bazı şeylerin tavsayacağını biliyorduk ve gerçekten de üç yıl kadar bir süre sonra birtakım şeyleri rahatça yazıp çizmeye başladık. Bir tabu durumuna gelen Kenan Evren'i bile —buna ilk Limon başladı— çok ağır bir şekilde eleştirebildik. Yani bir iki tipin kaldırılması, bir iki arkadaşın karakola çekilmesi, bir kez derginin kapatılması dışında 12 Eylül'den pek yıpranmadan çıktık.

12 Eylül'ün yararları da oldu. Aramızda hiç darbe görmemiş genç arkadaşlar vardı. Bir darbe, bir sıkıyönetim zamanında nasıl davranacaklarını, başkalarına neler gelebileceğini öğrenmiş oldular. ■

Gani Müjde

(Limon Dergisi Mizah Yönetmeni)

12 Eylül'ü Türk milletine armağan edenlerden Allah razı olsun. Düşünsenize bir kere, 12 Eylül olmasaydı hâlâ Demirel, Erbakan karikatürleri çiziyorduk.

12 Eylül'ün hizmeti sadece siyasi partileri ve liderleri tarumar etmekle bitmiyor...

12 Eylül'den sonra mizah dergileri ve mizah liderleri de tarumar oldu.

Yüce milletimize Limon, Hıbır, Dıgıl, Avni, Fırfır ve Pişmiş Kelle gibi dergileri çıkaracak ortamı ve malzemeleri hazırlayan eski Cumhurbaşkanı (yeni Marmaris Kaymakamı) Kenan Bey'e teşekkürü borç biliriz.

Biliyoruz ki ne yaptıysa biz mizahçılar için yaptı.

Zaten o neylerse güzel eyler ve dahi her şeyi herkeslerden daha iyi bilir.

Sonra yedi cihan sultanımız Turgut Bey, 12 Eylül olmasaydı şimdi ne iş yapıyordu bir düşünsenize.

Semra Hanım, Efe, Davulcu Asım ve zurnacı Hasan Celal Güzel gibi velinimetleri, 12 Eylül sayesinde tanımadık mı?

Ayrıca 12 Eylül olmasaydı Erdal Bey şimdi ODTÜ'de ak üstün kararlar birbirini kovalar, o formül senin bu formül benim oynuyor olacaktı.

Biz 12 Eylül'den de bize kazandırdıkları şahsiyetlerden de çok memnunuz.

Bu arada elli kadar genç asıldı, yarım milyona yakın kişi işkence gördü, düşünce suçluları hâlâ içerde filan diyorlar ama ne yapalım?

Mizahçılara ne, bundan? ■

Nasihatler

Biliyorsunuz, benim görev sürem de bitmek üzere... Bundan sonra ne olur?.. Onu ben bilemem. Tamamen Limon dergisi idarecilerinin insafına kalmış... Süremi bir miktar daha uzatırlarsa, ben yine çeşitli hususlarda yazmaya devam ederim... Ki, esasında alçak gönüllülüğü de bir tarafa bırakırsak, beni beğenenler yok mu?.. Yazmaksa ben de yazıyorum işte!.. Derginin çıktığı gün o millet gazetecilere taarruz ediyorsa, bunda benim hiç mi payım yok aziz Türkiyeliler?.. Bu dergiyi benim için alanlar yok mu?.. Kötü fikirlilerin kendi taraftarlarına parayla satın aldırıyor diye dedikodu yaptıklarını, söylenti yaydıklarını bilmiyor değilim!.. Sayın Limoncular, hemşehrilerim, şimdi söyleyeceklerimi de yanlış anlayanlar çıkacaktır, ammaa eğer benim yazmaya devam etmemi istiyorsanız, sözleşmemi yenilemeleri için bu derginin idaresine mektup yazın!.. Demokrasinin icaplarını yerine getirmekten korkmayın!.. Katılım sağlayın!.. Yeni sözleşmeyle 'yemek fişi' verilmesi hususunu da ilave etmeyi unutmayın mektuplarınıza. Hatırlayınız ki, ben bu hak için 130. sayılar civarında grev dahi yaptım!..

Amma, ola ki sözleşmemi uzatmadılar, işime son verdiler. İşte ben de böyle bir ihtimali gözönüne alarak, biliyorsunuz şurada 2-3 yazılık bir vaktim ya kaldı, ya kalmadı, işte o sebeple, bakarsınız bir daha görüşmek nasip olmaz diye, bundan sonraki kısıtlı vaktimi de, sizlere bundan sonraki yıllarda da ışık tutsun diye kaleme alacağım, nasihatlere ayıracağım. Ben çok gezdim, memleketi dört döndüm.

O gezilerden birinde, kamyonun birinin arkasında şöyle bir yazı görmüştüm: Hatalı sollama, evine kara haber yollama, diyordu... İşte siz de bu nasihatlere uymazsanız, gün gelir bu ülke yine uçurumun kenarına gelir. Ki, o vakit, sizi ben bile kurtaramam!.. Ayrıca unutmayalım ki, ben bu sözü çok severim, çok kullanırım... Nush ile uslanmayanı etmeli tekdir, tekdir ile uslanmayanın hakkı köktektir!..

Biliyorsunuz, biz sınıfsız, imtiyazsız bir toplumuz... Bazı hainler bu manalı sözle bile, "Evet imtiyazsızız. Çünkü, imtiyaz hakları Amerika'ya ait" diye uğraştılar... Sakın ola ki, bu gibi hainane propagandalara da itibar etmeyiniz sevgili koyunlar!.. Yok yani, Konyalılar...

Evet imtiyazsız, sınıfsız bir toplumuz amma, bu çeşitli meslek gruplarına haiz olmamızı da engellemez netekim... Ben de işte sırayla, bu gruplara ait nasihatlerimi yazacağım... Evvela, üniversitelerin de açılması münasebetiyle, öğrencilere olan nasihatlerimi yazacağım bu vesileyle... Tutmazlarsa kendileri bilirler! Kendi düşen ağlamaz netekim!..

Mustafa Kâmil Zorti/"Netekim"

Cihan Demirci/"Geyik Muhabbetleri"

Aklıma takılan sorular

• Eğer oruç süresi güneşin doğuşu ile batışı arasındaki zaman ise, yılın altı ayı güneşin batmadığı Eskimolara yazık değil mi? Yoksa yüce Rabbimiz Eskimoların hak dinini kabul edeceğine hiç ihtimal vermemiş mi?

• Madem ki şu deodorant denen illeti Avrupalılar kullanıyor ozon tabakası neden güney kutbunda delindi? Yoksa Tanrı güney yarım küredeki Güney Afrikalı zencilere elini uzatabilmek için mi açtı o deliği? Eee hadi öyleyse!

• Yıllardır filmlerde, çizgi romanlarda katliam yaparken izlediğimiz Kızılderililer onca katliam yapmalarına rağmen neden on kişi kaldılar? Yoksa aile planlaması konusunda bizim bilmediğimiz çok gelişmiş bir yöntem mi kullandılar?

• Niye dünyanın en iyi sinemacıları Yahudi anlamıyorum. Yoksa Tevrat'ın içinde sinema üzerine notlar adlı bir bölüm var da bizim mi haberimiz yok?

• Devlet başkanları veya başbakanların cinsel hayatları nasıldır? Mesela Hotango ülkesinin devlet başkanı otuz bir çekiyor mu?

• Yabancı dil kursları sadece kadınlar veya sadece erkekler için olsaydı, şimdi gidenlerin kaç tanesi "dil öğrenciye" devam ederlerdi acaba?

• "Sana yapılmasını istemediğin şeyi sen de başkasına yapma" sözcüğünü, cinsel ilişkiye uyarlarsak noolur?

• Okullarda her gün "Türküm, doğruyum, çalışkanım" diye bağırıyoruz.

Şüphesi olan var mı?

• "Bir file kaça doluyor?" kadar sığ ve anlamsız olan bir politik eleştiri cümlesi daha var mıdır acaba? Çünkü bu, filenin büyüklüğüne ve içine ne koyduğumuza bağlı değil midir?

• Ödediğimiz vergiler hani yol, su, elektrik olarak geri dönecekti? Niye hâlâ TEK, İSKİ ve Boğaz Köprüsü'ne para ödüyoruz?

Gani Müjde/"Peynir Gemisi"

Gilbert Bécaud/İstanbul'da 3 konser

"Her sabah yeniden doğuyorum"

Zeynep Oral

Önce müziğin o ilk notalarını duyardık: Ta tatata tam, ta tatata tam... Kesik kesik... Sanki kalp atışları gibi... (Yoksa tehlike çanları, panik çanları gibi mi?)... Ve sonra o ses, "etmaintenant?", "ya şimdi?" diye sorardı... Ya şimdi ben sensiz ne yapacağım... Sen gittiğine göre, gecelerim gündüzlerim ne olacak, bu kent bu yeryüzü ne olacak... Bu hızlı çok hızlı çarpan kalbim kimin için, ne için çarpacak? Ya şimdi... şimdi sensiz???

Ne acı çekerdi o ses... Ve o sesle birlikte bizler de ne çok acı çekerdik... Gitmiş, bizi terketmiş sevgililerin anısıyla acı çekerdik, düşlediğimiz sevgililerin hiç bize rastlamadan gitmiş olabileceklerini düşünüp acı çekerdik, gelecekteki sevgilimizin bir gün bizi terkedebileceği endişesiyle acı çekerdik... On üç, on beş, on yedi yaşlarında kızardık ve o "ta tatata tam" eşliğinde Gilbert Becaud'nun "et maintenant?" diye soran sesi, yalnız "şimdi" için değil geçmiş ve gelecek için de gözyaşı dökmemize yeterdi... Çünkü "ya şimdi?" sorusunun yanıtını bilirdik. Şimdi, o gittiğine göre, geride yalnızca hizlik! Koskoca bir hiç...

60'lı yıllardı. O yılların başlarındaki küçük kızlar ve küçük oğlanlar, 60'lı yılların sonlarına doğru (Ah! Evet! '68!) hızla büyüdüler. Artık yeryüzü için, bozuk düzenler için, çook uzaklardaki savaşlar için ya da hemen yanıbaşlarında, kendi okullarındaki kendi sokaklarındaki savaşlar için acı çekiyorlardı... Ama arada neyse ki hep aşk vardı.

Ve işte Gilbert Becaud, hep bu "neyse ki"yi, yani aşkı besliyordu. Şarkılarıyla...

O, Leo Ferre gibi "Ne Tanrı, ne de efendi" deyip insanı başkaldırıya kışkırtmıyordu. George Brassens gibi genel geçer "doğrulara" küfür etmiyordu. Yves Montand gibi politik bağları yoktu. Jacques Brel gibi insanı çırılçıplak savunmasız bırakıp yüreğinin taa en derinine de belki parmak basmıyordu... O, hep saygılıydı, ölçülüydü, çok önemli ya da hiç önemsiz şeylerden söz ediyordu. Ama ne söylerse söylesin, kendine özgü bir biçimde söylüyordu. Ve yukarıda yalnız birkaç temsilcisini saydığım Fransız şarkı geleneğinin bir halkasını oluşturuyordu.

Gilbert Becaud'nun bestelerindeki, söz seçimindeki, konserlerinde tavırlarındaki özgünlüğü, inandırıcılığıyla bütünleniyordu. Ona öylesine inanıyorduk ki "Ya şimdi?" de sevgili bizi terketti, terkedecek diye onca göz yaşı dökmüşken, terkedilmenin hiç de önemli olmadığını söylediğinde de ona inandık... Sevgilinin çekip gitmesi, yoksulluk, bunlar hiç önemli değildi. Önemli olan bir gül, bir çiçekti, önemli olan, bu yeryüzünde bir çiçeğin açtığını bilmekti. ("L'important c'est la Rose") Hemen inanıverdik, hiçliğin karşısına açan bir çiçeği koyduk... Yine inandık ki, hani yolumuz Moskova'ya düşse, Kızıl Meydan'a varsak, orada Natalie'yle burun buruna geleceğiz. Çünkü Gilbert Becaud, Natalie'yi tanımıştı, onu sevmişti, aşkını bizimle paylaşmıştı. Natalie hâlâ Beceud'yu Kızıl Meydan'da bekliyor olmalıydı. (Oysa öyle biri hiç yoktu, olmamıştı. Olsun biz inandık ya, pekâlâ olabilirdi...)

Bütün bunlar Yapı ve Kredi Bankası'nın 46. yıldönümü için Gilbert Becaud'yu getirteceğini duyduğumda bir anda aklıma gelenlerdi...

Gilbert Becaud üç konser için İstanbul'a geldi. Konserler öncesi düzenlenen basın toplantısında... Aman Tanrım! Ne büyük bir düş kırıklığı... Hiçbir şey söylemiyordu... Buna karşılık bizim kimi meslektaşlarımız da

→

Gilbert Béraud, Zeynep Oral'la

adama illaki politik bir misyon yüklemeye kalkışıyorlardı. O, "ben şarkılarımda mesaj vermem, taraf tutmam yalnızca bir durumu sergilerim, bırakırım dinleyici değerlendirmesini yapsın" dedikçe, kimileri illaki kimdensin, hangi takımdansın diye tutturdular...

Ve sonunda konser: Bir anda her şey değişti!

Sahne, sahne olmaktan çıkıp, başka bir dünya oldu. Müziğin ve aşkın dünyası! Işıklar, o rengârenk ışıklar ya da zifiri karanlığı delen o beyaz ışık, şimdi sahnedeki yalnız adamın yalnız gözlerini, biraz sonra elini, açılan avucunu, sıkılan yumruğunu ya da uçuşan parmaklarını aydınlatan o beyaz ışık göze görünmeyen bir büyücünün tılsımlı değneği oluverdi! Gilbert Becaud önce müziğini bir ağ gibi fırlatıp bizleri yakaladığı, sonra sesiyle her birimizi okşaya okşaya o ağın içinde özgür kıldı. Evet hepimizi avucunun içine alıverdi.

Sahnede her şey, her an mükemmeldi, müthiş profesyoneldi. Önceden çok kesin belirlenmiş ölçüler ve sınırlar içinde Becaud alabildiğine özgür davranıyor, doğaçlamaya yer veriyor, seyirciye, müzisyenlerine ve kendisine takılıyor, sahnede şarkı söylemekten sonsuz bir keyif, bir tad alıyordu. Ve o keyif, o tad bize de geçiyordu. Yalnız tadı değil, tüm enerjisini de bize geçiyordu. Hiç bilmediğimiz yepyeni bir repertuarın yanı sıra eski göz ağrıları: "Et Maintenant", "Natalie", "Je Reviens Te Chercher" (ah o şarkıdaki o el hareketi!) "I'mportant C'est La Rose"... Alkış kıyamet...

Şimdi, Gilbert Becaud'yla başbaşayız.

Basın toplantısında nasıl düş kırıklığına uğradığımı ama konserde de nasıl "uçtuğumu" anlatmaya çalışıyorum. "Evet", diyor gülerek, "Önceden hazırlanmış, önceden düşünülmüş hiçbir yanıtım, hiç öyle ilginç edebi (!) cümlem yoktur benim. Oysa millet onları bekler..."

Onu dinlerken, şarkılarını dinlerken kapıldığım hisse kapılıyorum. Evet, ne söylerse doğru söylüyor, içten söylüyor ve inanıyorum.

Önce biraz geçmişe dönelim mi...

"Geçmiş, dün, benim için bitti bile. Ben yarına bakıyorum. Geleceklerini, geçmişleri üzerine kuranlar vardır. Ben onlardan değilim ki... Hem sanki ben her sabah yeniden doğuyorum!"

Uff! Çok güç olmalı bu her sabah yeniden doğmak işi... Ama eski doğuşlarına bir göz atacak olursak, eski doğuşlardaki seçim anlarına...

"Geçmişten yalnız güzel şeyleri anımsıyorum, kötüleri hiç anımsamıyorum. (Daha sahnede ne kadar neşeyi ve iyimser olduğunu ortaya koymuştu bile.) Evet çok neşeliyim. (Neşeli olmak istediğim için neşeliyim" dedi mi, yoksa ben mi onun için söyledim bilmiyorum.)

"Ne de olsa Akdenizliyim. (Toulon'da doğdu) Yoksul ama kalabalık bir ailede sevgi dolu bir çevrede büyüdüm. İnanın bu büyük bir güvence, çok cazip bir şey."

Geçmişte bir de Fransa'da İkinci Dünya Savaşı'nda direniş hareketine katılması var.

"Hatırlamıyorum bile. Çocuktum. 14, 15 yaşlarında. Direnişçiler arasında mesaj taşıyıcılık yapardım. Çünkü direnişçilerin birbirleriyle karşılaşmamaları, birbirlerini tanımamaları gerekliydi. Aralarında ilişkiyi, getir-götür işlemleriyle ben yapardım... A, evet, bir de diyelim bir sürü süt bidonu... İçlerinden biri önemli malzemeyle dolu. İşte ben o bidonu bulup, ötekilerden ayırıp yerine ulaştırmalıydım... İşte böyle ayrıntılar anımsıyorum. Ama tehlikeyi, korkuları hiç anımsamıyorum... Bütün bunlar bana bir oyun gibi gelirdi. Saklambaç gibi... Çok eğlenirdim. Sanki tehlike hep başkaları için vardı da benim için yoktu... Sanki bütün bunları yaşamıyordum da televizyonda bir filmde seyrediyordum..."

Yıllar sonra, direnişe yakından uzaktan katılmamışların en sudan bağlantılarla "direniş anıları"yla övündüklerine Fransa ve dünya öylesine tanık oldu ki, Gilbert Becaud'nun bu tutumu neredeyse beni şaşırtıyor. Onu tanımaya başladıkça şaşırmaktan vazgeçiyorum.

"Ben mesleğimi değil, mesleğim beni seçti" demişti... Bunu açmasını istiyorum.

Konservatuvar öğrencisiyken klasik eğitimimi sürdürüyordum: Piyano, beste ve orkestra şefliği... Ama para kazanabilmek için varyete için de çalışıyordum... İlk profesyonel şarkıcılığım nasıl oldu bilir misiniz?

(Aile, direniş, bunlar değil ama "şarkı" dendi mi, o zaman geçmişine bile bayılıyor, dolu dizgin anlatıyor!)

"Noel yaklaşıyordu. Birinci karımla evliydim. Ve ona değil armağan alacak, Noel gecesi ona doğru dürüst bir yemek, bir kutlama yemeği yedirecek param yoktu... İşte bu en sıkıntılı zamanda, arkadaşlarım, büyük bir davet var, gel davette bir iki şarkı söyle, hem de karınla güzel bir Noel yemeği yersiniz, karşılığında da 500 frank veriyorlar, dediler. Hemen kabul ettim. O günlerde 500 frank büyük para. Gel, 500 franka şu kamyonu şuradan şuraya götür deselerdi onu da yapardım. Ve bugün belki de iyi bir kamyon sürücüsü olurdum.

Ve sonra belki de bir saat süren, belki bana anlatıyor gibi değil de kendi kendine yüksek sesle düşünürmüş gibi bir şeyler açıklamaya çalıştı Becaud. Mesleğine, şarkı bestelemeye, şarkı söylemeye ilişkin...

Bakın, ben ne yapıyorsam, içgüdülerimle yapıyorum. Düşünerek taşınarak değil. Besteler, şarkı sözleri hep içimden patlayan tepkiler... İnsan öyle uzun boylu düşündü mü, yaşam pek keyifli olmaz, olamaz değil mi... Oysa ben hep keyifli olmalıyım. Belki de aptal bir insanım, yani çok akıllı değilim. Ama yalnız içgüdülerle, duygularla, reflekslerle, burunla koku alarak bir şeyler yapmayı biliyorum ve öyle yapıyorum..."

"İki tür şarkı söylemek vardır. Biri mükemmel bir teknikle. Çok iyi bir aktör olarak. Ayna karşısında her anı ezberleyerek. Kendini tümüyle bilerek, tartarak, değerlendirerek. Bir de kendini pek de iyi tanımadan, yeryüzündeki her şeyden kendini soyutlayıp, o şarkıyı, o anda yaratmak, yeniden yaratmak var. Yani şarkıda söylenmeyenleri de seyirciye aktarmak. (Bu son tümceye, konserlerinde tanık olduk.)

"Ben bu ikinci türdenim... Şarkılarım beynimden kafamdan değil, kalbimden, karnımdan, bedenimden çıkıyor... Kendimi çok iyi tanımıyo-

rum. Bir şarkıyı her söyleyişte onun için farklı bir biçimde söylüyorum. Her konserim farklı. Bunu bilerek, düşünerek yapmıyorum, kendiliğinden oluyor... Ben teknik çalışmıyorum, çalışamıyorum. O anki ben, o anki şarkıyı yaratıyor. Yani her şarkı söyleme bir 'happening' olmalı, o happening olmazsa ben ölürüm!"

(İki konserini izledim. İkisi de birbirinden çok farklıydı.)

Bir an durup ekliyor: "Teknik açıdan, mükemmel şarkılar yapmayı öğrendiğimde artık şarkı yapmayacağım... Alışkanlığa dönüşmemesi için."

"Kimi zaman, film, televizyon, plak çekimlerinde, üstüste birkaç çekim yapmak gerekebilir. Ben yapamam... Bir kerede söylerim artık ne çıkarsa... Buna dürüstlük diyorlar, inandırıcılık diyorlar... Öyle olsun diye değil, başka türlüsünü bilmediğimden böyle yapıyorum... Bunun aksi, alışkanlık girdabına kapılmak olur ki, en korkuncu bu... Alışkanlık her şeyi öldürür, müziği de, aşkı da, şarkıyı da..."

Şarkılarını bunca iyi bildiğime göre belki de gereksizdi sormam: Aşk çok mu önemli bir yer tutuyor yaşamında.

Sanki mahçup gülüyor: "Öyle, çok önemli. Aşksız hiç yaşamadım. Aşksız nasıl yaşanacağını bilemem."

Siz Tanrı'nın ne mutlu bir kulusunuz diyecektim, galiba dedim ama o duymadı sürdürdü:

"Aşksız hayat çok zor olmalı... Ben aşkı öyle hep, her zaman, sonsuza dek, büyük aşk falan diye görmüyorum... Aşk, minicik anların yan yana gelmesinden, kimi kez bir dakikayı, altı dakikayı oluşturan, kimi kez altı yılı, 60 yılı oluşturan bir şey... Aşk, belki bir bakış, bir susuş, iki kişi arasında duran bir bardak, bir el hareketi... Aşk, karşısındakine dikkat etmektir..."

Peki yaşın rolü bu 6 saniye ya da 60 yıl süren oluşumda...

"Ben yaşın etkisini duymuyorum. Elbet aynaya bakınca yirmi yıl önceki suratımın değişmiş olduğunu görüyorum ama hepsi bu... Yaşlılık, ölüm bunlara aldırmıyorum. Ben değil, biri demiş: Önleyemeyeceğin şeyleri yok sayabilirsin... İşte bu düşünceyi uyguluyorum..."

"Hem ayrıca yaşamı ilginç kılan da ölüm..."

Gilbert Becaud'ya göre yaşamın en ilginç yanı o belirsizlik anı... Aşkta olsun, şarkılarda olsun o belirsizlik, o gerilim süreci çok önemli...

Bu nedenle sorulara kesin yanıtları yok Becaud'nun. Bu nedenle her akşam şarkılarını aynı biçimde söyleyemiyor Becaud. Bu nedenle içinde yeni bir şarkı yapma dürtüleri kıpırdandı mı, önce radarları harekete geçer. O radarlar, o gizliden gizliye koku alan burnu çalışır da çalışır... Belki bir belki üç ay... Belki de birkaç yıl... Düşünceyi, söylemek istediği sözcükleri düşünmemeye çalışarak katasında evirir çevirir... O belirsizliğe, o gerilime, (şarkının nasıl biçimleneceği, nasıl sonuçlanacağına ilişkin belirsizlik ve gerilime bayılır... Ondan sonra, çıkar sahneye, her birini dinleyinin yüreğine patlatıverir...

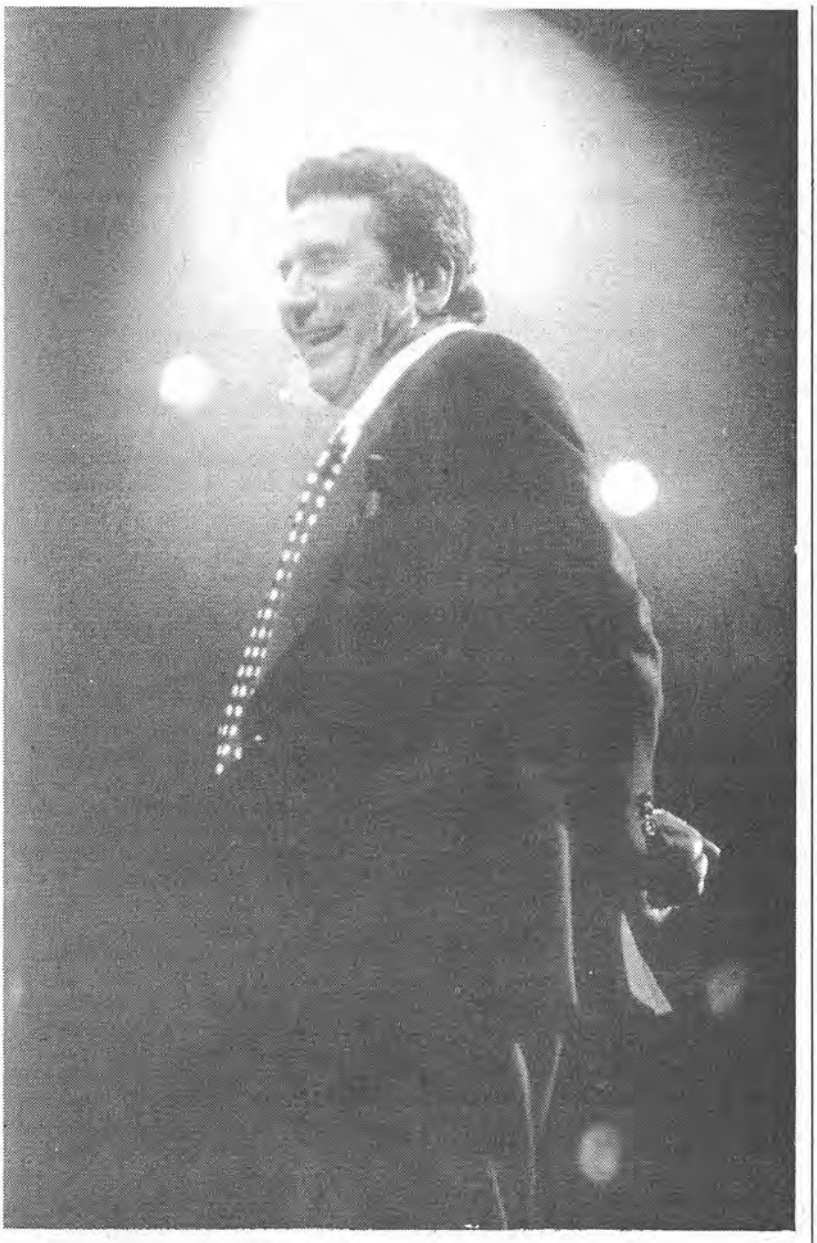

Bu belirsizlik ve gerilim konserlerinde de egemen. Konserlerdeki enerji de buradan kaynaklanıyor. "Sahne gerisinde her şey çok kesin, çok belirgin. Sahne üzerinde yalnız içgüdülerinle davranırsan, ne olacağını hiç bilemezsin. Evet biraz sonra o köşeye ışık vuracak, ama ben o anda oraya gitmeyebilirim... Bu ne olacağını bilmemek müthiş bir korku, müthiş bir gerilim verir insana..."

Ve o gerilim, o heyecan izleyiciye de geçer. Hele biraz önce Becaud size "Sahnede bir saçmalık, bir aptallık yapmayı, her şeyi önceden tasarlamış olmaya, her şeyle, herkesle uzlaşmış olmaya yeğlerim" demişse o zaman gerilim iyice yükselir.

Hem bestelerken, hem sahnede, bu gerilim bu "her an yeniden yaratma", bu "happenning", bu doğaçlama, bu belirsizlik çok yorucu değil mi?

"Hem de nasıl! Tıpkı yaşamdaki gibi!"

Yaşamda da "hep açık kapılar" bırakıyor Becaud. Fazla yerleşik düzen. Fazla dengeli düzen, fazla kurulu düzen sevmiyor. Bilinmeyene, beklenmediklere prim tanıyor. Hep açık kapılar bırakıyor ki, kaçabilsin... Hep açık kapılar bırakıyor ki, bilinmeyenler içeri rahatça girebilsin. Ve seçim olanağı çoğalsın.

Yürek dayanır mı bunca tehlikeye?

63 yıldır dayanmış... "Müzik olduğu sürece dayanır" diyor. Tıpkı şarkıdaki gibi... ■

Papalar Sarayı'nın bu yılki onur

Keyiflenmek Papa'ların da hakkıdır. Avignon'un Papa'ları bu konuda ötekilerden biraz daha şanslı. Çünkü her yaz Temmuz-Ağustos aylarında gerçek bir şölene tanık oluyorlar. Avignon Festivali'nin yüreği Palais des Papes'ın (Papalar Sarayı) avlusunda atıyor, o tarihlerde.

Her yıl dünyanın birçok ülkesinden gelen kalburüstü tiyatro topluluklarının marifetlerini gösterdiği, yenilikleri dünyaya tanıttığı, başyapıt düzeyindeki oyunlarının prömiyerlerini yaptığı bir şenlik-kent, Avignon.

Bu yıl Papalar Sarayı'nın Onur Avlusu'na kimler konuk olmadı ki: Molière ve Jean-Marie Vincent, Shakespeare ve Jerôme Savary, Ramuz ve Sutter, Jean-Marie Patte ve oyuncuları, iki oyunla Macar sanatçılar, Asya'dan "Ramayana" destanı... Her yıl olduğu gibi bu yıl da, büyük bir şair, René Char...

Avignon Festivali, bir Molière oyunuyla açıldı, bu yıl: "Scapin'in Dolapları"... Theatre des Amandiers'nin yeni yöneticisi, Fransız tiyatrosunun yetenekli yönetmenlerinden Jean-Pierre Vincent'ın sahneye koyduğu oyun, özellikle Fransız tiyatrosunun, sinemadan da tanıdığımız büyük bir aktörü Daniel Auteuil'ün (şu sıralarda Francis Girod'nun "Lassner" adlı filminde başrolü oynuyor) görkemli oyunuyla dikkatleri üzerine çekti. Öyle ki, eleştirmenler hiç tereddüt etmeden "Daniel Auteuil için yazılmış bir Molière piyesi" diye niteleyiverdiler, "Scapin'in Dolapları"nı...

Bir zamanlar Molière'in gençlik günlerinin ürünü olduğu vurgulanarak, kolay bir ün kazanmak için yazıldığı savunulan, ancak Molière yaşadığı süre içinde, bu başarıyı sağlayamayan "Scapin'in Dolapları"nda, Jean-Pierre Vincent, metinde ve daha önceki uyarlamalarda rastlanmayan bir şeyi denemiş ve commedia dell'arte'ye bir gönderme yaparak, oyunun öteki iki baş karakteri Géronte ve Argante'a mask giydirmiş. Böylece oyunun tüm ağırlığı, önceki uyarlamalardan çok daha yoğun olarak, Daniel Auteuil'ün üzerine kaydırılmış. Bunda kuşkusuz, Auteuil'ün müthiş yeteneğinin ve Vincent'ın bunu iyi bilmesinin rolü var.

Jean-Pierre Vincent, "Scapin'in Dolapları"nın da, tüm öteki Molière oyunlarında olduğu gibi, otobiyografik öğeler taşıdığını, Molière'in yaşamını tiyatroya taşıyan bir insan olduğunu da belirtiyor.

Daniel Auteuil'ün bir başka özelliği, Avignonlu olması. Papalar Sarayı'nın avlusunun, kendisi için önce Jean Vilar demek olduğunu, tüm klasikleri bu avluda izlediğini, tüm tiyatro kültürünü orada edindiğini söylüyor.

BİR YAZ GECESİ RÜYASI

Avignon, bir tiyatro cenneti. Bir yandan, en avant-garde toplulukların

Daniel Auteuil "Scapin'in Dolapları"nın provalarında

Hindistan destanı "Ramayana"da bir dans bölümü

konukları

şanslarını denedikleri, sokaklarda, salonlarda, büyük meydanlarda, irili ufaklı sarayların avlularında, okul bahçelerinde seyircilerini aradıkları, öte yandan büyük tiyatro topluluklarının, büyük yönetmenlerin en önemli klasik yapıtlarda perde açtıkları bir çok çeşit sahne. İşte Molière'den sonra, bir başka klasik Shakespeare'in "Bir Yaz Gecesi Rüyası", Jerôme Savary'nin yorumuyla Avignon'da seyirci karşısına çıktı.

Oyundan önce, mekândan söz etmek gerekecek, burada. Boulbon'daki Carrière Callet'te sahnelendi, "Bir Yaz Gecesi Rüyası". Carrière Callet'nin sahnesi, büyük bir kaya içine oyulmuş ve renkli kumlarla oluşturulmuş müthiş etkileyici bir mekân. Magic Circus'un eski patronu, Jerôme Savary, Shakespeare'in oyununu şu mesajla süslüyor: "Herkes sıraya girsin, şimdi uzlaşma zamanı. Ama deliliğin, sevişmenin, başkaldırının da zamanı gelecek."

René Char için anma düzenlendi

Savary'nin yorumu, gerçekten de, Shakespeare'in dünyasını, düşselliğini, fantezilerini, ölçüsüzlüğünü, ona yakışır bir bakış açısıyla sahneye taşıyor.

SHAKESPEARE'E DEVAM...

Shakespeare, Jean Vilar'ın 1948 yılında sahneye koyduğu "Richard II"den bu yana, hep Avignon'un gözdesi olmayı sürdürdü. Daha sonra Maria Casarés ile, "Henri IV" ve "Macbeth"... Beno Besson, Jorge Lavelli, Ariane Mnouchkine, Daniel Mesguich, Alfredo Arias, Patriec Chéreau, hep Shakespeare'i seçtiler. Bu yıl Jerôme Savary'nın yanı sıra, Nelson Dumont Tiyatro Topluluğu da, Avignon'a bir Shakespeare oyunuyla geldi: "Richard III".

Oyun, aslında çağdaş bir deneme. Beş kadınla birlikte, hizmetçi odasına kapanan güvenlik görevlisi kılıklı bir adam, Richard III'e saldırıyor, ağlıyor, zıplıyor, ölümcül çığlıklar atıyor. Zaten, oyunun adı da "Richard III ya da Bir Savaşçının Korkunç Gecesi". Richard III, Henri Bornstein'ın yönetiminde bir Kafka kahramanına, bir Frankeştayn'a, bir Casanova'ya ya da bir Landru'ya dönüşüyor. Kadınlara gelince: Her biri, o odadan en az zarar görmüş biçimde çıkabilmenin savaşımını veriyorlar.

BİR ASYA DESTANI

Avignon, daha önce de bir Hindistan destanını yaşamıştı, Peter Brook'un olağanüstü görkemli yorumuyla:

"Mahabarata"... Hindistan'da, Lumière Kardeşler, 1896 yılında ilk filmleri "Ciotat Garı'na Bir Trenin Varışı" adlı filmlerini gösterdiklerinde kimse paniklememişti. Ama 1918 yılında, ilk Hintli sinemacılardan biri olan Phalki'nin "Lonka Dahan" adlı filminde, Rama'yı gördüklerinde, şaşkınlıkla karışık büyük bir korku yaşamışlardı. Tiyatro sahnelerinde zaman zaman karşılarına çıkan bu efsanevi kahramanı beyazperdede aniden gördüklerinde, yeryüzüne gerçekten de yeniden döndüğünü sanmışlardı. Rama, o günden bugüne, sık sık Hint filmlerine konu oldu, bir İlyada destanı gibi. Ramayana, Hindu dinselliğinin ayrılmaz bir parçası. Mükemmelliğin aynası. Kamboçya'dan Endonezya'ya tüm Güney Asya'da Ramayana ile ilgili heykel, resim vb. yapıtlara duvarlar boyu rastlanabilir. Ramayana, sadece mükemmel bir prensin öyküsü değil, Hintliler için. Aynı zamanda, Tanrı'nın kötülüğe karşı savaşmak için insan kılığına soktuğu bir varlık. Gündüzün geceye, uygarlığın ilkelliğe karşı savaşımı.

Bu sözcükler, on ciltlik, insanlar ve hayvanlarla, çilekeşler ve kuşlarla dolu şiirsel bir yapıtın sadece özeti; görkemini ifade etmeye yeterli değil. Paris tiyatrolarının yeni sezon öncesi, son sınavlarını izleyen Avignonlular için değişik bir tat, Tayland'dan Hindistan'a, Endonezya'ya değin uzanan tarihsel bir gezinti, "Ramayana".

"Ramayana", Avignon'da bölümler halinde değişik mekânlarda sahnelendi. Kiminde Hint balesi ağır bastı, kiminde kuklalar, freskler zenginleştirilmiş, Hint tiyatrosu. Ama tümünde, tadına doyum olmaz bir destan.

Her yıl Avignon'da bir büyük edebiyatçıya, bir şaire de anma düzenlenir. Böylece tiyatronun yanına, biraz da yazınsal tat koymanın keyfi yaşanır. Bu yılın şairi, René Char'dı. Sanatçının, el yazmaları yayınlanmamış belgeleri, dostlarının (Braque, Picasso, Giacometti, Stael, Miro vb.), sevenlerinin (Chardin, Courbet, Delacroix, Zurbaran vb.) onun hakkında yazdıklarından oluşan "René Char, Yol Arkadaşları..." sergisi, René Char'ın şiirleri üzerine müziğini Pierre Baulez'nin yaptığı,Fransız Ulusal Orkestrası eşliğinde Phyllis Bryn-Julson ve Elizabeth Laurence'ın seslendirdiği "Suların Güneşi" adlı konser, René Char'ın şiirlerinin okunduğu "Varoluş Kuralını Değiştirmek" başlıklı gece, şiir resitalleri, tartışmalar ve sergiler, festivalin ona ayrılan bölümünün etkinlikleriydi.

AVİGNON, OFF BÖLÜMÜ

Buraya değin sözünü ettiğimiz oyunlar ve etkinlikler Avignon Festivali'nin "in" bölümünde, yani resmi bölümde yer alanlardı. Oysa, Avignon'un "off" bölümü de, en az "in" bölümü denli önemli ve heyecan verici. Geçen sayımızda yer alan Halk Oyuncuları'nın "Kurban" adlı oyunu da, "off" bölümündeki gösterilerden biriydi.

10 Ağustos - 1 Eylül tarihleri arasında, bu bölümde 300'ü aşkın gösteri sergilendi, kimi salonlarda, kimi bir garajda, kimiyse halka açık alanlarda, sokaklarda.

Bu topluluklar arasında ödenekli olanlar, kendi yağıyla kavrulup bir yerlere varabilmiş olanlar olduğu gibi, amatörler ya da tiyatro dünyasında "biz de varız!" diyebilmenin yolunu arayanlar da var, kuşkusuz. 1968 yılına değin, sadece sokaklarda gezenlerce tanınan bu yan gösteriler, 1968 yılında gerçek kimliğine kavuştu ve resmi bölümün çevresinde dönenen ve belki de, ona yaşam veren bir uydu haline geldi. Avignon'a tiyatro görmeye gelen insanların, özellikle de gençlerin büyük tutkularına yanıt verme misyonunu üstlendi. Çünkü Avignon Festivali'nin resmi programının toplam seyirci kapasitesi 130 bin ve bu sayı talebin ancak küçük bir bölümünü karşılayabiliyor.

"Off" bölümünün büyük bir çeşitlilik içerdiğini söylemeye gerek yok, sanırız; Beckett'den Arrabal'a, Vian'dan Dubillard'a çağdaşlar "off" bölümünde yer alıyorlar. Bir topluluk çıkıyor, Tenessee Williams'a yeni bir soluk getiriyor. Bir başkası Vitez'e anma, Havel'e saygı sunuyorlar, oyunlarıyla. Brecht, Ionescu hep gündemde oluyorlar.

İşte bu topluluklardan bazıları, adları her ne kadar rock gruplarını anımsatıyorsa da: Galop de Buffles, Dizginlenmiş Tiyatroya Çağrı, Phffft Topluluğu, Transe Express...

300'ün üzerinde oyunu izlemek olanaksız, kuşkusuz. İçlerinden kaçının başarılı olduğu ya da sizi ilgilendiren türde tiyatro yaptıkları da tartışabilir. Ama, Avignon Off'un tiyatro dünyasına getirdiği yeni sesler ve yeni renkler tartışılmaz.

Derleyen:
BÜLENT BERKMAN

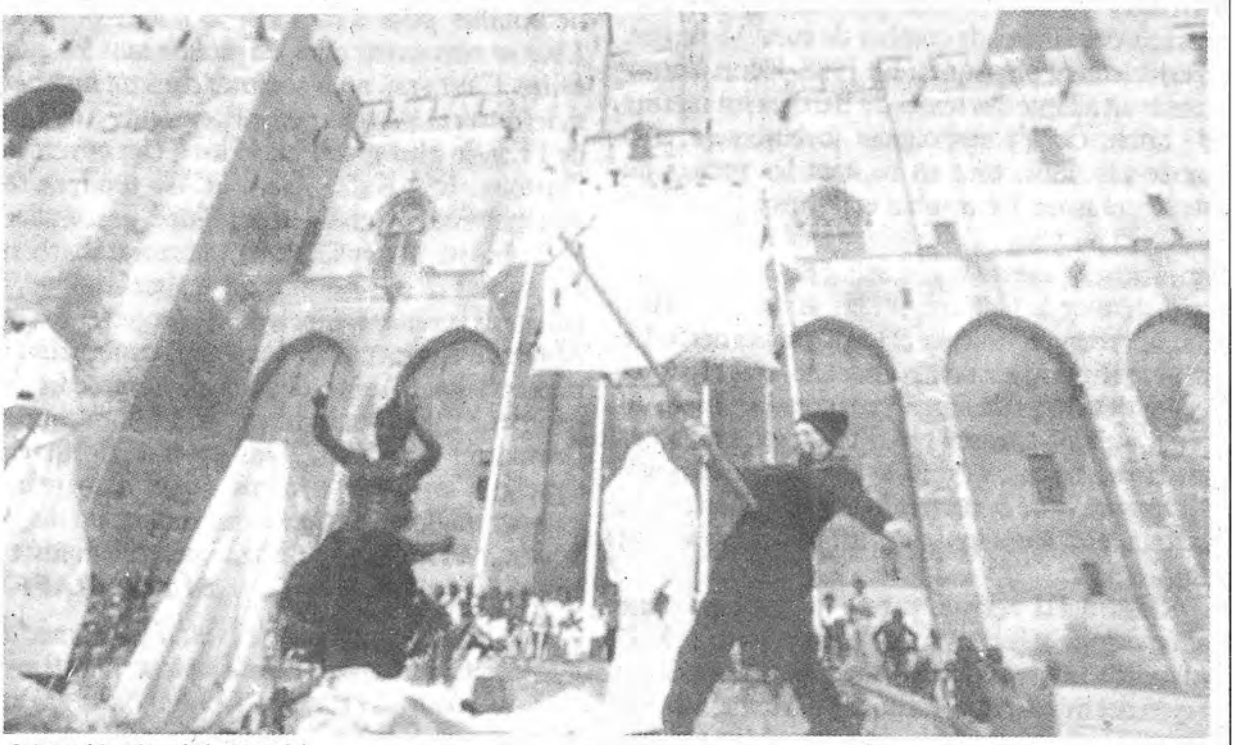

Avignon'da bir sokak gösterisi

"Neron"-Yönetmen: Petar Selem

Yaz Festivalleri/Split

36 yıldır, sessiz ve derinden...

Zeynep Oral

Festivaller... Yaz ayları gelince, doğanın kapıldığı o miskinliğe (sıcak sarı, fazlasıyla aydınlık bir güneş, kuru toprak, sakin, tembel kumsallar, uzayıp giden dümdüz deniz, devinimsiz yeşiller... Nerde ilkbaharın o çılgınlığı, sonbaharın değişimi!) evet, bütün bu miskinliğe sanki bir başkaldırı, festivaller!

Avignon, Edinburgh, Bayreuth, Spoleto artık kent adları olmaktan çıkmış, tatları, tartışmaları paylaştıkları, birlikte soluk alıp soluk verdikleri bir yumağın, bir kasırganın, bir volkanın, bir cümbüşün adı olmuştur...

Split, adını belki duydunuz belki duymadınız... Hayır, yukarıda sıraladıklarım gibi görkemli, başdöndürücü çağrışımlara açık bir ad değil. Ama 36 yıldır sessiz ama derinden sürdürdüğü etkileyici bir festivali var bu kentin. Yaz rüzgârlarından biri, üç gün için de olsa beni bu kente fırlattığında, kendimi ortaçağ yıkıntıları arasında günümüzün duyarlılıkları peşinde koşarken buldum.

Split, Yugoslavya'nın, Adriyatik kıyısında, bir zamanlar Roma İmparatorluğu'nun ünlü kale kenti Salona üzerine kurulmuş, bu nedenle bol anıtlar, tapınaklar, saraylar, zamana meydan okuyan mermer sütunlar, yontularla donanmış, günümüz turistik, sayfiye kentlerinden biri. Slavlar, bu antik çevreyi konser ve oyun alanlarına dönüştürmekte hiç zaman kaybetmemişler. Her yaz 15 Temmuz ile 15 Ağustos tarihleri arasında opera ağırlıklı, tiyatro, bale ve müziğe de yer veren festivalleri, ülkedeki yüzlerce festivalin yalnızca biri...

"NERON"

Split'teki üç festival günümden en büyük kazancım "Neron" operasını izlemek oldu. (Festival boyunca, Split'te bu operanın yanı sıra "Carmina Burana", "Otello", "Nabucco" ve "Aida" gibi repertuar operalarının "baba"larından sayılan eserler temsil edilecekti.)

"Neron" dünyada çok az temsil edilen operalardan biri. Bestecisi ve libretto yazarı Arrigo Boito, eserine konu aldığı tarihi kişi kadar, ya da en az onun kadar çılgın biri. (Doğumu Padua 1842, ölümü Milano 1918). Dünya Boito'yu (Boyto okunuyor) kendi eserlerinden çok, Verdi için yazdığı mükemmel librettolardan ("Otello", "Falstaff", "Simone Boccanegra") tanıyor. Topu topuna iki operası var Boito'nun. Biri "Mefisto" (O ender sahnelenişlerinden birinde Scala'daki 1958 temsilinde Margherita rolünü Leyla Gencer oynamıştı.) Öteki ise "Neron". Arrigo Boito "Neron"-un önce librettosunu yazmış. Gönlü dilemiş ki, bu sözleri Verdi bestelesin. Ancak iki sanatçı "Simone Boccanegra"nın çalışmaları sırasında öyle birbirlerine girmişler ki, Verdi bu işe yanaşmamış. Sonunda Boito kendi bestelemiş. Ama o dönemde ve İtalyan operasına egemen olan tüm kalıplara, geçerli tüm beğenilere, anlayışlara meydan okuyarak yapmışmış bu işi. "Çılgın" diye nitelenmesi biraz da bundan...

"Neron" operasının öyküsü burada bitmiyor. Opera bestelendikten sonra ilk kez 1911'de sahnelenmesi tasarlanmış, ama müzik ve sözlerin altından kalkılamadığından iki yıl ertelenmiş. 1913'de Neron rolünü Caruso üstlenerek yeniden girişilen çabalar da sonuçsuz kalmış. Sonunda, Boito'nun ölümünden (1918) sonra iki usta Arturo Toscanini ve Vincenzo Tommasini eserin üzerinde çalışarak çalınabilir söylenebilir bir hale getirmişler. Ve "Neron" ilk kez 1924'te yazarı ve bestecisinin ölümünden ancak altı yıl sonra 1924'de La Scala'da sahnelenmiş.

Split'te izlediğim "Neron"a gelince:

İkibin yıl öncesinin iki ana yolunun kesiştiği, üç sarayın çerçevelediği ve neredeyse bir iç avlu oluşturduğu alan, seyirci, orkestra ve sahne alanları olarak belirlenmişti. Sarayların ön ve yan cepheleri, mermer sütunlu galerileri, kubbeleri, merdivenleri, sfenksleriyle sahnenin doğal dekorunu oluşturuyordu. Bu doğal tarihi dekorla, biz izleyicilerin arasında, Nikşa Bareza'nın yönettiği orkestranın yerini alması için havanın karar-

masını beklememiz gerekti.

Hayır, hayır, sizlere "Neron" operasını anlatacak değilim. Yalnızca üç saat boyunca olağanüstü seslerden Neron'un (Krunoslav Cigoj) çılgınlıklarına, Asteria'nın (Veneta Janeva Iveljiç) öç almak için çevirdiği entrikalarına ve Fanuel (Amerikalı sanatçı David McShane) ile Rubria'nın (Zlatomira Nikolova) "ulvi aşk"larına tanıklık ederken müzik ve seslerin yanı sıra bir de tiyatro tadı aldığımı söyleyeceğim. Eseri, son yıllardaopera sahnelemelerini yoğunlaştıran, ama tiyatro birikimiyle, tiyatro pratiğinden gelen Petar Selem sahneye koymuştu.

Kanımca Petar Selem'in başarısı, yalnız müziğiyle, konusuyla, sözleriyle karman çorman olan bu eseri en anlaşılır, en açık seçik biçimde yansıtması değil, aynı zamanda çelişkiler üzerinde oynamasıydı. Neredeyse grotesk boyutlara varan Roma İmparatorluğu'nun abartılı dış görünümü, iç dünyası, kişilikleri ve eylemleriyle, Hıristiyan âleminin vakur sadeliği... Sirk dünyasının anadan doğma çıplak dansözleri, havyan terbiyecileri, büyücüleri, gladyatörleri, tümü şimdi sahnedeyken ve alevler bacaları sarmışken, biraz sonra inanmuşların, masumların, acı çekenlerin o tertemiz duygularıyla o aynı sahne sanki yıkanıyor, arınıyor, boşlukta (uzayda mı yoksa engin suların ortasında mı?) yüzen bir adaya dönüşüyordu. Ve Petar Selem bunu görsel ögelerden çok, insan malzemesiyle gerçekleştiriyordu.

Tadını doyulmaz bir müzik, tiyatro ve mekân şöleniydi Split'teki "Neron".

İŞKENCE

Split'teki üç festival gününe bir de tiyatro sığdırmalıydım. Son yıllarda kendisinden çok söz ettiren Sovyetler'de perestroika sonrası yıldızı parlayan Anatoli Vasilyev ve topluluğuyla günlerimiz çatışmadı. Görebileceğim tek oyun Yugoslav meslektaşlarımın öve öve bitiremedikleri Jiri Bakmaz'ın "Simun Cirenak" adlı oyunuydu.

İncil'den alınan konusuyla, İsa'nın çarmıha gerilişinden kaynaklanan ve günümüze yerleştirilen oyun, Split dışında Marjan tepelerinde kurulmuş bir manastırın yıkıntıları önünde temsil edilecekti. Toplu halde "kuş uçmaz kervan geçmez" yollardan dik ve sarp tepeye ağır ağır tırmandığımızda izleyicilerin büyük bir bölümü "havaya" girmişti. Tepeye vardığımızda bizi ne Romalı askerler ne de ilk inananlar karşıladı. Bizi karşılayanlar bana ilk anda Nazileri SS'leri, Yugoslav arkadaşlarıma ise komünist rejimin güvenlik güçlerini çağrıştıran asker/polis üniformaları içinde, biz izleyicilere buyruklar yağdıran, emir ve komuta zinciri içinde hareket eden görevlilerdi.

Oyunu sahneye koyan, şimdilerde ülkesinin en gözde yönetmenlerinden, genç bir kadın yönetmen Nenni Delmestre'ydi. (Kadın olduğunu özellikle vurguluyorum,çünkü ben yaşamım boyunca bunca oyun izlememe karşın böylesine şiddete dayalı, böylesine şiddet kullanan bir başka oyun görmedim.)

Veneta Janeva-Iveljic, David McShane ve Zlatomira Nikolova "Neron"da

"Simon Cirenac"-Yönetmen: Nenni Delmestre

Yöneticilerin ikiyüzlülüğünü, politikacıların kaypaklığını, insanoğlunun çevresinde olup bitenlere gözlerini kapayamayacağını, bir saf seçmek zorunluluğunu, "bana dokunmayan yılan bin yaşasın"ın olanaksızlığını irdeleyen oyunda Nenni Delmestre neredeyse "natüralist" diyebileceğim bir yöntem izlemiş. Birbuçuk saat (arasız) seyirciyle iç içe oynanan oyunda işkence ve şiddetin her türü, dayak, falaka, Filistin askısı, çarmıha germe, su sıkma oyuncular tarafından da en "natüralist" biçimde uygulanıyordu. Oyunun büyük bir bölümünde gözlerimi kapadım, kulaklarımı tıkadım.

Belki Türkiye'den kalkıp Split'in Marjan tepelerine varmış biri olmasaydım, karşımdaki olaya yalnızca "tiyatro" diye bakabilirdim. Ama olmadı. Gözlerimi kapadığım kulaklarımı tıkadığım halde o çığlıklar, o güvenlik görevlisinin (müthiş bir oyuncu) yüzü bugün dahi beni terk etmiyor.

Bu oyundan ayrılırken tiyatroda şiddet, peki ama nasıl, nerede ve niçin soruları içimi kemiriyordu. Ama bu bir başka yazının konusu, Split Festivali yazısının değil. ■

"Nixon Çin'de"nin yönetmeni Peter Sellars

Yaz Festivalleri/Los Angeles

Pasifik kültürlerini kucaklayan bir festival

1990 Los Angeles Festivali, Pasifik Okyanusu'nda ve kıyılarında yaşayan kültürlerin tümünü kapsayan, dünyanın en büyük ve çeşit açısından zengin festivali... Varlık nedeni, 32 yaşındaki genç yöneticisinin atılımıyla Los Angeles kentinde yaşayan ve çoğu Pasifik bölgesinden gelen Asyalı, Latin Amerikalı, Okyanusyalı, en Kuzeyli ve tabii ki Los Angelesli insanların kültürlerini yansıtmak...

1-16 Eylül arasında yer alan festivalin programında aynı zamanda yaratıcı bir opera ve tiyatro yönetmeni olan Peter Sellers'ın yönettiği opera "Nixon in China" (Nixon Çin'de)'nin Batı Kıyısı prömiyerinin yapılması, ya da Ornette Coleman'ın özgün caz kuartetinin yeniden buluşması, ya da tiyatroda New York Wooster Group'un "The Temptation of St. Antony (Aziz Antony'nin Günaha Çağrısı)'nı oynaması kimseyi pek şaşırtmamış. Oysa programın geri kalanına herkes şaşakalmış. Festivalde neler mi var?

Alaska Impiat Eskimoları şarkıları ve maskeli dansları; Orta Avustralya Yerlileri Medya Birliği'nin ürettiği videolar, filmler; Bali çocuk müzik ve dansçıları; Japon Gujo Hachiman'ın sokak dansçıları; Çinli Kunqu operası; Filipinli sinema yönetmeni Lino Brocka'nın retrospektif çalışması; Chicano Sanatı (İstanbul Sinema Günleri'nde bir filmi gösterilmişti..); Şilili El Gran Circo Teatro grubunun bir oyunu; ava'dan Yogyakarta Sarayı'nın oyuncuları; Los Angeles'taki üç kilisenin gospel koroları; Hawaii'den bir hula grubu, Halau O Kekuli; Kamboçya'dan göçmen bir aile olan Lee'lerin ürettiği halılar, yorganlar; Kamboçya klasik dans grubu; Latin Amerika filmleri ve müzikleri; Güney ve Kuzey Amerika şiir festivali; Tayland folk operası - likay açıkhava gösterisi; Los Angeleslı iki sanatçının "Mahabharata"yı temel alan dans gösterileri; Yeni Zelanda'dan Waiwheter Kültür Grubu; Kore'den bir Şaman töreni; Japon taiko davulcusu; Wallis ve Futuna adalarından dans ve müzik (Samoa'nın batısı, Fiji'nin kuzeydoğusu).

Sellars, "Bu kentin gerçekten temsil ettiği kültürlerin çeşitliliği inanılmaz, şu anda Hollywood Lisesi'nde tam 85 dil konuşulmakta" diyordu. Kentin nüfus yapısı oldukça şaşırtıcı: Kamboçya dışında yaşayan en fazla Kamboçyalı, Kore dışındaki en çok Koreli, El Salvador dışındaki Salvadorlu, Burma dışındaki Burmalı, Meksika dışındaki en çok Meksikalı, Filipinler dışındaki en fazla Filipinli, Los Angeles'ta yaşıyor. Oysa bu durum kültürel olarak hiç ama hiç belli değil. Sellars soruyordu: "Los Angeles nedir? Burada emsalsiz olan nedir? Burada bütün dünya yaşar..."

Festivalin 290 etkinliği, Los Angeles'ta açık ve kapalı 70 mekâna yayılmış. Müzik, dans, film, video, gösteri sanatçısı, tiyatro, görsel sanatlar ve edebiyat dallarında 1400 sanatçı bu etkinlikleri gerçekleştirmiş. Bu sanatçıların 900'ü kentte yaşamakta, geri kalan 500'ü, 25 Pasifik ülkesinden gelmiş. Ayrıca kentin 600 sanatçısı daha 17 gün süren bu festival boyunca bağımsız projelerini bir yan etkinlik olan Açık Festival'de sunabildiler.

Los Angeles'ta yaşayan sanatçılar, 1984 Sanat Olimpiyatları ve 1987 Los Angeles Festivali'ni, hep Batı Avrupalı sanatçılara yoğunlaşmakla eleştirmişlerdi. Belki biraz da bu nedenle 1990 Festiali daha çok yerli ve Batılı olmayan sanatlara yoğunlaşmış. Bu kez de kentin Avrupalı nüfusunun eleştirilerine hedef olmuş.

Festival etkinliklerinin yüzde 70'i açık ve kapalı mekânlarda, parasız olarak izlenebildi.

Los Angeles Festivali, 1990'ın planlamasını Peter Sellars, California Üniversitesi Dünya Sanatları ve Kültürleri Bölümü Başkanı Judith Motima ile birlikte yapmış. Bütün Pasifik ülkelerinden 40 akademisyenle görüşerek topladıkları bilgilerin ışığında Los Angeles'ta bulabilecekleri ve oraya getirebilecekleri sanatçıları arayıp saptamışlar.

Sellars, bu festivale yaklaşımında iki tür stratejileri olduğunu belirtmiştir. Birincisi kentte farkına varılmayan varlıklara dikkati çekmek... Örneğin binlerce km uzaktaki Bangkok'tan getirdikleri bir gruba Los Angeles'ta iki yıl önce yapılmış, kimsenin bilmediği bir Tayland tapınağında gösteri yaptırmak... İkincisi Los Angeles'ta yaşayan, orada doğmuş ya da göç etmiş sanatçılara gösteri olanağı tanımak: "Günümüzde Amerika'da ilginç bir durum görüyoruz. Avrupalı aydınların ve sanatçıların kreması ABD'ye sığındığı zaman, örneğin müzisyenseler birileri onların mutlaka Carnegie Hall'a dalmasını sağlıyor. Oysa şimdi Üçüncü Dünya'nın kreması burada ve pek yakında Amerikan vatandaşı olacaklar. Ama bulaşıkçı ve hizmetçi olarak çalışıyorlar. Onların ürünlerini kültürel ırmağa katabilecek hiçbir mekanizma yok."

Yöneticisi Peter Sellars bu festivali şöyle değerlendirmekteydi: "Los Angeles'ın önemli bir merkez olduğundan kendi haberi yok. Buradaki insanların Bangkok'taki, Santiago'daki, Tokyo'daki insanlarla ilişki kurmasını ve Los Angeles'ın da tıpkı onlar gibi Pasifik'in önemli bir başkenti olduğunu bilmelerini istiyorum. Artık Los Angeles'la Hollywood'u bir tutan eski basmakalıp anlayış geçerliliğini yitirdi. Bu kentte başka bir şeyler oluyor. İşte bu festival de o şeylerle ilgili."

Festivaller arası yolculuk...

İstanbul Festivali'nin de bir üyesi olduğu, Avrupa Müzik Festivalleri Birliği'ne üye olan tam 53 festival var, müzik ağırlıklı. Bunların büyük bir bölümü yaz aylarında gerçekleştiriliyor. Ancak bu festivallerin yanında, bu birliğe üye olmayan, kimi klasik müzik, kimi dans-bale-opera ağırlıklı, birçoğu da caz sanatına ayrılmış irili - ufaklı yüzlerce festival gerçekleştiriliyor, tüm dünyada. Tümüne yetişmek olanaksız, ancak bunlar arasında önemli olanları dergimizin çeşitli sayılarında, okurlara duyurmaya çaba harcıyoruz.

Bu yazıda, dünya festivallerinde küçük bir gezinti yapacağız. Burada hemen bir saptama yapmakta yarar var. Burada sözünü edeceğimiz sanatçı ve toplulukları yakından tanıyor ya da izlemiş olmanız olası. Çünkü İstanbul Festivali de, birçok sanatçı için yaz aylarında çıktığı festival turnelerinin bir durağı olmaya başladı, bir süredir. Ve bizler de, Avrupa'nın heyecanla beklediği sanatçı ve topluluklarla tanışma olanağı bulmaya başladık, böylelikle. Örneğin, bizim geçen yıl izlediğimiz Béjart Balesi, bu yıl Haziran ayında Atina'da, yine bu yıl Haziran ayında festival çerçevesinde izlediğimiz Martha Graham Dans Topluluğu Mayıs ayının son günlerinde Sofya'da bir başka festivaldeydi.

ATİNA FESTİVALİ

8 Haziran'da başlayıp, 25 Eylül'e değin sürecek olan Atina Festivali, yaz festivalleri arasında en önemlilerinden biridir. Yunan Ulusal Operası'nın, Verdi'den "Nabucco" temsiliyle açılan festivalde, bu yıl Béjart Balesi, ünlü Fransız kompozitör ve orkestra şefi Pierre Boulez yönetimindeki Ensemble Intercontemporain Orkestrası, İstanbul Festivali'nde de izlediğimiz The Academy of Saint Martin in the Fields Korosu, Yuri Temirkanov yönetimindeki Leningrad Filarmoni Orkestrası, Martha Graham Dans Topluluğu, Hollanda'dan Het Ulusal Balesi, İspanyol Ulusal Balesi, Monte Carlo Balesi, Macaristan Devlet Operası vardı.

Maurice Béjart

Atina Festivali'nin en önemli olayları arasında sayılacak Comédie Française Topluluğu'nun, geçtiğimiz aylarda ölen Antoine Vitez'in sahnelediği Beaumarchais'nin "Figaro'nun Düğünü" adlı oyunu önümüzdeki günlerde gerçekleştirilecek. Festivalin son gösterisiyse, müziklerini Mikis Theodorakis'in yaptığı, L. Karytinos'un yönettiği "Zorba" adlı oyun.

"Sevdalı Kızılderili", Yönetmen: Alfredo Aries

BAYREUTH FESTİVALİ

Bayreuth Festivali de, birçok festival gibi, kuruluşu kriz dönemleri sonrasına rastlayan bir festival. Bayreuth 1870 savaşından sonra, Salzburg Birinci Dünya Savaşı'ndan, Aix Festivali ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra doğdular. richard Wagner, bu festivalin önce Alman, ama gerçek bir Avrupalı festival olmasını, tüm sanatlar arasında alışverişin gerçekleşebileceği avant-garde kültürün bir merkezini oluşturmasını, istiyordu. Ama bu istek pek gerçekleşmedi. Ve Bayreuth Festivali bir opera festivali olarak dünya festivalleri arasında yerini aldı.

Bu yıl da diğer yıllardan farklı bir şey yoktu, Bayreuth'ta: Yine "Lohengrin", yine "Siegfried", yine "Parsifal"...

Ve sanat çevrelerinde, bu festivale yönelik kuşkular biraz daha arttı.

Bayreuth Festivali'nde "Parsifa"den bir sahne

AİX FESTİVALİ

Bu yıl Aix Festivali'nde Arjantinli yönetmen Alfredo Arias'ın görkemli bir operası sahnelendi. "Sevdalı Kızılderili". 1991 Şubat'ından başlayarak, Montpellier Operası'nda sergilenecek olan Rameau'nun bu bir mizah başyapıtı sayılacak operası, "Benim çağdaşlığımı geçmişle günümüz arasında kurulacak bir köprüdür" diyen yönetmen Arias'ın elinde bir barok başyapıtla, bir Folies-Bergère revüsü, bir çizgi filmle bir tiyatro yapıtı arasında gidip geliyor.

Aix Festivali'nde bir başka saltanat Mozart'ınki. Geçen yıl "Sihirli Flüt", bu yıl ise, "Saraydan Kız Kaçırma". Jorge Lavelli'nin sahnelemesiyle oynanan bu ünlü operada, Varşova Senfoni Orkestrası ve Zenci soprano Harolyn Blackwell'in büyük başarıları da dikkati çekiyordu.

Aralarında Bayreuth gibi büyük festivallerin de bulunduğu birçok festivalin önemli krizler yaşadığı bir dönemde, Aix Festivali gelişme ve başarı çizgisini hızla yukarılara doğru taşıyor. Aix'in yeni Belediye Başkanı Jean - François Picheral, amaçlarının Salzbourg Festivali'nin kalitesine ve ününe ulaşmak olduğunu, bu nedenle festival bütçesinin 35 milyon franktan, 65 milyon franka (35 milyar TL) çıkartıldığını söylüyor.

VİCHY FESTİVALİ

Aix gibi yine bir opera festivali olan Vichy Festivali, 30 yıldır alçakgönüllü bütçelerle işlevini sürdürmeye çabalayan bir festival (Bu yılın bütçesi 5 milyon frank - yaklaşık 3 milyar TL). Festivalde, bu yıl, Bellini'nin, "Les Capulets et Les Montaigus" adlı operası sergilendi. Onun yanı sıra, aralarında Jordi Savall ve Quatour Borodine'in bulunduğu bir "Tango Gecesi" ile Luis Mariona'yı anma gecesinde de yer aldığı 20 kadar konser, üç opera, dans ve tiyatro gösterileri de ilgiyle izlendi.

MONTPELLİER DANS FESTİVALİ

"1979 yılında, George Frêche Ribate, Ribate'ı gördüğünde, geleneksel müziğin üzerine çağdaş dansın oturtulmasının ne denli ilginç sonuçlar verdiğinden söz etmişti."

Bu sözleri söyleyen Dominique Bagouet, tüm Fransa'yı dolaştıktan sonra, Montpellier'ye yerleşmiş bir koreograf. Montpellier Dans Festivali'nde sahnelenen, "Yabancı Günler" adlı balesi, işte yukardaki mantık üzerine kurulmuş. Gerçekte, Montpellier Dans Festivali'ni, "Bagouet Festivali" diye adlandırmak da olası. Çünkü 13 koreografisi sahneleniyor, bu festivalde.

Dünyadaki yaz festivalleri arasında yaptığımız bu küçük gezinti, İstanbul'da da yaşadığımız bir heyecanın, öteki kentlerdeki benzerleri. Yaz aylarında da, ne sanatçılar sanatsız duruyor, ne de sanatseverler... ■

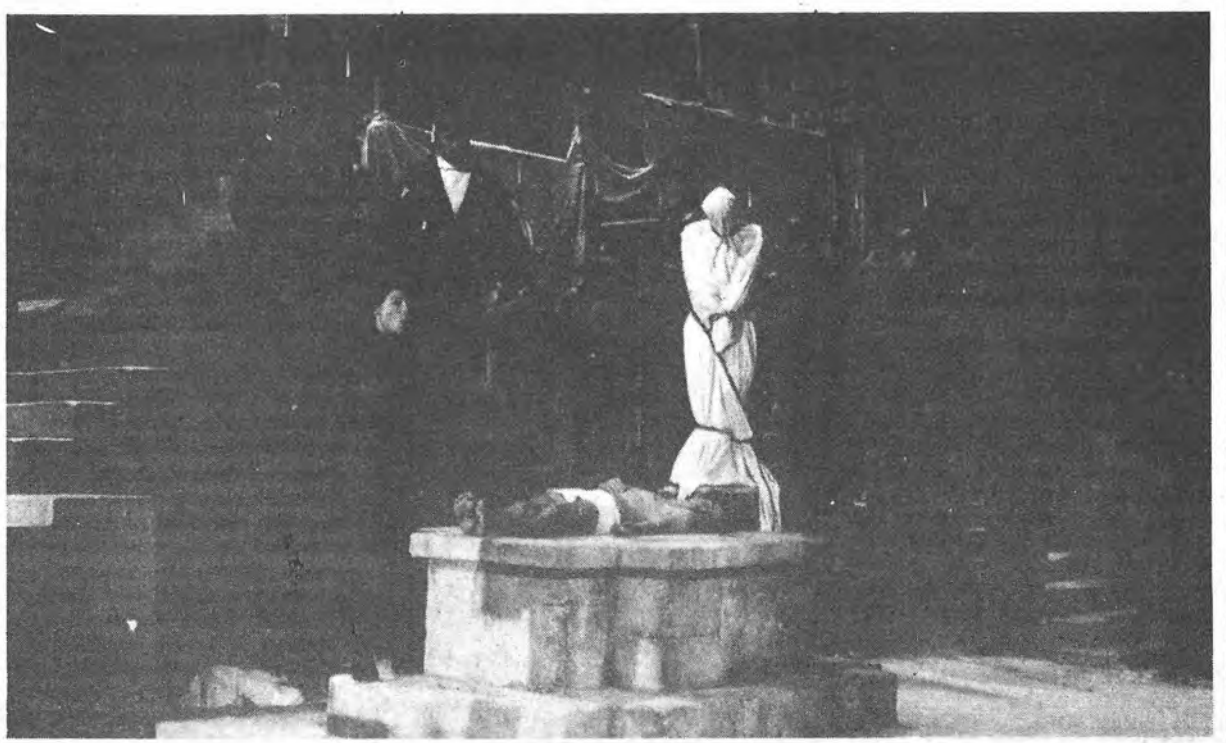

Bellini'nin "Les Capulets ve Les Montaigus" adlı operasından

Bu işin de tadı kaçtı

Sami Önal

1960 yılı başlarında bir gün Ankara'daki Berkalp Kitabevi'nde kitap alıyordum. Yanıma kısa boylu, çelimsiz bir genç yanaştı. Vitrinde sergilenen turuncu kapaklı, ince bir şiir kitabını göstererek bu kitabı kendisinin yayımladığını, benim de almamı istedi. 150 kuruş karşılığında satın aldığım şiir kitabını güzel sözcüklerle sunup imzalayan genç ozan "ilk kez bi-

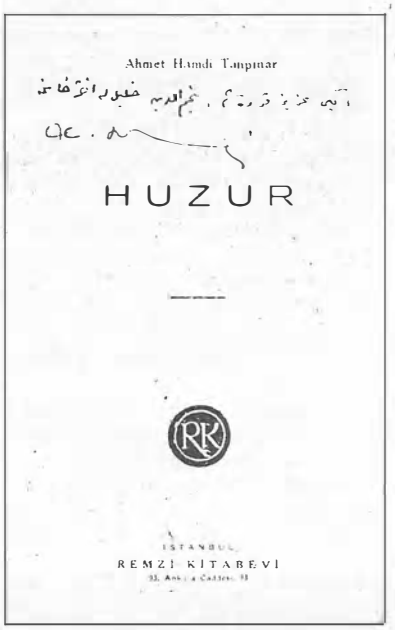

İki aziz kardeşe, Necmeddin Halil'le Ahter Hanım'a - A.Hamdi Tanpınar

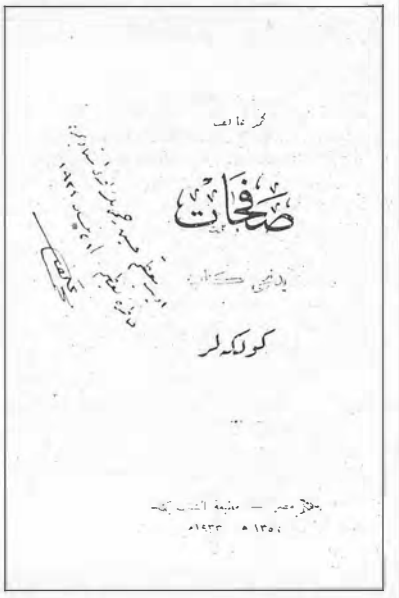

Edib-i muazzam Hüseyin Rahmi Beyefendi üstadımıza hatıra-i tazim - 28 Nisan 1934 - Mehmed Akif

Sait Faik'ten Asaf Halet'e

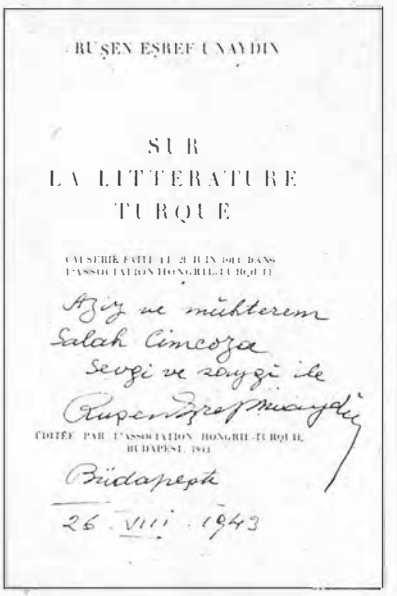

Ruşen Eşref'ten Salah Cimcoz'a

rine kitap imzalıyorum" dedi. Ben de kendisine "Bana ilk kez siz kitap imzalıyorsunuz. Bu benim için bir başlangıç olacak. Kitaplığımda imzalı kitaplara ayrı bir yer ayıracağım" dedim.

İmzalı kitaplarla olan ilişkim bu alışverişle başladı.

1968 Temmuzunda Ankara Ayyıldız Basımevi'nde ilk kitabım "Milli Mücadele'de Oltu"yu bastırmıştım. Basımevinden örnek olarak aldığım ilk üç nüshayı Orduevi'nin bahçesinde büyük bir mutluluk ve sevinç içerisinde incelerken eski bir arkadaşımla karşılaştım. Bu arkadaşın kitapla, okumayla uzaktan yakından ilgisi yoktu. Kitapları incelediğimi görünce birini eline aldı, kendisine imzalamamı istedi. Ber de istemeye istemeye, soğuk bir sunuş yazısıyla imzalamak zorunda kaldım. İki ay sonra Kızılay kaldırımlarındaki kitap sergilerinden birinde rastladığım ve değerinin yarısına satınaldığım bu kitap da benim imzaladığım ilk kitabımdır.

1983'te Kadıköy'deki Dil-Tarih Kitabevi'ni yeni kurmuştum. Sahaflık yapmaya yıllar öncesinden hazırlandığım, çok sayıda değerli kitap topladığım için dükkânım büyük bir ilgi görüyordu. Bir gün ünlü ozanlarımızdan biri ile dükkânda otururken içeriye genç bir bayan girdi. Bayan, ozanı şahsen tanımıyor, ancak o sıralarda tükenmiş olan bir şiir kitabını arıyordu. Şiir kitapları bölümünden bulup çıkardığım ve bayana uzattığım bu kitabı ozanımız da görmek istedi. Çünkü kitap uzun süreden beri kendisinde de yokmuş. Kitabın kapağını açar açmaz, çağdaş şiirimizin bu değerli ustasının renginin sarardığını gördüm. Yakın arkadaşlarından birine özenle imzaladığı bir kitabın sahaflara düştüğünü görmek kimi sarartmazdı ki?

Yoğun bir iş günü dükkânda çalışıyordum. İçeriye fötr şapkalı, iyi giyimli, yaşlı iki kişi girdi. Bunlardan birinin sahaf dükkânını beğenmeyen, insana tepeden bakan, tutarsız konuşmaları ile dinleyenleri rahatsız eden, itici bir kişiliği vardı. Kitaplarla ilgili bir iki soru sorduktan sonra kendisinden söz etmeye başladı. Eski bir ozan ve şarkı sözü yazarı olduğunu, şarkı sözlerini yurt dışında kitap haline getirdiğini, çok az sayıda bastırdığı bu

İmza günlerinde yan yana sıralanmış masalarda okuyucu bekleyen yazarlar, eskicilere kilo ile satılan kitaplar... Sanırım işin tadını biraz da bu görüntüler kaçırdı

kitabın doğal olarak —benim gibi— kıyıda köşede kalmış bir sahafın eline geçemeyeceğini söyledi. Ben de hiç bozuntuya vermeden elimi soldaki rafa uzattım, bir buçuk yıldan beri— çok ucuz olmasına karşılık— satılmayan kitaplar arasında yer alan bu çok değerli şarkı sözü kitabını çekip ozanın önüne koydum. Büyük ozan bu kez beni sorgulamaya koyuldu. Yakın dostlarından birine imzaladığı bu kitabı bana kim satmış olabilirdi? Kadıköy bölgesindeki Nevşehirli eskicilerden birinden kilosu 500 liradan iki poşet kitap aldığımı, kitabının da bunlar arasından çıktığını söyleyince ozanımız usulca fötr şapkasını aldı, arkadaşı ile birlikte dükkânı terketti.

Moskova'da Gorki Bulvarı ile Puşkin Caddesi'ni birbirine bağlayan sokaklardan birinde iki katlı, eski bir sahaf dükkânı vardır. Üç ay önce kısa süreli gezim sırasında bu kitap hazinesini bir rastlantı sonucu buldum. Kartpostal, gravür ve çeşitli dillerde sanat kitaplarının satıldığı bölümden Türkmen, İskit ve İslam sanatları üzerine güzel kitaplar aldım. Daha eski tarihli kitaplara ayrılan bölümde Henry Howard'ın 1826'da Orlean Dükü'ne imzaladığı Londra baskılı, İngilizce bir kitaba rastladım. Gümrükten geçirememe korkusuyla, çekinerek satın aldığım bu kitabın imzalı oluşu satış görevlilerinin bile ilgisini çekmemiş, 68 rublelik ücret imzayı da unutturmuştu, Orlean Dükü'nü de.

Anlattığım olaylar ve sunduğum fotokopilerden de anlaşılacağı gibi imzalı kitaplardan yana zengin deneyim ve birikimim var. Ancak bu konu benim için artık eskisi kadar çekici değil. İmza günlerinde —yerel seçim görevlileri gibi— yan yana sıralanmış masalarda okuyucu bekleyen yazarlar, eskicilere kilo ile satılan imzalı kitaplar. Öyle sanıyorum ki işin tadını biraz da bu görüntüler kaçırdı. ■

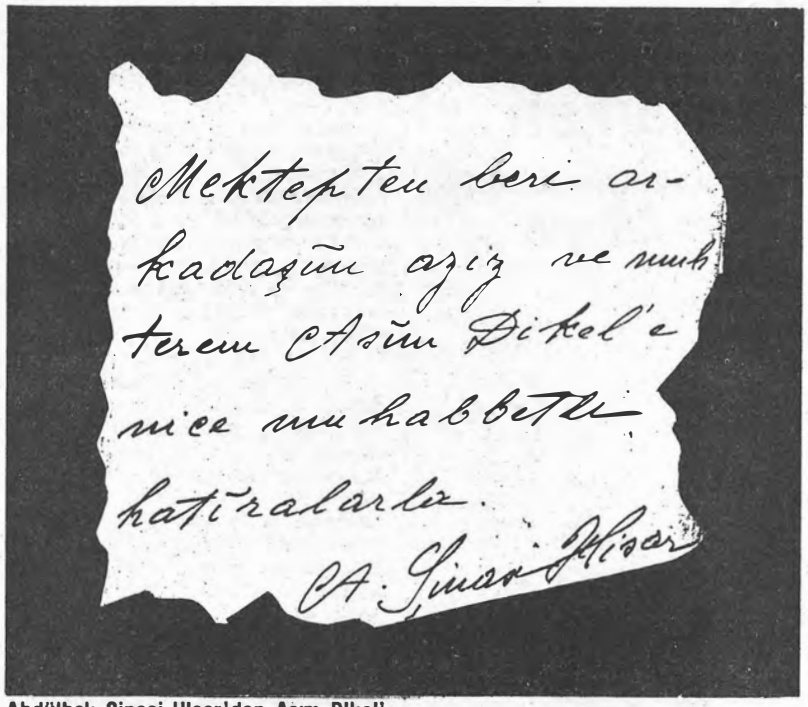

Abdülhak Şinasi Hisar'dan Asım Dikel'e

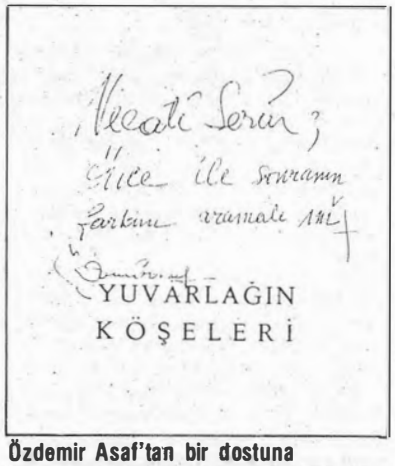

Özdemir Asaf'tan bir dostuna

Necatigil'den (kardeşim Sabahat'a)

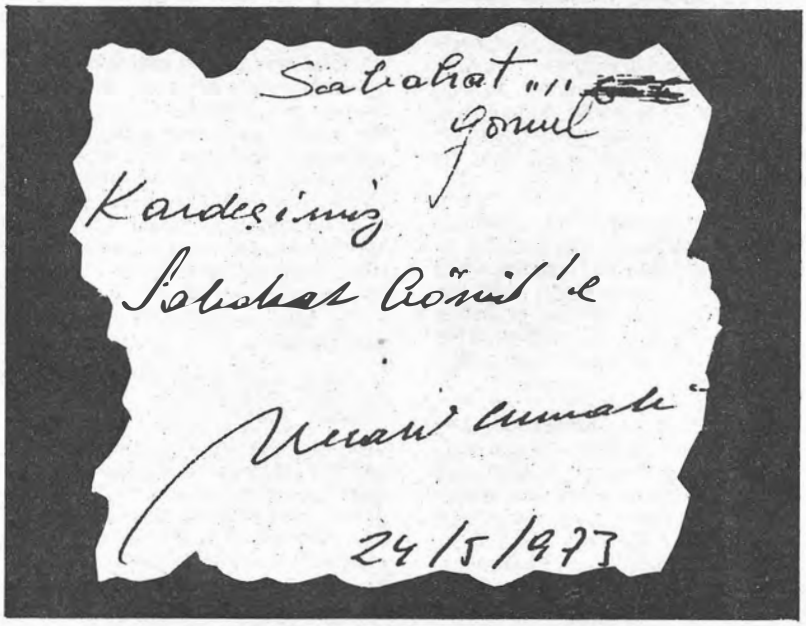

Necati Cumalı'dan Sabahat Gönül'e

Yaşarken

Vedat Günyol

(Eylül 1990 ortaları)

Ömre zarar

Şu kısacık ömrümüzde, (hani şu bir parantez içinde bir ufacık çizgiyle ayrılan iki kürolası tarihle noktalanan ömrümüzde) gördüğümüz en büyük zarar ne olabilir, yardan, dosttan ayrı düşmekten başka? Bir halk türküsü bunu "yardan ayrılması zarar ömre" diyerek, dile getiriyor kimsenin karşı çıkamayacağı bir kesinlikle.

Evet, zarardır ömre, sevdiğimiz saydığımız bir insanın topraklara karışması. Ben, "aramızdan ayrıldı" sözünü hep yadırgar dururum. "Aramızdan" sözü yerine "dünyamızdan" demek daha yerinde olur. Çünkü, hiçbirimiz bu dünyaya kazık kakacak değiliz. Gelgeçtir hepimizin yaşamı, şu tadına doyulmaz, acısıyla tatlısıyla - acısı üstün gelse de - bağlandığımız bir insanlık serüveni, diye özetleyebileceğimiz yaşamımız. Aslında dünyadan da ayrılmıyor kimse, dünyanın taşına toprağına karışıyor, yer kurtlarına böceklerine yem olup, çürüye eriye.

Biz yaşayanların, yani edebiyat-sanat dünyamızın kurdu kuşu biz yaşayanların, daha doğrusu yaşamda kalanların, kalabilenlerin ömrü büyük bir zarara uğradı son günlerde, Cemal Süreya'nın, karanlıklarda kalan ecel-dışı, zamansız saçma ölümüyle.

Cemal Süreya, onurlu kişiliği ötesinde, e çok yücelerinde üstün yetenekli bir şairimizdi, "Garip"çilere karşı Türk diline "İkinci Yeni" denen şiir akımıyla karşı çıkıp duygularını şaşırtıcı zekâ olgularıyla taptaze bir anlatım ustalığına kavuşturmuştu.

Cemal Süreya'yı şair, denemeci ve portre yazarı olarak düşünsek de, üstün basan yanının erotizme kaçan nitelliğine parmak basmamız gerekir.

Cemal Süreya, bir dost ve bir sevda adamıydı. Her karşılaştığımda, gözünde dostluk parıltıları yanıp sönerdi. Sevda parıltılarıysa, "yanına varılacak çağdaki " karşı cinse yönelikti. Bu yöneliş, her zaman insanca bir çizginin ötesine geçmemiştir. Bunu, "Can Yayınları"nda çıkan çiçeği burnunda "Onüç Günün Mektupları"nda görüyoruz.

Eşi Zühal'ın bir sayrıevinde geçirdiği on üç günlük bir konuklukta, günü gününe, sektirmeden yazdığı mektuplar toplamı bu kitap. Cemal Süreya'nın yaratısına, yüreğinde, gönlünde her zaman "hazır ve nazır" sevdalanma, sevdalanıp yanıp tutuşma güdüsüne büyük bir şey katmıyorsa da, biz hayranlarına, onu daha bir yakından tanıma bakımından bir şeyler katıyor.

Şöyle ki: Cemal Süreya, sevdiğini bağrına bastırırken, onu incitmekten çekinen bir insandı. Sevdalandığı kişi karşısında olduğu kadar, dost bildikleri karşısında da, kendini hep "bencileyin garip bir kişi" olarak tanımlar ve öyle sayardı.

Mektubuna Aragon'dan aldığı şu dize, onun sevgilileri ile olan ilişkisindeki insancıllığı ne güzel yansıtıyor. Aragon'un dizesi şöyle:

"Göğsüne bastırırken kırar sevdiği şeyi." Bu hoyrat sevgi Steinbeck'in "Fareler ve İnsanları"ndaki hoy at delikanlının sevgisini anımsatıyor insana. Ne var ki, o "bencileyin garip kişi", yani o güzel insan Cemal Süreya aşkı hep "insani çizgide bütünleme"ye çalışmış ve bunu büyük ölçüde yaşamına yansıyan düş kırıklıklarına karşın başarmış bir insandır. Bu düş kırıklıklarında onun payı yok muydu? Vardı elbet. Bunu şöyle açıklıyor bir mektubunda:

"Kişi kimi zaman çok sevmenin getirdiği yanlışlıklara da düşüyor. Sevdiği şeyi göğsüne fazla bastırırken örseliyor onu. Hoyratlaşıyor bir yerde aşk. Acaba bu, gerçekten aşkın kaçınılmaz bir gereği mi? Kimi zaman öyle belki.Ama ben, öyle olmamalı diyorum. İnsani çizgiden sapmamalı. Aşkı insani çizgide bütünlemeli. Mutluluk da sanırsam o zaman bütünleniyor."

Görüyorsunuz, Cemal Süreya bir aşk, bir sevda, bir dost adamı.

Aşkın türlü tanımlarını yapanların haddi hesabı yok. A. Saint-Exupery için aşk "iki insanın bir noktaya bakması"dır. Turgut Uyar, "Bir yağmur yağsa da beraber ıslansak" dizesiyle ne güzel anlatmıştır aşkı, gerçek aşkı. Ama, aşk Tanrısı Cemal Süreya bunun daha güzelini söylemez mi? Söyler. Hem de şu dizelerle:

"Cıgarayı Attım Denize" adlı şiirinde aşkı şöyle tanımlar Cemal Süreya:

"Şimdi bir güvercinin uçuşunu bölüşüyoruz / Gökyüzünün o meşhur maviliğinde."

Aşkın bundan daha güzel bir tanımı olur mu, bilmem.

"Bir güvercinin uçuşunu bölüşmek."

Ben, Cemal Süreya'yı "bir güvercinin uçuşunu bölüşmede" bulduğu mutluluk saatlerinde düşlüyorum, daha nice güvercin uçuşlarını sevgilisiyle paylaştığı anlarda.

Cemal Süreya, bir aşk çırası yakan, o çırada yanmaya gönüllü bir kişi, bir nefis şair olarak mı kalacak belleğimde? O, cigarasını, yani o aşk ateşiyle tutuşturulmuş aşk cigarasını denizlere atıp da sabahlara kadar yanıp duracağına inanan bir güzel insandır, insanımdır benim.

Cemal Süreya, sade bir şair olarak mı karşımızda? Hayır, o şairliği yanı sıra, bir nefis denemeci, bir portre yazarı, zekâsının inceliğinde, şakasının doruğunda, gözlemciliğin aşılmazlığında bir düşünce adamıydı ani zamanda. Bütün bunların üstünde, onurundan ödün vermez, vermeyen bir adamdı.

Öyküyü duymuşsunuzdur. Cemal Süreya, bir süre Darphane Müdürlüğü'nde bulundu. Alçak gönüllülüğü, işçileriyle kardeşçe, insanca tutumu bakanlıkça pek hoş karşılanmaz. Bir gün, şimdi adı sanı silinip gitmiş nice sıradışı bakanlardan biri onu yoklamaya gelir, fireli, zayıf bir yanını yakalamak amacıyla, Denetimci hep Cemal Süreya'da bir kusur arar durur. Her şey yolundadır. Oysa açılmadık, denetilmedik bir kapı kalmaz. Sonunda bakan sorar, "Açılmadık bir kapı kaldı mı?" diye. Evet, der Cemal Süreya: Gönül kapısı. Sonra, bakan darphane binasını kirli bulur. Cemal Süreya'nın yanıtı: "Siz buraya geldikten sonra kirlendi" olur.

Bu, Cemal Süreya'nın Darphane ve Maliye müfettişliğiyle ilişkisinin sonu olur. Sonra, gelsin yeniden "Papirüs" yayımcılığı, yazarlık çizerlik eylemlerinin alabildiğine, özgür ve yaratıcı günleri.

Cemal Süreya ile bir-iki ansiklopedi çalışmasında bir arada oldum. Çalışkanlığı, dürüstlüğü karşısında hep hayranlık duydum. Sonra, bir yazısında beni yüce bir mevkie oturttu.

Şimdi, Cemal Süreya benim gözümde en yüce bir yerde taht kurmuş bulunuyor. Anısına sonsuz saygılarımla.

Bu yazımı, Nursel durusel ile Feyza Perinçek'e beni bu konuda düşündürme yolundaki atılımları dolayısıyla sunuyorum. ■

Paul Mac Cartney/David Bowie/Fleetwood Mac/The Manhattan Transfer

90 yılının "eski" yenileri

Orhan Kâhyaoğlu

Müzik dünyası her geçen gün yeni çehrelerle çıkıyor karşımıza. Gözardı edilemeyecek çoklukta türler var artık önümüzde. 10 yıl kadar önce bu evrilmeleri kabulenemiyorduk. Ancak günümüz teknolojisi bugün öyle noktalara geldi ki, ayrıntılı akımlara ön yargıyla bakmanın aşırı bir tutuculuk olacağı kanısına vardık.

Metal türünü yadırgıyorduk. Bugün de büyük bir tutkuyla dinlediğimiz söylenemez. Buna rağmen, türün örneklerini biraz eşelediğimizde inanılmaz kalitede müzisyen ve yapıtlarla da karşılaşıyoruz. 'Rap' müzik ilk ortaya çıktığındaysa bu siyah ritmlerin dünyevileşmesine de kolayca inanmıyorduk. Bugünse o kadar önemli ürünlerle karşılaşıyoruz ki, bunlar arasında on yıllarca dinlenecek besteler olduğu kesin. Zaten müziğin sınırsız zenginliğini kovalayabilmemizin imkânını da bu ayrı çizgiler sağlıyor. Yalnızca bilgisayar olanaklarına yaslanıp bambaşka bir müzik dili oluşturan New Age'in bu denli gelişeceğini çoğu müzik otoritesi birkaç yıl önce kabullenemiyordu. Kökünde, ne de olsa bir popülerlik kanalı vardı. Bu yüzden de elit çevreler söz konusu müziğe hep dışarıdan bakarlardı. Ama işin ilginçliğine bakın ki, birçok ünlü orkestra, pop müzik klasiklerini artık paylaşamaz oldular.

Tüm bunları açık yüreklilikle yazarken, Rock'ın 20-25 yıl önce ortaya çıkan sanatçı ve topluluklarının var olmadığı düşüncesi takılmasın aklınza. Çoğunun yaşı 40'ı geçen isimlerinin verdiği müzik performansını da aynı coşkuyla selamlıyoruz. Üsluplarındaki karşı tutumların da tüm diriliğiyle yaşaması bizi bir kat daha sevindiriyor.

Bu yazımızda yine son derece önemli iki müzisyen ve iki topluluğun son yapıtlarından bahsedeceğiz. Tümü eski tüfekler arasında bu sanatçı ve toplulukların. Bazıları son yılların değişik müzik motiflerinden son derece etkilenirken, bir kısmı onları yetiştiren geleneğe kıyasıya bağlı olduklarını gösteriyorlar. Bu örnekleri, daha sonraki sayılarda, başta sözünü ettiğimiz yeni akımlardan örneklerle de sürdüreceğiz.

Rock'n'Roll ve Rock müzik deyince, Elvis Presley'den sonra ilk aklımıza gelen isim Beatles grubudur. 10 yılı aşkın bir süre içinde inanılmaz melodik zenginliklerle 70'e kadar müzikseverleri soluksuz bırakan bu grup o yıldan sonra dağılıp tekteküyelerinin solo yapıtlarını heyecanla izlemeye itmişti bizi. Bu grubun ilk akla gelen iki ismi John Lennon ve Paul Mc Cartney, grubun da motorlarıydı. Üçüncü isim George Harrison ise grubun çalışmalarına çok az imza eklemiş, ama bu bestelerin çoğu olağanüstü ilgi toplamıştı.

70'ten sonra entelektüel ve politik bir tavırla hayatını sürdüren Lennon'un 80'de ölümüyle, Paul Mc Cartney yalnız kalmıştı. Gerçi çizgilerinde büyük farklılıklar olmuştu. Ama ilginç ve dolayımlı bir diyalog da hiçbir zaman kopmamıştı. Lennon, Mc Cartney'in melodi zenginliğine saygıyla bakarken, Mc Cartney ve ritm duygusu ve çağdaş insanın müzikle nasıl yakalanabileceğinin ipuçlarını devamlı saygılı karşılamıştı.

John Lennon eşi Yoko Ono ile

Lennon yok artık. Ama Mc Cartney tüm diriliğiyle yaşıyor. Bazı eleştirmenler sanatçının performansının 80'den sonra oldukça düştüğünü vurguluyorlar. Bu doğru bir saptama. Ancak şu an tanıtmayı amaçladığımız sanatçının 90 yapıtı; birikimini yok etmediğinin, üstelik son derece güzel bestelere hâlâ soyunabildiğinin açık belgeleriyle dolu. Belki de bunu kanıtlamak için, yapıtına 'Rocks' adını vermiş. Bestelerin hemen tümü zengin bir Rock ritmi ve melodisiyle bezeli. Toplam 10 yeni parça var gündemde. Gitarına olan sadakati ve şarkı söyleyişindeki içli üslup besteleriyle kolayca buluşuyor.

Tüm parçaları aynı tatla dinlediğimizi söylersek biraz abartmış oluruz. Ancak giriş parçası olan 'Figure Of Eight' ve ilk yüzdeki 'Don't Get Aroundmuch Anymore'la 'Uncle Albert..', Mc Cartney'i coşkuyla dinlediğimiz parçalar. İkinci yüzdeyse 'Party Party' parçasıyla 'Live And Let Die', sanatçının ilk dönemlerinden bu yana ayakta tutmaya çalıştığı sevgi yükünü yine önümüze döküyor. Hem de kırık ve duyarlı şarkı sözleriyle.

Seçtiğimiz bir başka yapıtsa son derece önemli bir seçmeler bütünü. Bu bütünün mimarıysa, Rock'ın artık 'unutulmazlar'ı arasına kolayca konulabilen David Bowie. Özellikle 70'li yıllarda ortalığı kasıp kavuran Bowie, bazı

→

dönemler birtakım kolajları hayatının parçası yaparak, yaşadığı çevre ve sisteme seçenekler üretmek için büyük çabalar harcamıştır. Müziğin yanında, tiyatro ve sinema sahnelerinde de boy gösteren sanatçı, bir ara Greta Garbo'nun kılığına girmekten de kaçınmamıştır. Çünkü tüm gerçek "yalnız" ve 'yabancılar' onun kişiliğinin parçası olagelmiştir.

Bowie deyince ilk akla gelen parça 'Space Oddity'dir. İlk olarak 1969'da ortaya çıkar bu yapıt. Dünya listelerine girip aylarca çıkmadığı dönem, tekrar yorumlanıp sunulan 1973 yılıdır. Bu arada enfes fantezilerle dolu albümleri de art arda çıkar bu yıllarda. İlk patlamayı sağlayan 71 yapıtı 'The Man Who Sold The World'dur. Bir yıl sonra listelere giren single'larsa 'Slarman' ve 'John I'm Only Dancing'dir. 72'deki 'Space Oddity' albümü ve onu kovalayan 'Aladin Sane'de ilginç bir mistisizmin yanı sıra 'kozmik dünyayla Rock'ın ilginç buluşmalarına başarıyla önayak olacaktır. 'Diamond Dogo' albümüyse bir yıl sonra sanatçının bir başka zirve noktasıdır denilebilir.

Bu albümleri ve hitleri bugüne ulaştırmaya kalkarsak sayfalara sığmaz. Çünkü, sanatçının bambaşka kişiliklerde 30'u aşkın yapıta imza attığı söylenebilir. 'Law', 'Changes' ve 'Tonight' altını çizmeden geçemeyeceğiniz yapıtları.

90'da çıkan derlemede bu serüvenin 18 örneğini bir arada buluyoruz. Ve tabii ki yapıt 'Space Oddity'yle başlıyor. 'John I'm Only Dancing', 'Changes' ve 'Ziggy Star Dust' ünlü parçayı kovalayan önemli örnekler. Bu yoğun akış içinde 'Heroes', 'Fashion' ve 'Let's Dance' defalarca dinlemekten bıkamayacağımız ürünleri.

Rock'ın inanılmaz var oluşu ve kalıcılığının belgeleriyle donanmış bir albüm bu. Bunun yanında sanatçının 'idol' olmaktan ısrarla kaçan ve yalnızca 'üretim'e inanan bir müzisyen olduğunu, bir yıl önce, kurduğu yeni ve genç bir ekiple çıkan yapıtında da görmek mümkündü. Varoluşun kaçınılmaz trajedilerini ilginç bir humor duygusuyla müziklendiren Bowie'yi hiç tanımayanlar için kaçırılmaz bir fırsat. Onu iyice tanıyanlarınsa, şimdiye kadar bu kaseti zaten edinmiş olmaları gerekir.

THE MANHATTAN TRANSFER

BRASIL

SOUL FOOD TO GO • THE ZOO BLUES • SO YOU SAY • CAPIM • METROPOLIS • HEAR THE VOICES • AGUA • THE JUNGLE PIONEER • NOTES FROM THE UNDERGROUND

Rock müziği yılmadan araştıran, yepyeni melodi ve ritm duygularına taşıyan topluluksayısının çok fala olduğunu söylemek aslında güç. Hele, eski tüfekler kategorisine girenler için bugün ayakta durabilmek daha da güç. Çeşitli tarzlar ve müzik arayışları bu bilinen altyapının yeni biçimler kazanmasını da yer yer önleyebilir. Müzik endüstrisi, üretemeyenleri kolayca silip atabiliyor dünyasından.

Bu açıdan, yapıtlara, yalnızca grupların adına kanarak sahip çıkmamak gerekir. Örneğin, bir Queen, ya da Deep Purple'ın ortaya çıkma isteklerine rağmen 70'lerdeki birikimlerini artık yakalayamayacakları kesin.

Bizim üçüncü olarak tanıtacağımız, saydığımız isimlerdendaha da eski bir geçmişe sahip bir grup. Buna rağmen performansını kesinlikle düşürmeyip, ilk yıllarını kesinlikle aratmayan bir tempo içinde ürünler çıkardığı açık. 'Fleetwood Mac' bu grubun ismi. Doğduğu yıl: 1967. Yani Pink Floyd'un, Moody Blues'un yeşerdiği yıllar.

Grubun beyni, davulcu Mick Fleetwood. Bugüne kadar ekip olarak birtakım değişiklikler yaşasa da, çıkardığı ürünlerin aranan bir kalite ortalamasının altına kesinlikle düşmediği söylenebilir. 90'da çıkan son yapıtları, söz konusu saptamamızın da bir belgesi durumunda.

'Behind The Mask' bu albümün adı. Grubun kemik isimlerinden Christine Mc Vie ve Billy Burnette'nin inanılmaz bestelerinin hemen dikkati çektiği söylenebilir. Tüm mirasını Blues'tan alan ve blues'ta bulan bu grubun bestelerindeki armonik bütün ve yorum yetkinliğini şaşırtıcı bir şekilde izliyoruz. Grubun eski şarkıcısı ve bugün de ekibin yol arkadaşı olan Steve Nick'in bir bestesini de bu albümde görmek mümkün.

Bir İngiliz grubu olan Fleetwood Mac, ilk büyük çıkışını 1968 yılında yaptı. 'Albatros' adlı hitleri uzun süre İngiltere'de liste başı olduktan sonra, ilk albümün de kısa süre sonra yayınlanmasına önayak olacaktı. Ancak bu yıl tek bir şarkıyla da yetinmeyecekti ekip. 'Man Of The World' ve 'Oh Well' grup tutkunlarının bugün bile anmadan geçemeyeceği parçalar. Bir yanıyla farklı bir mistisizmi yakalayan, California Sound'unun yumuşak ritmlerini de müzikalitesinin içine yediren grubun, farklı bir blues altyapısını yakalamasının nedeni belki de buydu. 70'in başlarında dinsel kült'lerin taşıdığı mistifikasyonun da sıkça hissedildiği söylenebilir.

Grubun, Bowie'deki gibi onlarca albümü var. Bunlar arasında 'Penguin'

adlı yapıtın, grubun inanç boyutunda ilginç bir simge yapıt olduğunu söylemek gerekiyor.

Yeni albümde toplam 13 parça var. İlk dinleyişte birbirinden kopuk besteler gibi düşünülse de, yapıta nüfuz ettikçe birbirine bağlı işleniyor bestelerde. Sevginin yarattığı iç çatışmalar, sıkışıp kalınan çözümsüzlükler ve ortalığı altüst eden duygu yüklerinin yoğun bir müzikal estetikle bezenmiş rock besteleri olduğunu söylemek gerekiyor. Sevmeyi bir alışkanlık mertebesi olarak düşünmenin anlamsızlığı da bu şarkılarda dikkatimizi çeken konulardan biri. 'Skies The Limit', 'In The Back Of My mind', 'Save Me', 'When The Sun Goes Down', 'Behind The Mask', 'Freedom' ve 'The Second Time' duygusal çatışkıların müzikaliteyle de mükemmelen anlatıldığı parçalar. Maskenin arkasını yani insanın 'iç yüzünü' eşeliyor bu albüm.

Art arda rock ürünlerinden söz ederken, bu kategorinin içinde düşünemeyeceğimiz, kendi başına bir siyah müzik kanalı bulmuş, yine eski bir grubun 90 yapıtını analım istedik. Grubun adı 'The Manhattan Transfer', yapıtsa 'Brasil'.

Siyah müzik ve Latin müziğin dalga boylarında gezinen ve 1969'da kurulmuş olan 'The Manhattan Transfer', son derece ünlü bir vokal grubu. Ekibin kurucuları, daha 1950'lerde Broadway müzikallerinde sanatlarıyla haşır neşir isimler, ilginç serüvenleriyle onları 1969 yılında bir grup oluşturmaya kadar itmiş. Vokal tekniklerindeki benzersiz üslupçuluk önceleri keşfedilemeyen grup, büyük çıkışını 1975'teki ikinci albümde gerçekleştiriyor. 'Chanson D'Amour' adlı ilk hitiyse 1977 yılında İngiltere'de uzun süre liste başı oluyor.

Tiyatral birikimleri ve vokal birikimiyle, bu yıldan sonra art arda çıkan albümleriyle dünyaca tanınan grubun yeni albümleri, adından da anlaşılacağı gibi yoğun Latin renkleriyle bezenmiş parçalarla dolu. Melodiyle olan yoğun sıkıfıkılıkları, çalgılarına ve seslerine olan kusursuz hâkimiyet, yapıtı bambaşka tatlarla dinlememizin tek nedeni. Toplam 9 parça var 'Brasil'de ve kıyasıya uzun soluklu parçalar bunlar. 'Soul Food To Go', 'Metropolis' ve 'Notes From The Underground' son derece yetkin yorumlar. 'Capim' adlı ilk yüzün son parçasıysa grubun 20 yıllık hayatı ve müzik tarzının ilginç bir simgesi olarak kabul edilebilir.

Bu dört 90 yapıtını seçerken ölçümüz tabii ki kendi beğenimiz. Ancak bu sanatçı ve toplulukların bizim beğenimizi de aşan bir düzeyleri olduğu kesin. Tüm bunların yanındaysa, grupların her çıkan yapıtlarının 'mükemmel' olmadığını yazımızda çeşitli vesilelerle vurguladık. Bu örneklerse bizce tartışılmaz kalitede ürünler. ■

Uluslararası Çin Filmleri Festivali

Tiananmen öncesi ve sonrasında Çin Sineması

Gönül Dönmez, Montreal

80'li yıllarda Çin sineması altın devrini yaşarken, Montreal'de bir Çin filmleri festivali başlatılmıştı. Coğrafik ayrım gözetmeden, Çin Halk Cumhuriyeti, Taiwan, Hong Kong yönetmenlerinin yanı sıra, Kanada, ABD, Fransa gibi ülkelere göç etmiş Çinli yönetmenlerin de yapıtlarına yer veren bu festival, Kuzey Amerika seyircisine, tüm Çin filmlerinin Kung-Fu filmi olmadığını göstermek açısından öncü sayılabilir.

Geçen yılki festival sırasında Çin'de demokrasi eylemleri süregeliyordu. Bugün, geçen Haziran'ın trajik olayları ve Tiananmen katliamının ertesi Çin milli sinemasından söz etmek oldukça zor. Tiananmen olayı, Çin'deki karşı güçleri ezmekle kalmayıp, Hong Kong'un politik ve ekonomik geleceğini de destabilize edip, Taiwan'da Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı kavgacı tavrın da yenilenmesine yol açtı. Ve dünyadaki tüm Çin toplumlarında şok yarattı.

Tiananmen katliamının kuşkusuz Çin sinemasına da etkileri oldu. 80'li yıllarda beşinci kuşak öncülüğünde yeni Çin sineması, sesini uluslararası alanda duyurabilmişti. (Beşinci kuşak, kültürel devrimin ardından, 70'li yılların sonunda yeniden açılışından sonra Beijing Film Akademisi'nden ilk mezun olanlara deniliyor.) Şimdi bu yönetmenlerin kimi yurt dışında —Xian Fil Stüdyosu Başkanı Wu Tianming, Amerika'da, onun yetiştirdiği ve Çin sinemasının en üstün yönetmenlerinden Cheng Kaige de orada; Zhang Zeming ("Kuğu Şarkısı") İngiltere'de, kiminin de sesi duyulmuyor. Beijing Film Stüdyoları'nda artık film yapılmıyor gibi bir şey. Yönetmenler burjuva damgası yemek korkusundan düşüncelerini Celluloid'e aktarmaktan çekiniyorlar. Tiananmen sonrası yapılan filmlerle ilgili pek bilgimiz yok.

→

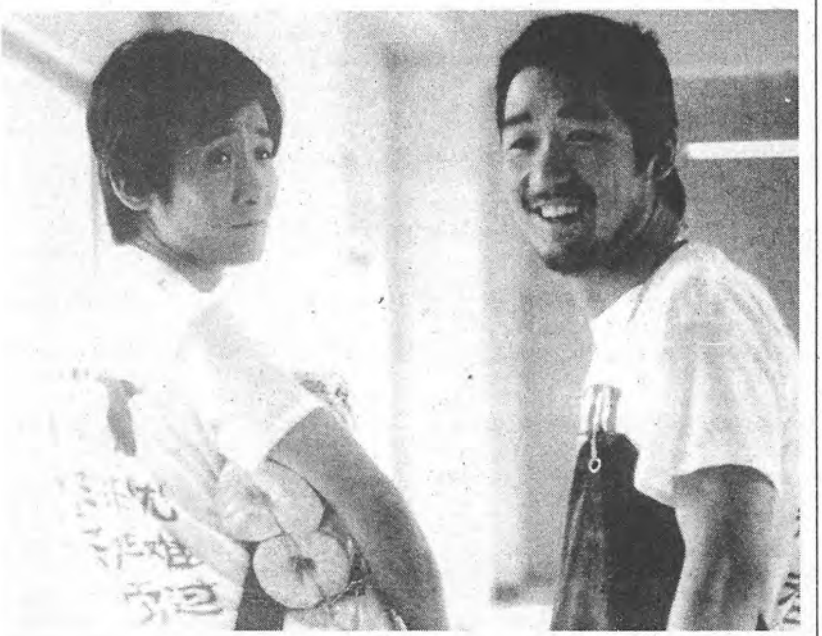

"Belalılar"

Uluslararası festivallerde sesini duyuran tek film, Xie Fie'nin "Kara Kar" adlı yapıtı. Tiananmen'den önce beşinci kuşak yönetmenlerinin imza attığı filmlerin çoğu kırsal bölgelerde geçiyordu. 1988-89'da kentsel kahramanlar ve hatta "anti" kahramanlar görülüyor. Örneğin, festivalde izlediğimiz "Belalılar" (Trouble Shooters), kentsel yaşamda serbest mesleğe atılan gençleri anlatan bir güldürü. Moda defilesinden operaya, bikinili halterci kızlara dek ne ararsanız var bu filmde. Yine bu festivalde perdeye gelen "Samsara"da (yönetmen Huang Jianxin) Çin sinemasının ilk varoluşçu kahramanıyla karşı karşıyayız. Her iki yapıt da Wang Shuo'nun oldukça popüler ve özellikle 4 Haziran öncesi entelektüeller arasında sık sık tartışılan iki romanına dayanıyor.

80'li yılların sonunda merkez stüdyoları "desantralize" etme akımı sonucu ticimsel filmler yapma baskısı artıyor. Örneğin, "Red Sorghum" gibi uluslararası festivallerde yarışmış bir filmin yönetmeni Zhang Yimou'nun Montreal'de izlediğimiz "The Puma Action" adlı yapıtı vurdulu kırdılı polisiye film türünden. "At Hırsızı" gibi marjinal kültürleri ele alan (Tibet, Mongolya) filmlerin yönetmeni Tian Zhuangzhuang'ın "Rock Kids" adlı son yapıtı ise festival programına girecek kalitede bile değil.

Çin sinema tarihine kısa bir göz atacak olursak, 80 yılı aşkın bir geçmişi olduğunu görürüz. İlk Çin filmi, 1905'te çekilen "Pekiıg Opera Dingjun", ilk uzun metrajlı film "Zor Çift" 1913'te, ilk sesli film "Şarkıcı Kız-Kırmızı Tay" 1930'da çekilmiş. 1930'ların başında, Çin sinemasının altın devri dediğimiz bir devir doğuyor. Ekonomik kriz ve Japon kuşatması altında artık kimsenin kaçışçı sinemayla uğraşacak vakti yok. Film şirketleri yeni piyasa şartlarına ayak uydurarak, solcu yazarları senaryo yazmaya çağırıyor. Komünist Parti, 1917'den sonra sinemayı devrim silahı olarak kullanan Sovyetler Birliği'ni örnek alarak, bir yeraltı film grubu organize ediyor ve bu grup Komitang hükümetinin sansürüne karşın partinin halka inme sloganına uygun tiyatro, opera, şiir gibi geleneksel sanat biçimlerini kullanarak, işçinin, köylünün ve kentsel emekçinin yaşamına ayna tutan yapıtlar yapma amacını güdüyor ve film yapımından senaryoya, gazete eleştirisine dek her yönde aktif oluyor. 1932 yılı, film yapımında bir sola dönüm noktası sayılır. 1930'da kurulan Lianhua Film Kooperatifi, 1930-37 yıllarında sol sinemanın ardındaki güç oluyor. Bu devrede değişik şirketlerin yaptığı 100'ü aşkın filmin genel konusu Japonlara karşı direniş. Ve bu filmlerin çoğu şimdi birer klasik.

1933, zor bir yıl. Popüler sol akımın film evrenini sardığından kaygılanan hükümet, bu ilerici güçleri bastırma eylemine girişiyor. "Japonları kışkırtmayalım" bahanesiyle kuşatmacıları yeren filmlerin yapılmasını yasaklıyor. Sansürle de yetinmeyip, Yiua şirketini, zor kullanarak dağıtıyor. Yine de "Sokak Melekleri" (1937), "Yolkesimleri" (1937), "Anayol" (1933), "Bahar İpekböcekleri" (1933) gibi geleneksel anlatım biçimlerinden kaynaklanan çağdaş, gerçekçi film yapımının öncüsü sayılan filmler bu baskının pençesinden kurtulabiliyor.

"Erkekçe Ölmek"

Japonlar Shanghai'ı kuşatınca, yukarıda saydığım filmlerin çoğuna sahne olan Mingxing Stüdyosu'nu ordu evi olarak kullanıyorlar ve 1939 Kasım'ında da tüm yapıları yıkıp, bu ünlü şirkete son veriyorlar.

1 Ekim 1949'da, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1966'ya dek 600'ü aşkın film yapılmış Çin'de. Oysa kültürel devrimin (1966-76) ilk 6 yılında film endüstrisi tümüyle durduruluyor, sonraları da "Öncüler", "Parlak Kızıl Yıldız" türünden propaganda filmleri yapılıyor.

1978 yılında Beijing Film Akademisi'ne yazılan öğrencilerin çoğu 25-26 yaşlarındalar. Yıllarca fabrikalarda, tarlalarda çalışmışlar. Öğretmenler ise 10 yıldır kimseye bir şey öğretmemişler. Bu nedenle, her şeye yeniden başlanacaktır.

İlk filmler tarihi konuları ele alıyor. İlk önemli film, Japon kuşatmasıyla ilgili "Bir ve Sekiz" (1983, yönetmen Zhangjunzhao). İlk ödül alan film, Chen Kaige'in devrim öncesi komünist ideolojisini sorguya çeken "Sarı Toprak" adlı yapıtı. Montreal Festivali'nde gösterilen "Çocukların Kralı", yine aynı yönetmenin kültürel devrim sırasında verimini yitiren öğretim sistemini açıkça yeren güçlü bir filmi.

Beşinci kuşak yönetmenleri Çin sinemasında yeni bir dil yaratmaya çalıştılar. Sinematografik gerçekçilikle simgesel anlatım arasındaki gerilimi irdelediler. Anlatım açısından da ana temelleri yıkarak yenilikler getirdiler. Film tekniklerinin bilinçli kulllanılışı, Fransız yeni dalga filmlerini anımsatıyor.

Taiwan ve Hong Kong sinemasına bakarsak, değişen politik gerçeklere karşın canlı bir film endüstrisine sahip olduklarını görüyoruz. Taiwan'da son 18 ay içinde artistik değerlerde düşüş var. (Hou Hsiao Hsein'ın "Hüzün Kenti"ni saymazsak.) Bunun nedeni, Hong Kong ortak yapımları ve Hong Kong parası ile Hong Konglu isim yapmış aktörlere dayanmak.

Hong Kong sinemasında ise tecimsel ve art tartışması süregeliyor. Allen Fong, Ann Hui, Stanley Kwan, yine ilginç filmler yapıyorlar, oysa seyirci bulamıyorlar, çünkü, dağıtım formül filmleriyle uğraşan dört firmanın elinde. 1997 yaklaştıkça endüstrinin her dalında görülen acele para yapma hırsı bu alanı da sarmış durumda. Daha önce Berlin Film Festivali'nde izlediğim "Güneşsiz Günler" filminde, yönetmen Shu Kei ailesi ve dostlarıyla Tiananmen ve etkileri, 1997 gibi konularda tartışıyor. Yönetmene göre, insanlar korkularından kaçmaya çalıştıkça romantik komedilere, melodramlara ilgi artıyor. "Güneşsiz Günler", bu festivaldeki Tiananmen ile ilgili tek film.

Bu yıl, uluslararası Montreal Çin Filmleri Festivali, 60'ı aşkın uzun ve kısa metrajlı ve de belgesel film gösterildi. Bu filmler, Hong Kong, Taiwan, Çin Halk Cumhuriyeti, Kanada, ABD, Fransa ve Japonya'dan.

Festivalin "Highlights" bölümünde, festival açılış filmi "New York'ta Dolunay", biri Çin'den, biri Hong Kong'tan, biri Taiwan'dan ve bambaş-

ka yaşam şartlarından gelen üç değişik kadını anlatıyor (yönetmen Stanley Kwan). Yine aynı bölümde, yukarıda sözünü ettiğim Beijing gençliğinin zaman akımına ayak uydurma çabalarını içeren "Samsara" ve "Belalılar".

80'li Yıllara Bir Bakış Bölümü'nde, son 10 yıl içinde yapılıp da, az tanınan ya da bir kez daha izlenmeye değer görülen filmler yer alıyor: Chen Kaige'ın beşinci kuşak filmlerinin en önemlilerinden "Çocuklar Kralı", İngiliz yönetmen Mike Newell'in Hong Konglu yazar Timothy Mo'un romanından perdeye getirdiği (senaryo da Ian Mcewan tarafından yazılmış) Londra Çin mahallelerinde geçen "acı-tatlı" Kung-Fu filmlerinin yalnız Hong Kong'a özgü olmadığını gösteren iki Çin filmi: "Altın Örgü" ve "Soyguncu", ABD'den en başarılı Amerikalı-Çinli yönetmen sayılan Wayne Wang'ın "Chan Kayıp" ve "Dim Sum" ile başlayan "trilo ji"sini tamamlayan "Bir Çanak Çay Ye!" adlı yapıtı.

Yönetmenler Bölümü'nde "öncü" sayılabilecek beş yönetmene saygı programı yer alıyordu: Taiwan'dan Hou Hsiao Hsien, Hong Kong'tan Ann Hui, yine Taiwan'dan K'o I-Cheng, Hong Kong'tan King Hu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nden Xie Jin. Aslında K'o I-Cheng dışında, bu yönetmenlerin tümü Çin doğumlu.

"Hüzün Kenti" ve "Yaşama ve Ölme Zamanı" adlı yapıtlarıyla festivale katılan Hou Hsiao Hsien'in sinemaya gelişi 50'li yıllarda anti-komünist propaganda ve 70'li yıllarda tecimsel akımla lekelenmiş Taiwan sineması için bir dönüm noktası. 50 yıl süren Japon kuşatması ve bunu izleyen milliyetçi Çin baskısı gibi "yasak" konuları ele alan ilk film "Hüzün Kenti". Gösterildiği tüm festivallerde ilgi toplayan bu film, ayrıca Venedik 1989 "Altın Aslan" ve Locarno 1989 "Büyük Ödül"lerini de alıyor.

Ann Hui'nin "Sır" adlı yapıtı başarılı bir gerilim filmi. Yeni sinema yönetmenlerinden I-Chen "Tamsui'ye Giden Son Tren" adlı yapıtında toplumsal değerleri ve kişiler arasındaki ilişkileri, özellikle kuşaklar arasındaki uçurumu şakacı ve iyimser bir açıdan ele alıyor.

Beijing doğumlu King Hu, "Whu Xia Pian" dedikleri kılıç oyunları film türünün öncülerinden. Programda King Hu'nun 70'li yıllardan iki filmini izliyoruz. "Zen Hocaları" ve "Dağda Yağmur". 70'li yıllarda İngiltere ve Fransa'da da adı sık geçen bu yönetmen her iki filmde de tarihsel titizliği düş gücüyle bağdaştıran koreografi açısından üstün sahneler yaratmış.

Xie Jin, 1954'ten bu yana film yapmıyor. Yapıtlarını zamanın ideolojisine göre ayarlayan Xie Jin, hiçbir zaman gözden düşmedi. 1964 yılında "İki Sahne Kardeşi" adlı yapıtı, Mao'nun eşini kaygılandırınca, film, devrimi öven bir ağıta çevirmişti. Yalnızca devrim operalarının yapıldığı 70'li yıllarda film yapan birkaç yönetmenden biriydi Xie. Mao'nun ölümünden sonra kendi senaryolarını filme çekmeye, komünist hükümetin geçmişteki politikasını yermeye başladı. Son filmi "Son Aristokratlar" New York'ta geçiyor.

Festivalde Xie Jin'in etkili simgelerle, kuşkusuz kendi yaşam felsefesini veren "Hıbıscus Kenti" adlı filmini izliyoruz. Kültürel devrim sırasında geçen bu aşk öyküsünde burjuvalıkla suçlandırılan erkek kahraman, unutulmaz bir sahnede kendine ceza olarak verilen sokak süpürgeciliğini duygulu ve içten bir dans oyununa dönüştürüyor. Programda izlediğimiz "Xie Jin'in Evreni: Modern Çin'de Film Yapmaya Devam Eden Adam" adlı Japon filmi (Tetsuo Ogi) ve Montreal Uluslararası Sanat Filmleri Festivali'nde izlediğimiz İngiliz filmi "Yeni Çin Sineması" (Tony Rayns), bu ilginç yönetmenin yaşamı ve yapıtlarına ayna tutan iki film. Örneğin, kültürel devrim sırasında Xie Jin'in oğulları çöp tenekesine sokulup, çöpleri yemeye zorlanıyor ve yedikleri dayak sonucu beyin sakatlığına uğruyor. Anne ve babasını da devrimde yitiriyor. Şimdi Xie Jin'e genç yönetmenlerin bir sorusu var. Tüm bu olaylara karşın niçin "Liman" (1973) gibi Mao'nun politikasını öven filmler yaptı. Yönetmenin yanıtı şu: "Hiç film yapmamakla, propaganda filmleri yapmak arasında bir seçim yapmak zorundayım. Bir yönetmen olarak film yapmayı seçtim" Tetsou Ogi'nin 1989'da çektiği video, Çin sineması üzerine Xie Jin ve Chen Kaige arasında geçen ateşli bir tartışmayı da içeriyor.

1930-50 Çin Klasikleri Bölümü'nde "Kargalar ve Güvercinler" (1949), "Aile" (1956), "Sokak Meleği" gibi filmleri izliyoruz.

Kısa Yapıtlar Bölümü'nde, Çin konularını ele alan ya da Çinli yönetmenler tarafından gerçekleştirilen yapıtlar yer alıyor. Örneğin, Arthur Dong'un belgesel yapıtı "Yasak Kent, ABD", bundan 50 yıl önce San Francisco'da Çinlilerin işlettiği, Çinli dansöz ve şarkıcıların çalıştığı bir gece klubü gibi bugün pek az kişinin bildiği ilginç bir tarih parçasını perdeye getiren canlı bir film. Kanada yapımı (Daniel Gourd) Çin, Deng Xiaoping'in reformlarının olumlu ve olumsuz sonuçlarını inceliyor. Filmin ikinci bölümü, 80'li yıllarda Çinlilerin nasıl geleneksel değerlere dönme özgürlüğü kazandığı; Tai Chi yeniden popüler olup, tapınakların çoğunun da açıldığına değiniyor. ■

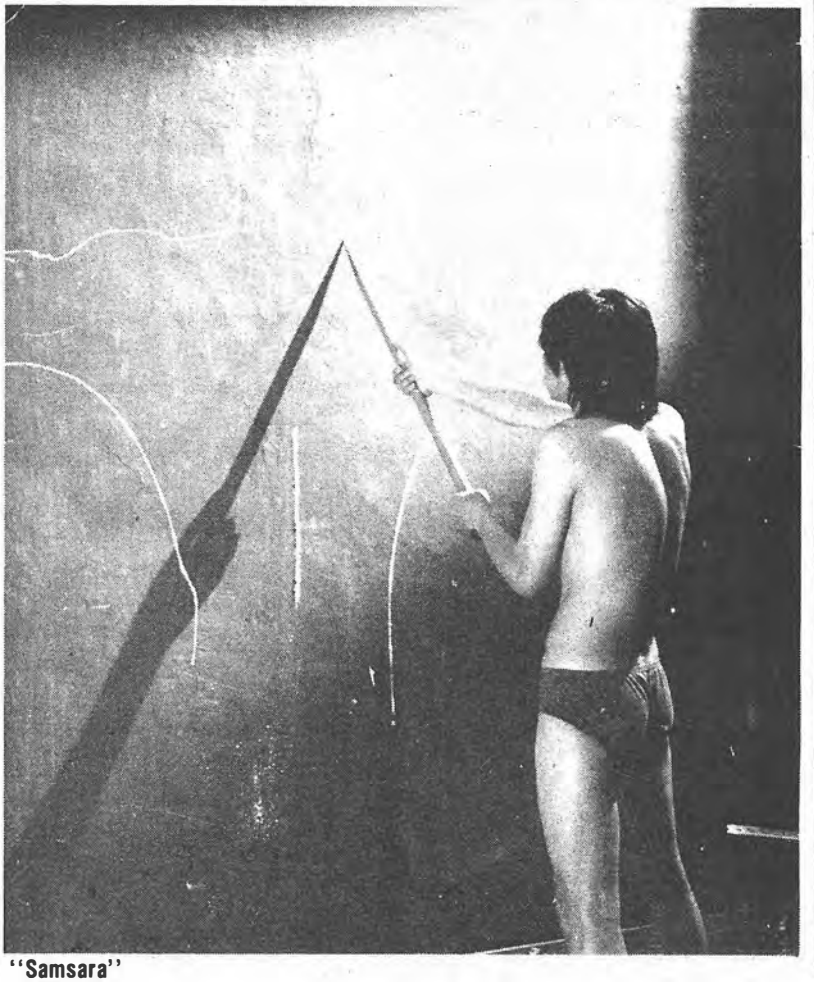

"Samsara"

Karen Finley "ırza geçme" konulu sergisinde

Karen Finley ve Martha Clarke

Gösteri sanatçısı iki kadın

Karen Finley, ABD'de turne yapan tek kişilik gösterisi "We Keep Our Victims Ready"yi (Kurbanlarımızı Hazır Tutuyoruz) en son Lincoln Center'ın Serious Fun Festival'inde (Ciddi Eğlence Festivali) sergileyen bir gösteri sanatçısı. Tek kişilik bu gösterinin yazarı, yönetmeni, oyuncusu, çevre düzenleyicisi hep aynı, Karen Finley. Martha Clarke da gene ABD'de, festivallerde kendi grubuyla bir gösteri sergiliyor: "Endangred Species" (Tehlikedeki Yaratıklar) adlı bu gösteriyi o da kendi yazmış, yönetmiş. Oyuncularla birlikte, bir sirkten ödünç aldığı hayvanlar da sahnedeler.

Peki ama gösteri sanatı nasıl bir şey?

Gösteri sanatı (Performance Art) tiyatroya benzetilebilir. Bu sanatın uygulayıcıları, görsel biçimlerle canlı eylem arasında kolayca gidip geliyorlar. Gösteriyle tiyatro arasında incecik ama çok önemli bir ayrım olduğu söyleniyor. Şöyle ki, 1960'lı yıllarda, bazı oyuncuların kendilerini başkalarının yazdığı rollerde gösteren geleneksel tiyatroya karşı çıkmaları, başka bir kişiliği sunma uğruna kişiliklerini silmek zorunda kalmaya direnmeleri, içdöküşleri ortaya çıkaran roller yaratmak için kendi geçmişlerini ve kişilik yapılarını açımlamaya yönelmeleri; gene, feministlerin bu çıkışı cinsel ve sosyal kimliklerini kendi sesleriyle keşfetmeye yarayan bir araç olarak denemek zorunda kalmaları, gösteri sanatını oluşturmuş.

Bu sanatın seyircileri modern tiyatroda alışılmış temiz ve mesafeli bir öykü akışını izlemeyi beklemiyorlar. Onlar sahnedeki göstericinin gerçek dünyasının içine doğru çekilmeyi ve sanatçının katman katman benliğine, ruhuna, düşünce ve ses dokularına girmeyi ve eğer şansları varsa klasik Yunan tiyatrosundaki grup katarsisine katılmayı yeğliyorlar.

Gösteri sanatçıları, ABD'de yirmi yıldır sanat kültürünün kıyısında köşesinde dolaşmışlardır. Karen Finley bu yaz tutucuların gazabına uğrayıp devlet yardımı, isteği reddedilerek cezalandırılana değin pek tanınmayan bir gösteri sanatçısıydı. Washington'un iki eleştirmeni son gösterisi "We Keep Our Victims Ready"den (Kurbanlarımızı Hazır Tutuyoruz) alaylı bir dille "çıplak, çikolataya bulanmış bir kadın" olarak söz etmişlerdi. Oysa, Finley'in konusu edepsizlik değil acı, öfke, aşk (sevgi), aşksızlık (sevgisizlik), gereksinim, korku, insanlıktan çıkma, baskı, acımasızlık ve avuntu olarak tanımlanıyor. Gösterisinde güçlü cinsel simgeler kullanmakta. Öykülerinde kâh haykırarak, kâh mızıldanarak anlattığı kadın karakterlerine yapılan saldırıları simgelemek için sık sık çıplak vücuduna çeşitli yiyecekler döküyor, sıvıyor, bulanıyor. Seyirciyi ilgilendiren asıl şeyin onun cinselliği değil duygusal yoğunluğu olduğu belirtiliyor. Ayrıca, gösterisinin çarpıcı ve siyasal olduğu da kesin. Bazen komik, çoğunlukla da ürkütücü. Finley, Lincoln Center'daki gösterilerinde (gösteri sanatçıları her gece aynı şeyi tekrarlamıyorlar), yaptığı işi edepsizlik olarak niteleyen eleştirmenlerle de dalga geçiyor. Sansürün çoraklaştırdığı Amerikan kültürünü hicvediyor.

"Kurbanlarımız..."ın girişi (prologue) "It was only art" (Sadece sanattı), çılgınca komik bir polemik açıyor. İçindekiler saldırgan bulunduğu için müzelerini boşaltan bir ülke düşlüyor. Çünkü, Jasper John'un resimleri bayrağın kutsallığını yok ediyor, Van Gogh deliliği teşvik ediyor, Mary Cassat çıplak çocuklar çiziyor, Edward Hopper "baskı altındaki şehvet"ten acı çekiyor. Finley buradan, sosislerin fazla "fallik" olmaktan ötürü yasaklandığı ve TV'de görünmesine izin verilen tek aktörün Charlton

Heston olduğu bir kültürü anlatmaya geçiyor. Bu bölüm tıklım tıklım salonda alkışlarla izleniyor.

Karen Finley "Kurbanlar..."da çıplaklığın yanı sıra insanları kışkırtan ve sövgülü bir dil kullanıyor. Beyaz, heteroseksüel erkeklerin denetimindeki toplumun kadınlar, azınlıklar (ırk ve din) ve homoseksüeller üstünde şiddet ve baskı uyguladığını vurguluyor. Finley'in yazdıklarının etkisi gösterisinin şamanist üslubuyla büsbütün büyüyor. Bu konuda üç yazarın birleştiği bir nokta var: Çıplaklığı öylesine gerçek ve işvesiz ki, gerekçe bu olmasına karşın başına iş açan asıl şeyin öfkesi olduğuna inanıyorsunuz. Bu öfkeli genç kadın üç perdelik gösterisinde kâh dayak yemiş bir karı, kâh iğfal edilmiş bir çocuk, kâh vücudunun ve kimliğinin denetimini yitirmiş "bir erkeğin adıyla çocuklar yaratan" bir anne oluyor. Üçüncü perdede, finale doğru, "The Black Sheep" (Kara Koyun) adlı bölüm yeni ölmüş bir AIDS hastasının boş yatağı başında geçiyor. Ailelerinden ayrı düşmüşlere adanmış bir ağıt. Son dizeleri ile üyelerinin, belki de daha büyük bir insanlık ailesinin yeniden bir araya gelmesi umudunu taşıyor.

New York Times'daki bir söyleşisinde Karen Finley, babaerkil sistemin dağılmakta olduğunu belirtiyor: "İnsanlar bu nedenle bizden korkuyor. Daha 50 yıl önce kadınlar ikinci sınıf vatandaştı, homoseksüeller gizleniyordu, siyahlar oy bile veremiyorlardı. Eh, artık duvarlar yıkılıyor ve beyaz, erkek, heteroseksüel görüşün yanı sıra başka sesler de duyuluyor. Bunu durdurmak için artık çok geç. Toplum değişiyor ve bu da insanları korkutuyor."

"TEHLİKEDEKİ YARATIKLAR"

Martha Clarke da bir gösteri sanatçısı. Kendi yazdığı, yönettiği ve başka oyuncular ve hayvanlarla birlikte oynadığı (oynamadan oynadığı: non-acting actress) "Endangered Species" (Tehlikedeki Yaratıklar) adlı gösterisinde hükmetme ve baskı temalarını keşfe çıkıyor. Grubunda bir fil, atlar, bir keçi, bir maymun vb. var.

Clarke'ın çalışma özelliğinin karşıt unsurları yan yana getirmek, etkilerin karışımından bir yere varmak olduğu belirtiliyor. Hiçbir zaman sakinleştirici ve uyuşturucu olmadığı vurgulanıyor. "Endangered Species"in karşıtlığı en temelde-insan ve hayvan... Clarke, bu gösterisinin çıkış noktasının sirkte gördüğü bir fil, sirk sahibiyle konuşması ve TV'de gördüğü, bataklıkta yasa dışı bir fil avı filmi olduğunu söylüyor. (Çocukluğunda hayvanları çok sevdiğini, veteriner olmak istediğini de...)

Bu gösteri Ağustos ayında taşrada başlamış. Resmi açılışı Ekim'de, Brooklyn-New York'ta yapılacak. Clarke'ın daha önceki dans/gösteri yapımlarında Avrupa kökenli bir kültürün izlerinin sezilmekte olduğu belirtiliyor: Kafka, Freud, Schiele, Klimt Tiepolo... "Tehikedeki Yaratıklar"da ise daha çok Amerikan malzemesi, Walt Whitman kullanılıyor. Provalar, Herman Melville'in arazisine kurulu kocaman bir çadırda yapılmış. Gösteride önce Holocaust'u ele almayı düşünmüş. Oysa, sonraları Amerikan iç savaşına eğilmiş. Clarke'ın Whitman'la ilişkisinin daha kişisel anlamda olduğu belirtiliyor: "ölüm, uyku, delilik gibi..." Çalışma yöntemini ise şöyle açıklamakta: "Ben oturup sanat kitaplarına bakmadım. Bu işi ayakta yapıyorum. Eğer içinden çıkamazsam, haydi, şu konularda bir doğaçlama yapalım, diyorum." Clarke akademik cilayı tamamen dışlıyor: "Ben biraz minimalistim."

Martha Clarke, bir fil ve bir oyuncuyla bir oyunun provasında

"Tehlikedeki Yaratıklar"ın dramatik yapısı büyük ölçüde insanlarla hayvanların birbirlerini tehlikeye atışlarında ve/ya da yüksek, gizemli, minimalist sanatla salt-taşkın, coşkun hayvansılığın karşılaşmasında yatıyor.

Gösterideki doğaçlama yaklaşımı, "bulunan" nesnelere, hatta işin yarısında ayrılanların yerine "bulunan" insanlara dek gidiyor. Bu yaklaşık, 1960'larda ABD'de Open Theatre ya da Living Theatre gibi grupların tipik tutumudur. Tiyatrosal doğaçlamanın son yirmi yılda biraz bulanıklaşan politik içeriği Carke'ın elinde yeniden tutarlı olarak ortaya çıkıyor. Bu yeni gösterinin adı ve teması köklü bir eylemcilik olarak görülüyor.

Gösteri kocaman bir çadırda yapılıyor. Çadırın üstüne karanlık çökerken oyuncular ellerinde yanan mumlarla odunların arasından yollarını bularak sahneye çıkıyorlar. Biri ortadaki pirinç yatağa oturup bir ağıt söylerken öteki bir metre çapında tahta bir topu sahnenin sağından soluna itiyor. Yerde bir çift yılan gibi kıvrılarak sürünüyor, bir başkası Whitman'ın "Leaves of Grass" (Çimen Yaprakları) şiirinden dizeler okuyor. Hoparlörlerde köpekler havlıyor, cırcır böcekleri ötüyor; Alman Gluck, Rimsky-Korsakov söylüyor. Bütün bu şarkılar, konuşmalar, kıpırtılar, çadırın içindeki boşlukta ve mum ışığının ardındaki karanlıkta sanki yok gibi, algılanması istenmiyormuş gibi. Derken, yönetmen Clarke birini çağırıyor. Karanlıklar içinden bir atlı beliriyor ve odunların üstüne yayılmış insanların arasından geçiyor ve çadırdaki bastırılmış enerji açığa çıkıyor.

Marha Clarke'ın bu prodüksiyonu oldukça pahalı. (800.000 dolar, hiç de minimalist değil.) Ayrıca, devlet yardımı ve her türlü fon, bağış, vakıfla arası iyi. Başka türlü gerçekleşmesi pek de olanaklı değildi herhalde.

Derleyen: NURDAN ARCA

Kuntsmuseum Luzern'de "Ekspresyonistler" sergisi

Üç yüz parçalık dehşet bir

Necmi Sönmez

Kunstmuseum Luzern'de **"Expressionisten / Sammlung Buchheim"** başlığı altında açılan sergi, Avrupa kıtasının en kapsamlı ekspresyonist sanat koleksiyonunu izleyicilere sunuyor.

Üç yüz parçalık Buchheim koleksiyonu, yağlıboya, suluboya, desen ve grafik baskılarla birlikte İsviçre'de son yılların en ilginç sergisi olarak değerlendirildi. Bu serginin İsviçre için büyük bir kazanım, Almanya içinse kayıp olması üzerinde en çok durulan konulardan biri. 1930'lu yıllardan itibaren klasik Alman Dışavurumcuları, nın çalışmalarını toplamaya başlayan Lothar-Günther Buchheim, koleksiyonunu 1961-80 yılları arasında Staatgalerie München'de sergiledi. Öldükten sonra München şehrinde kalmasını vasiyet ettiği koleksiyon, Buchheim'ın Almanya'dan ayrılıp Luzern'e yerleşmesi yüzünden Staatgalerie München'in elinden çıktı. Güncel sanat ortamı içinde yapılan tartışmalar Buchheim koleksiyonunun Almanya dışına çıkarılmaması ve hükümetin koleksiyonerle uzlaşmaya giderek onu yumuşatması üzerinde yoğunlaştı. Federal Almanya hükümetinin yaptığı tüm girişimlere rağmen Buchheim koleksiyonunu ve evini Luzern'e taşıdı. Böylece Avrupa kıtasının en kapsamlı klasik Alman ekspresyonizmi koleksiyonu Kunstmuseum Luzern'in salonlarına girdi. Almanları üzen, İsviçrelileriyse sevince boğan bu olay, kimi Alman sanat dergilerinde "milli servet kaybı" olarak değerlendirildi ve Buchheim'a "Alman sanat ortamının enfant terrible'lı adı takıldı.

Kunstmuseum Luzern'e tamamı bağış olarak verdiği koleksiyonu için "Bu bir ganimettir, ben bir ganimetim" dedi Lothar-Günther Buchheim. Kunstmuseum'un yeni müdürü Martin Schwander bu önemli koleksiyonun müzesine girmesi üzerine şu ilginç açıklamayı yaptı: "İnsanlar Luzern'e yalnızca saat satın almaya gelir, aslında komik bir yerdir burası, İsviçre'nin en zengin şehrinde insanlar kayıplara karışmak ister. Müzemiz koleksiyonuna giren üç yüz parçalık bu Dışavurumcu sanat koleksiyonu kayıp dünyanın üzerine sığınabileceğimiz tek ada."

Tokyo ve Londra'da toplu olarak

"Deniz Feneri", Karl Schmid Rotluf", 1909

"Mavi Zemin Üzerinde Çıplak", E.L. Kichner, 1911

koleksiyon

sergilendikten sonra Luzern'e gelen Buchheim koleksiyonunun en ilginç özelliklerinden biri de, Hitler'in iktidarda olduğu yıllarda düzenlenen **"Entartete Kunst / Dejenere Sanat"** sergisinde yer alan resimlere sahip olması. Nasyonal sosyalist sanat olmadıkları gerekçesiyle Dışavurumcu resimleri müzelerden indirip onları "dejenere" olmuş sanat diye sergileten Hitler, daha sonra bu resimleri açık artırmalar düzenleyerek satmıştı. Buchheim bu açık artırmalar sayesinde koleksiyonunu bir haftada iki katına çıkardığını yazıyor anılarında.

Çağdaş sanat yapıtlarını toplayan koleksiyonerlerin çağımızda iki ayrı noktadan hareket ettikleri görülüyor. Birinci grup çoğunlukla sanayiciler ve milyarderlerden oluşuyor. Sanata bir mesen olarak yaklaşan bu kişiler (Örneğin Baron Threysen, Menil, Saatchi Kardeşler vb.) oluşturdukları koleksiyonlarla toplumsal statülerinde saygınlık arayışı içindedirler. Birinci gruptakilerin parasal imkânları temel rol oynarken, ikinci grupta "arkadaşlık, yaşamı paylaşma" gibi insani özellikler ağır basıyor. Lothar - Günther Buchheim ikinci grup koleksiyonerler arasında. 1918'de Weimar'da sanatla ilgilenen entelektüel bir ailenin çocuğu olarak doğan Buchheim, öğrenciliği sırasında Dresden ve München akademilerinde resim dersi aldı. Gazetecilik, illüstratörlük, yazarlık yaptıktan sonra, resimlerini ve baskılarını sergiledi, fakat sanat yapmaktan çok, sanat üzerine yazmayı kendine uğraş edindi. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Frankfurt'ta özel bir galeri açtı ve aynı şehirde kitap yayıncılığına başladı. Bu yayınevinde kendi yazdığı kitapları şu sırayla yayınladı: "Die Brücke" 1956, "Der Blaue Reiter" 1959, "Max Beckmann" 1959, "Alman Ekspresyonistlerinin Grafikleri" 1960, "Otto Mueller" 1963. Kitap yazıp yayınlamaktan sıkılınca uzunca bir süre nehir gemilerinde kaptan olarak çalışan Buchheim'ı gerek konuşmaları, gerek yüz ifadeleri, gerekse insanlar karşısında aldığı tavırla bizim Ara Güler'e benzettim. Sürekli alay eden bir insan Buchheim, "**A, koleksiyoner mi, her koleksiyoner bi-**

"Çağdaş Bir Çift", Otto Dix, 1922

razcık psikopatiktir" diyor, kesik kesik konuşurken resimleri nasıl topladığını, nasıl bir koleksiyon sistematiği güttüğünü soranlara "Büyütmeyin, benim biraz şansım vardı, bunu kullandım başkalarına da dağıttım. 1950'de Frankfurt'taki galerimde 50 marka Klee desenleri sattım. Picasso, Braque, Matisse gibi sanatçıların baskılarını da sattım orada. Topladıklarım sattıklarımın yarısı bile etmez" yanıtını verdiğini kulaklarımla duydum.

Durdu durdu basın toplantısının sonunda ipe sapa gelir tek cümlesini söyledi: **"Koleksiyoner değilim ben, bu konuda temelim var."** Evini görenlerse, ağzına kadar dolu bir yer olduğunu, dünyanın şişesini, sandalyesini, çivilerini, opal camları toplamış olduğunu söylüyor.

KALİTELİ BİR KOLEKSİYONUN ANATOMİSİ

Kunstmuseum Luzern'in 1300 metrekarelik büyük sergi salonunda yer alan üç yüz adet Ekspresyonist çalışma, alfabetik sırayla şu sanatçılara ait: Barlach, Beckmann, Corinth, Dix, Feininger, Heckel, Von Jawlensky, Kirchner, Mueller, Pechstein, Rohlfs, Rottluff. Buchheim koleksiyonunu içerdiği yapıtlar açısından iki ana başlık altında toplayabiliriz: "Die Brücke" grubu sanatçılarına ait çalışmalar, hem Buchheim koleksiyonunun en gözde parçaları, hem de sanat tarihi içinde önemli aşamaları gösteren işler. Koleksiyonunun yüzde yetmişini oluşturan "Die Brücke" grubu sanatçılarına ait resimlerden olu-

→

"Atölyede Diz Çökmüş Çıplak", Erich Heckel, 1911

şan ilk bölümde yer alan çalışmalar Berlin'deki "Brücke Museum"un koleksiyonuyla bile boy ölçüşebilecek düzeyde.

1905 yılında Dresden'de Kirchner (25), Heckel (22) ve Schmidt - Rottluff'tan oluşan "Die Brücke" grubunun çekirdek yapısı, Fransız fovizmi etkisi altında çalışmalar yapan üç genç ressam tarafından kuruldu. Dresden'de Mimarlık Fakültesi'ne devam etmelerine karşın resme meyilli olan bu üç genç sanatçı Alman sanat tarihinin akışına özgün bir yol verecek olan görsel dili oluşturacak. 1905'te bu üç genç sanatçıyı derinden etkileyen bir sergiden de söz etmek zorundayım. Galerie Arnold'da Van Gogh'un elli resminden oluşan kişisel bir sergi açılır. Klasik Alman Dışavurumculuğunun çıkışını hazırlayan sanatçı figür resmine getirdiği özgün çözümlemeyle Van Gogh'tur. 1906 yılında "Die Brücke"ün manifestosunu tahta baskıyla yayımlayan Ernst Ludwig Kirchner, gerek düşünceleri, gerekse grubun diğer üyelerini de etkileyen özellikleriyle bir anlamda Alman Dışavurumculuğunun anahtar - sanatçı rolünü üstleniyor. Kirschner "Die Brücke" grubunu organize eden çalışmaları yüzünden resminin gölgelendiğini düşünüyor. 1919 yılında (grubun isminin iyice duyulduğu yıllarda) arkadaşı Gustav Schieffer'e yazdığı bir mektupta "Brücke grubu benim sanatsal gelişimimde bir sorun olarak karşıma çıkmadı. Bu grubun ismini çalışmalarıma sürekli olarak başlık gibi eklemeleri çok lüzumsuz" diyor Kirchner. 1906'da Pechstein (25), Nolde (39) gibi iki önemli ressamın katılımıyla daha da güçlenen grup ilk önemli sergisini Dresden'deki bir lamba fabrikasının salonlarında açar. Dresden'den sonra dışavurumcuların ikinci sevgili şehri Berlin'dir. Berlin'in Dışavurumcu resim estetiğinde oynadığı rol "büyük şehir" olgusuyla ele alınabilir. 1915'ten sonra Berlin'de yoğunlaşan Dışavurumcu sanatçılar 1906-15 yılları arasında banyo yapan figür temalarına ağırlık verirken 1915'ten sonra tablolarda "büyük şehir", yaşamına özgü figürler görülmeye başlanır. Buchheim koleksiyonunda yer alan Heckel, Kirchner, Mueller, Nolde, Pechstein, Schmidt - Rottluff resimlerinin ağırlıklı bir bölümü 1906 - 15 yıllarına ait. Dışavurumcu ressamların figür çözümlemelerinde "desen" ağırlıklı olarak izledikleri yol, aynı modellerin ortak olarak kullanılmasına da neden olmuş. Franzi ile Dodo isimli modeller hemen hemen tüm çalışmaların ortak özellikleri arasında yer alıyor. Heckel'in 1910'da yaptığı **"Uyuyan Pechstein"** tablosu ile 1912'de yaptığı **"Berber Dükkânı"** isimli çinko baskı, figür - mekân, figür - dışavurum ilişkisi açısından oldukça nitelikli iki örnek. Kirchner'in 1909 tarihli **"Çıplak Genç Kız"** ile **"Ressam ile Modeli"** çalışmaları, Dışavurumculuğun Fransız Devrimi'nin renk kullanımından nasıl yararlandığını ve bunu figür analizlerinde "başlı başına" bir öğe olarak nasıl yorumladığını ele alması bakımından seçkin yapıtlar.

Hemen hemen tüm Dışavurumcular gibi Kirschner'de daha sonra anılarını yazdı. Bu anılardan sanatçının bazen günde yüz sayfa çalıştığını öğreniyoruz. Bu yüz sayfanın herhalde tamamını imzaladı Kirschner, o kadar çok deseni ve baskı çalışması var ki, bu denli hummalı biçimde çalışan çok az ressam var sanat tarihi içinde. Peyzaj resmine eğilimli olan Hamburglu Nolde'nin 1920'de gerçekleştirdiği **"Arap"** isimli yağlıboyası, figürlü düzenlemelere girdiği zaman sanatçının (o kendine özgü olarak geliştirdiği) çılgın renk kullanımlarından sıyrıldığını ortaya koyuyor. Limanları ve çiçekleri konu alan resimleriyle bilinen Nolde'nin çinko baskıları figür problematiğini ele almaktan uzak.

Dışavurumcular arasında askerlik yapan tek ressam olan Pechstein akrobatları, dansözleri ele alan yumuşak uyumlu resimlerinden sonra birden I. Dünya Savaşı sırasında siper gerisinde savaşı çizmeye giriyor. 1917 yılına ait üç suluboya askerlikle ilgili temaları içermesiyle dikkati çekiyor. Pechstein'ın savaş sonrasında yeniden dansçı ve balet temalarına dönmesinin ayrı bir nedeni var. Birbirleriyle sıkı dostluğu olan "Die Brücke" ressamları hızlı hızlı desen çizmek için dans stüdyolarını, tiyatroları, sirkleri ve kahvehaneleri kendilerine konu seçim yeri olarak kabul etmişlerdir. Buchheim koleksiyonundaki küçük boyutlu suluboya ve karakalemlerin taşıdığı değerlilik de buradan geliyor zaten. Yağlıboyalardan çok grafik çalışmalar bir ressamın tarzı hakkında ipucu verir.

Geçtiğimiz yıl adına büyük bir retrospektif düzenlenen Schmidt - Rottluff, renkleri şiddet yaratacak kadar birbiri içine sokan Dışavurumculardan biri. 1919-20 arasında yaptığı ona yakın suluboyası ile üç tane büyük boyutlu yağlıboya çalışması, insan vücudunu ezberledikten sonra deformasyona giden bir sanatçının figür çözümlemesi yaparken ne derece "uç" noktalara varabileceğini düşündürüyor. Rottluff'un 1913'te yaptığı **"Yeşiller İçinde Nü"** keskin dış çizgilerin bir kerede (evet sadece bir çizimde) nasıl oranları tutturduğunu ve oranı çizgiyle aynı hızlılıkta gelen renkle bütünleştirerek "kompozisyon" yapan Dışavurumcu sanatçının ne denli "usta" olduğunu duyumsatmakta. Kirchner, Rottluff'a yazdığı bir mektupta "Ben bazen günlerce süren bir litografi çalışmasında, sadece küçük bir çizginin bile hesapsızca çizildiği zaman ne büyük zararlara yol açtığını gördüm" diyor. Resimsel tecrübelerini birbirleriyle paylaşmaktan çekinmeyen "Die Brücke" ressamları sonuçta aynı tatları yakalamış olsalar da üslup ve tonlama olarak birbirleriyle kesişiyorlar.

Sergide yer alan Dix resimlerinin alaycı ve karamizahın derinliğine dalan özellikler ağır basıyor. 1922 tarihli **"Erkek Kuaförler Tanrısı"** ile yine aynı tarihli **"Çağdaş Bir Çift"** isimli resimlerinde eleştiriye girerken resimsel yetkinliği elden bırakmayan Dix'in alaycı çizgisini başarıyla temsil eden örnekler arasında. "Sammlung Buchheim" Dışavurumcuların "başyapıt" resimlerinden "ipucu" veren çalışmalarını kapsayan, kelimenin tam anlamıyla "dehşet" bir koleksiyon. ■

Tanımı, kısa tarihçesi ve uygulama yöntemleri

Serigrafi baskı tekniği

Yazı ve serigrafi örnekleri: Hasip Pektaş

İpek Baskı - Şablon Baskı - Elek Baskı diye de anılan serigrafi, tekstil sanayiinde, grafik sanatlarda ve baskı resim çalışmalarında yaygın olarak kullanılan bir baskı tekniğidir. Bu teknikte; metal ya da ahşap çerçeveye gerilmiş ipek, plastik veya metal dokumadan oluşan elek şeklindeki kalıp üzerinde baskı yapılacak yerler açık bırakılıp diğer yerler maskeleme, boyama ya da fotomekanik yöntemlerle kapatılır. Sonra bu eleğin içine konulan baskı boyası (mürekkep), bir sıyırıcı (rakle) ile sıyrılarak açık kalan yerlerden kâğıt, cam, kumaş, v.b. malzemeler üzerine geçirilir.

Çok eskiden Çin ve Japonya'da görülen elek baskı, insan saçından yapılmış sık dokumalara kâğıttan kesilmiş motifler yapıştırılarak elde edilen kalıpla yapılıyordu. Bu düşünceden hareketle sonraları çok ince ipekten dokunmuş elekler yapıldı. 19. yüzyıl sonlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde "Silk-Screen Process" adıyla kullanıldı. 1920'den sonra da Avrupa'da yaygınlaştı. Daha sonraları gelişerek özellikle ofset ve tiponun uygulanamadığı malzemeler (tahta, cam, v.b.) üzerine de uygulanır hale geldi. Bugün ise tekstil sanayii dışında özellikle az sayıda baskılar için olanaklar sınırlı olsa bile kolaylıkla uygulanabilen bir tekniktir.

"Endişe Dolu Bir Gündü"

SERİGRAFİ BASKI GEREÇLERİ

Grafik sanatlarda ve baskı resim çalışmalarında sıkça kullanılan serigrafi tekniği için gerekli olan araç-gereçleri tanımanın, uygulamadaki sorunları en aza indirmek açısından önemi büyüktür.

Gazeler (Elek dokumalar): Konuşma dilinde genellikle "ipek" olarak

→

"Kuş Olsam"

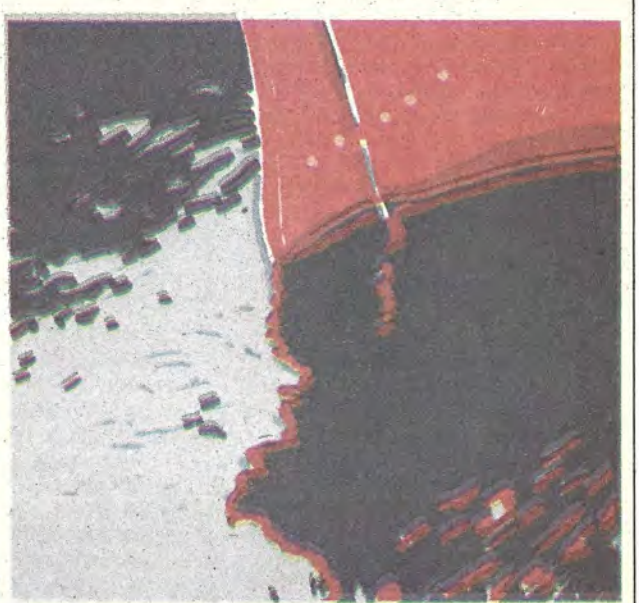

"Noktalar"

"Sorun B"

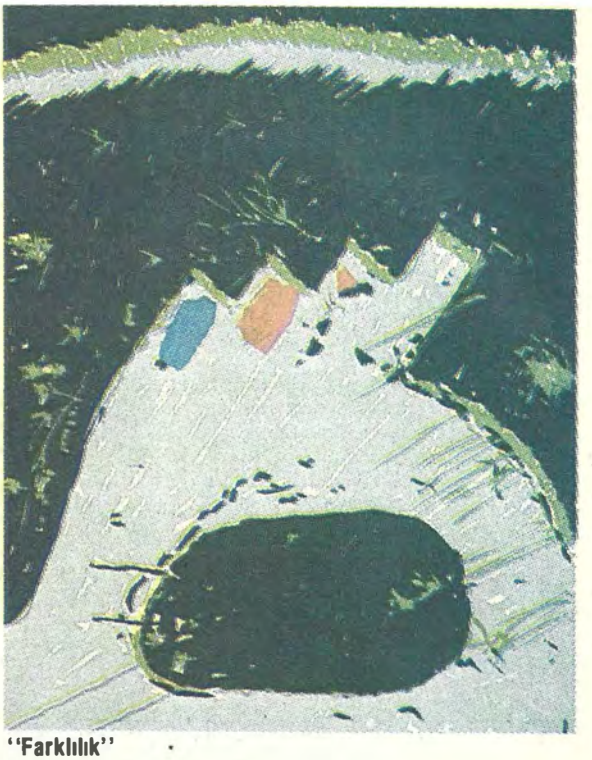

"Farklılık"

isimlendirilen gazeleri üç grupta incelemek mümkündür.

1- İpek dokuma: Tabii ipeğin en iyi kalitesinden yapılır. Emülsiyonu daha kolay tutar. Esnektir. Çok fazla germe olanağı olduğundan küçük ve orta boy baskılarda sıkça kullanılır.

2- Sentetik dokuma: Plastik maddeden yapılan bu dokumanın mürekkep geçirgenliği fazladır ve kimyasal maddelere karşı çok dayanıklıdır. Uzun süre kullanılabilir. Emülsiyon kolay temizlenir. Sentetik dokumalar: Polyester (Terylen, Dacron) ve Polyamid (Naylon, Perlon) olarak ikiye ayrılır. Polyamid'lerin esnekliği fazladır, dayanıklıdır, ağır şartlarda kullanılabilir. Doğru olarak gerilmiş naylon dokumalarla en kesin kenar çizgileri bile elde edilebilir.

3- Metal dokuma: Bronz ve paslanmaz çelik tellerden dokunur. Esnekliği çok azdır. Çabuk gevşer, kolay bükülür ve kırılır. Trikromi baskıya çok uygundur.

Dokumalardaki iplik kalınlığı ve iplik sayısı mürekkep geçirgenliği açısından önemlidir. İplik sayısı, cm^2'deki ipliği belirtir. İplik kalınlığı ise dokumanın kuvvetini belirler. İnce (Small), Orta Kalın (Medium), Kalın (Thick) ve Çok Kalın (Heavy Duty) olmak üzere uluslararası standartlara uygun dört ayrı iplik kalınlığı vardır. Dokuma ipliklerinin kalınlığı arttıkça ilmekler arasındaki açıklık ve boş elek yüzeyi azalır. Genellikle elek dokumalar, baskısı yapılacak işe uygun iplik sayısına göre seçilir. Örneğin, tramlı bir resim için 180-200'lük dokuma, ince yazılı bir baskı için 130-140'lık bir dokuma, tekstil üzerine baskı yapılacağında ise 40-50'lik bir dokuma seçilmelidir.

ÇERÇEVELER

Dokumalar, ahşap ya da metal bir çerçeveye gerildikten sonra kullanılabilir. Ahşap çerçeve, nem, sıcaklık ve ipek germelerinde deforme olmasına karşın en çok kullanılan çerçevedir. Hafiftir, hazırlanması kolay ve ekonomiktir.

Genellikle çam tahtasından olanlar tercih edilir. Çerçeve kalınlığı, eleğin büyüklüğüne göre 5×5 cm veya 8×8 cm olabilir. Nem ve ısıdan fazla etkilenmemesi için çerçevenin önceden boyanmasında yarar vardır.

Metal çerçeveler, $40 \times 40 \times 2$ mm boyutlarındaki alüminyum ya da galvanizli demir borulardan yapılır. Eğer çerçeve paslanırsa dokuma zarar görür. Metal çerçevelerde dokumanın iyi yapışması için çok düzgün olan yüzeyin pürüzlendirilmesi gerekir.

RAKLELER (SIYIRICILAR)

Rakle, elek üzerindeki boyanın şablon deliklerden baskı yapılacak yüzeye geçmesini sağlayan sıyırıcıdır. Rakleler, değişik profillerde kesilmiş kauçuklardır. Ağaç, çam ve çelik olanları da vardır. Kauçuk ve lastik rakleler, tahta veya alüminyum tutuculara takılarak kullanılır. Baskı yapılacak malzemenin cinsine, şekline, kullanılan mürekkebe, mürekkebin yüzeye yayılma derecesine ve baskı motifinin özelliğine göre rakle seçilmelidir. Kalın bir mürekkep tabakası isteniyorsa köşeleri yuvarlatılmışrakle kullanılmalıdır. Fakat fazla mürekkep, baskı kenarlarını bozabilir. Kâğıt, karton ve benzeri malzeme üzerine yazı veya tramlı bir resim basılacaksa köşeleri dik açılı olan rakle tercih edilmelidir. Boyayı çok fazla emen tekstil türü malzemeler için ucu tamamen yuvarlatılmış rakleler kullanılır. Cam, metal ve seramik gibi yüzeyler ya da silindirik malzemeler üzerine baskı yapılacaksa ucu 45 derece açı yapacak şekilde kesilmiş sivri uçlu rakleler kullanılır.

ŞABLON HAZIRLAMA GEREÇLERİ

Elekte mürekkebin geçmesi istenilen yerler boş bırakılıp diğer yerlerin bazı maddelerle kapatılması gerekir. Bu işlem ya elle hazırlanmış ve ipeğe yapıştırılmış şablonlarla ya da fotomekanik kopyalama yönteminde kullanılan ışığa hassas şablon emülsiyonlarıyla yapılır.

Emülsiyon, 1/10 oranında "hassaslandırıcı" ile iyice karıştırıldıktan ve mümkünse bir süre bekletildikten (30-40 dakika) sonra ipeğe sürülmelidir. Hassaslandırıcı karışmış emülsiyon, uygun şartlarda 1 hafta kadar saklanabilir. Kurumamış emülsiyon ışıktan etkilenmez.

Emülsiyon sürülmüş ve pozlanmış ipekte sonradan kullanılmak için kapatılması gereken yerler ve çerçeve kenarlarındaki boşluklar için şablon ka-

patıcılar da bulunmaktadır. Suda çözülebilen bu kapatıcılar, gerektiği zaman kolayca sökülebilir.

SERİGRAFİ MÜREKKEPLERİ

Serigrafi baskılar için her türlü boya kullanılabilir. Önemli olan baskı yapılacak yüzeye ve baskı konusuna uygun boyayı seçmektir. Ayrıca bu boyanın ipek dokusuna ve rakle yapısına uygun kıvamda (incelikte) olması gerekir. Naylon dokumalar, baskı mürekkebindeki asit ve alkalilere karşı dayanıklıdır. İpek dokumalar ise alkalilere karşı hassastır.

Baskılarda iyi sonuç alabilmek için mürekkeplerin kum ve diğer pisliklerden, bekletilmiş boyaların üzerinde oluşan kabuklardan arındırılmış olması gerekir. Bu nedenle baskı mürekkepleri kulanılmadan önce ince gözenekli bir tülbentten süzülmelidir. Boyadaki pislik ipeğin yırtılmasına, baskıda istenmeyen izlerin oluşmasına neden olabilir.

Eğer baskılarda ince boya tabakası isteniyorsa, sık dokumalı bir ipek ve inceltilmiş boya kullanılmalıdır. Buna bağlı olarak rakle hareketi hafif olmalıdır. Tramlı baskılarda keskin kontur elde edebilmek için kalın mürekkep, yüzey baskılarda ise ince mürekkep kullanılmalıdır. Boyanın ipek gözeneklerini tıkamaması için uzun süre bekletilmemesi, eğer zorunlu beklenilecekse mutlaka silinmesi gerekir. Elek dokuması kaba, şablon kalınlığı fazla ise ince mürekkep kullanılmalı; elek dokuması ve şablon kalınlığı ince ise kalın mürekkep tercih edilmelidir.

Çeşitli boya fabrikalarınca üretilen serigrafi mürekkepleri, baskı yapılacak yüzeye göre farklılıklar gösterdiği gibi, parlak ve mat olarak da ayrı özellikler taşırlar.

Örneğin DYO'nun "Se" serisi serigrafi mürekkepleri, plastik, suni deri, pleksiglas, asetat, çıkartma kağıdı, metal, cam, kağıt ve karton üzerine uygulanabilirken; özellikle ambalaj sanayiinde çokça kullanılan polietilen üzerine önceden baskı yüzeyi hazırlanarak "Sc" serisi mürekkepler kullanılmaktadır. Polietilenlerin yüzeyi bütangaz alevi ile dağlamak ya da elektrikle bombardımanlamak suretiyle baskıya hazırlanır.

Serigrafi mürekkepleri elek dokumalarına göre seçilmeli, örneğin; tekstil mürekkepleri ve parlak mürekkepler, 100'lükten küçük dokumalarda, mat mürekkepler, trikromik mürekkepler ve plastik üzerine baskı yapılan mürekkepler 100'lükten büyük dokumalarda tercih edilmelidir.

Fabrikalar, boyalarının özelliklerini, kullanım yerlerini ve dikkat edilmesi gereken konuları açıklayan broşürler verebilirler. Ayrıca boyalar konusunda daha ayrıntılı bilgiler için boya fabrikalarının teknik servislerine başvurmakta yarar vardır.

İNCELTİCİLER, GECİKTİRİCİLER, HIZLANDIRICILAR

Serigrafi mürekkebinin yapışkanlığını (viskozitesini) düşürmek için yeteri kadar inceltilmesi gerekir. Bu inceltme, mürekkebin ipek gözeneklerinden kolay geçmesini ve eleğin baskı yüzeyinden kolay ayrılmasını sağlar. İnceltici tiner her boya serisine göre değişebilir. Terebentin, boya inceltmede sıkça kullanılan bir maddedir. Selülozik boyanın selülozik inceltici ile, sentetik boyanın sentetik inceltici ile inceltileceği unutulmamalıdır.

Geciktirici tiner, mürekkebin yüzey üzerindeki kuruma süresini geciktirir. Çoğunlukla yaz aylarında kuruma süresini uzatmak için kullanılır.

Hızlandırıcı tiner, boyanın kurumasını hızlandırır. Özellikle beklemeden birkaç renk baskı yapılacaksa, boyaya yeteri kadar hızlandırıcı katılmasında yarar vardır. Bu tiner de genellikle kış aylarındaki baskılarda tercih edilir.

TEMİZLEYİCİLER

Baskı sonrası ipekte kalan artık boyalar, boyanın özelliğine uygun temizleyicilerle temizlenir. Temizleme işi, ipeğin uzun süre kullanılabilmesi için çok titiz ve aceleye getirilmeden yapılmalıdır. Selülozik boyalar, selülozik tinerle, sentetik ya da yarı sentetik boyalar ise sentetik tiner veya terebentinle temizlenir. Sentetik boyalar için (sağlık yönünden ve ekonomikliği nedeniyle) gazyağı da iyi bir temizleyicidir.

Boyaların temizlenmesi işinde; içinde ipeği yırtacak artık madde olmayan üstübü (iplik artıkları), bez ya da pamuk kullanılabilir.

İpeğin başka işlerde de kullanılabilmesi için baskı sonrası emülsiyondan temizlenmesi gerekir. Çeşitli firmalarca üretilen, emülsiyonu kısa sürede çözen Serisil, Akın-Past gibi isimlerle bulunabilen emülsiyon sökücüleri vardır. Fakat kolay bulunması ve ekonomik olması nedeniyle en çok kullanılan emülsiyon sökücüsü çamaşır suyudur. Ayrıca emülsiyon sökmede ispirto da kullanılabilir.

DİĞER GEREÇLER

Kalıp hazırlarken, baskı yaparken ve baskı sonrasında kullanılan bazı gereçler vardır ki, gelişmiş bir serigrafi atölyesinde bunların bulunması çalışmayı kolaylaştırır.

Serigrafi tezgâhı (Makinesi veya masası): Serigrafi makinesi, elek çerçevesinin bağlanabildiği, ileri - geri, sağa-sola kaydırma, ayarlama olanağını üzerinde taşıyan, delikli masa yüzeyinin altındaki vakkumla baskı kâğıdını emerek tutan bir düzenektir. Serigrafi makinesinin olmadığı bir yerde, örneğin evde yapılacak bir çalışmada kalıbı masaya bağlayarak baskı yapılabilir. Bunun için kalıbın baskı anında inip kalkmasını sağlayacak bir menteşeli mengene düzeneği yeterlidir.

Işıklı masa: Emülsiyon sürülmüş ipeğin kalıp haline gelmesi için baskı yapılacak işin güçlü bir ışıkla ipeğe aktarılması, pozlanması gerekir. Pozlama için, en altta ışık kaynağı, üstte ise kırılmayacak kalınlıkta bir cam bulunan sandıktan yararlarılır. Işığın cama olan uzaklığı üst yüzeyin köşegeninden büyük olmalıdır. Işıklı masanın iç yan yüzeylerinin ışığı yutmayan aksine yansıtan bir maddeyle (folyo, beyaz yağlıboya, beyaz bez, v.b.) kaplanmasında yarar vardır. Ayrıca bu yan yüzeylerde lambanın meydana getirdiği ısıyı dağıtacak havalandırma delikleri de bulunmalıdır.

Işık kaynağı olarak masa genişliğine göre yeterli floresan lamba kullanıldığı gibi büyük wattlı özel foto lambaları da kullanılabilir. Evde yapılan çalışmalarda flaş bile yeterlidir.

Işıklı masanın olmadığı yerde ışık tersten verilerek pozlama yapılabilir. Şöyle ki: İpek, ışık yansıtmayan bir masaya konur. İçine baskı yapılacak kalıbın filmi yerleştirilir, filmin üstüne kalın bir cam kapatılır, yeterli uzaklıktan üstten ışık tutulur. Önceden denemelerle belirlenmiş sürede ışık verildikten sonra ipek yıkanır. Burada ışık kaynağı olarak masa lambası kullanılabildiği gibi, flaş da kullanılabilir. Bu yöntem, serigrafi atölyesi olmayanların rahatlıkla kullanabileceği bir yöntemdir.

Asetat, aydınger, tire (line) film: İpeğe pozlanacak olan resim, asetat ya da aydınger gibi ışık geçirgenliği olan yüzeylere önce siyah mürekkeple çizilir. Bu çizim anında aydınger biraz marullanabilir, fakat mürekkebi emmesinden dolayı rahat çalışılır. Asetat da ise yüzey yağdan arındırılmazsa sürülen mürekkep iyi yapışmaz, dökülür. Bu nedenle asetata çalışmadan önce pudra veya gomalak sürülmesinde yarar vardır.

Ayrıntılı resim veya ince yazıların kalıbı ise tire filme alınarak hazırlanabilir. Tire film çalışması için bir karanlık odanın, röprodüksiyon kamerası ya da yanlarında spotları bulunan bir agrandizörün bulunması gerekir.

İpek yıkama (banyo) ortamı ve hortum: İpekte ışık almamış emülsiyonların, ıslatılarak sonra da su püskürtülerek dökülmesi, yıkanması gerekir. Pozlama sonrası vakit kaybetmeden banyonun yapılması, bunun için de uygun bir mekân veya küvet gerekir. Şablonun oluşması için hortumla yapılacak püskürtmenin basıncı fazla olmamalıdır. Fazla basınçlı su şablonun keskinliğini bozar.

Kurutma tezgâhı: Çalışma ortamının dar olduğu yerlerde çok sayıdaki baskıları kurutabilmek için üst üste tel raflardan oluşmuş bir kurutma tezgâhına ihtiyaç vardır. Fakat duruma gö-

→

re atölyeye ip gerip çamaşır mandallarıyla da kurutma ortamı yaratılabilir.

Kurutma makinesi: İpeğe sürülen emülsiyonun kurutulmasında ve pozlama sonrası yıkanmış kalıbın kurutulmasında bir saç kurutma makinesinin ya da klima cihazının büyük kolaylıklar sağladığı bilinmelidir. Fakat ısının 40 dereceyi geçmemesi gerekir. Gerek emülsiyon kurutulurken, gerek banyo sonrası ipeğin aşırı sıcak ortamda kurutulması sakıncalıdır, ipek iplikleri büzülebilir, bozulabilir.

ÇALIŞMA BASAMAKLARI

Gazenin (dokumanın) çerçeveye gerilmesi: Gazelerin çerçeveye gerilmesinde değişik yöntemler kullanılmaktadır. Fakat en çok kullanılan elle germe yönteminde: Dokuma, çerçevenin bir kenarına gergin şekilde yapıştırılır ya da tel zımbayla zımbalanır. Burada ipek dokusunun birbirine paralel olmasına dikkat edilmelidir. İpek, şekilde görüldüğü gibi A1'den B1'e geridikten sonra A2'den C1'e de gerilerek yapıştırılır veya zımbalanır.

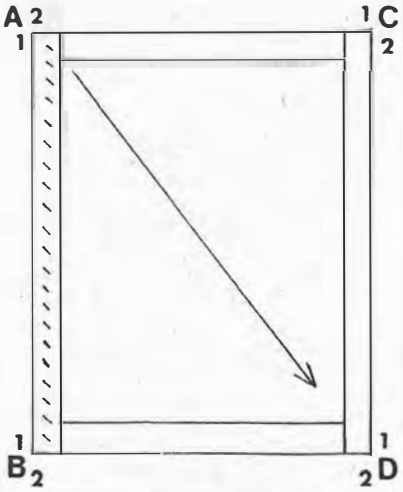

A köşesinden D köşesi yönüne çapraz olarak çekilerek tutturulur ve germe işlemi B2'den D2'ye daha sonra da C2'den D1'e doğru sürdürülür ve zımbalanır. Zımbalamanın gerilme anında ipeği yırtmayacak şekilde olması gerekir. Zımba tellerinin çerçeveye dik ya da paralel değil 45 derece eğiklikte olmasında yarar vardır. Dokumanın çok gergin olması, elek esnekliğinin kaybolmasına ve yırtılmasına, çok gevşek olması da resim ve yazıların bozuk basılmasına neden olur. İpek germe işinde mekanik araçlar da kullanılabilir, fakat hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın asıl olan dokumanın ipliklerinin birbirine paralel olması ve yeterli esneklikte gerilmesidir.

İpeği çerçeveye germeden önce ya da gerdikten sonra soğuk ve sıcak su (en yüksek 50°c) ile yıkanması, ipliklerin uzamasını, direncinin azalmasını, dolayısıyla da iyi gerilmesini sağlar.

Şablonun hazırlanması: Baskı öncesinde eleğin boya geçirecek kısımları açık bırakılıp diğer kısımlarının kapatılması gerekir. Şablon hazırlamak için kullanılan yöntemlerden biri, önceden hazırlanan şablonun eleğe yapıştırılmasıdır. Bunun için bir yüzü yapışkan çıkartma kâğıtları ya da maskeleme bantları kullanılabilir. Başka bir yöntemde ise şu yol takip edilir: Baskısı yapılacak resmin üzerine elek konur. Yağlı kalem (pastel, asetat kalemi, litografi kalemi) ya da yağlı boyayla ipek üzerine kopyası alınır. Çizim bittikten sonra eleğin tüm yüzeyi suda eriyen kola veya arap zamkı ile kapatılır. Kuruduktan sonra yağlı kalem ve boyalar terebentinle silinir. Açılan bu yerlerden rakle ile serigrafi mürekkebi geçirilerek baskı gerçekleştirilir.

En çok kullanılan yöntem, eleğin önceden ışığa hassas bir emülsiyonla kapatılıp, sonra resim ve yazıların güçlü bir ışıkla kopya edilmesidir. Fotomekanik kalıp hazırlama da denilen bu yöntemle en küçük ayrıntıların bile şablonu hazırlanabilir. 1/10 oranında hassaslandırıcı karıştırılmış emülsiyon, bir rakle veya plastik cetvel yardımıyla eleğe sürülür. Elekte açık yer kalmamasına dikkat edilmelidir. İpeğe detaylı baskılar için kopya alırken ince emülsiyon, çok trajlı baskılar için ise kalın emülsiyon sürülmesinde yarar vardır. Fakat kalın emülsiyonun daima kalın boya tabakası geçireceği unutulmamalıdır.

Emülsiyon sürerken ortamın tozdan ve pislikten arındırılmış olması gerekir. İpeğe yapışacak tozlar, kalıbı bozar.

Emülsiyonla kaplanmış ipek, karanlık bir ortamda en fazla 30°C'da kurutulur ve aynı gün içinde diğer işlemleri yapılır. Yeni pozlaması gerçekleştirilir. Pozlama için ise asetata veya aydıngere çizilmiş resim ya da tire filme alınmış yazı, ışıklı masaya konularak üzerine ipek yerleştirilir. (Bu arada baskı anında raklenin kolay hareket edebilmesi için çerçeveye yakın yerlerde 4-5 cm'lik boşlukların olmasına dikkat edilmelidir. Resim ve yazıların çok kenara dayanması baskıyı güçleştirir). İpek, film üzerindeki ayarlaması bittikten sonra üst kısmından koyu renk bir örtü ile kapatılır ve üzerine cam ya da sunta gibi düz bir

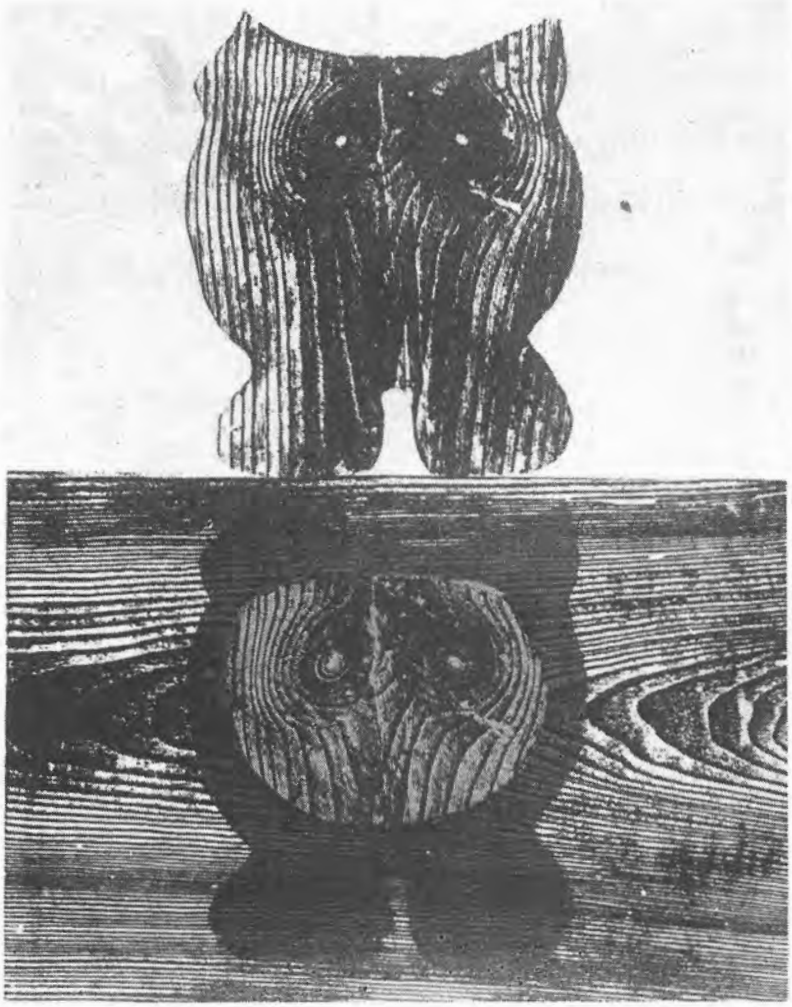

"Baykuşlar"

cisim konur, onun üzerine de ipek yüzeyinin, ışıklı masaya yani filmlere denenmiş uygun bir süre (5-8 dakika) masadaki ışık açılarak pozlama yapılır. Sürenin normalden uzun olması, şablonun açılmamasına, kısa olması ise resim ve yazı çevresinin dökülmesine neden olur.

Pozlaması biten ipek, bir küvet ya da uygun bir mekanda suyla ıslatılır, yıkanır. Çok basınçlı su püskürtmek olumsuz sonuç doğurabilir. Kalıp iki taraftan da acele etmeden bol su ile yıkanmalıdır. Yıkama anında elekte ışık alan yerlerin sertleşmiş olarak kaldığı, ışık almayan yerlerin ise döküldüğü görülecektir.

Az yıkamadan veya ipeği dik tutarak kurutmadan dolayı şablonun açık olan yerlerinde sulu emülsiyon artıkları görülebilir. Islak ipekte kolay farkedilmeyen bu tıkanma baskı aşamasında ortaya çıkıp çalışanı güç duruma sokabilir. O nedenle ipek yeterince yıkanmalı ve yatay durumda kurumaya bırakılmalıdır.

Kuruyan ipekte istenmeyen açıklıklar kalmışsa artan emülsiyonla kapatılıp, rötuş yapılabilir. Aynı ipekte birkaç kalıp birden pozlanmış ise baskı anında boya sıçramaması, temiz kalması için kullanılmayan yerlerin kâğıtla maskelenmesinde yarar vardır.

Baskı işlemi: Baskı tezgâhına (makinesine) ya da temiz, düz bir masaya mengene ile bağlanan ipeğin altına baskı yapılacak kâğıt vb. malzeme, etrafında uygun boşluk bırakarak ayarlanır, yerleştirilir. Rehber kâğıt dediğimiz bu kâğıt, eğer çok renkli baskı yapılacaksa her renk baskının ayarlanmasında kullanılır. Bir köşesine diğer kâğıtların tam oturması için bantla bir köşebent yapılır ki bu köşebentin çok renkli baskılarda önemi daha da büyüktür.

Küçük kaplara istenilen kıvamda ve renk tonunda hazırlanan serigrafi mürekkebi çalışmanın biraz dışına dökülerek rakle ile önce kalıp gözeneklerine verilir. Sonra 45 derece eğimle ve yeterli basınçla rakle çekilerek boyanın tabandaki malzeme üzerine geçmesi sağlanır. Elek çerçevesinin altına 1-2 cm'lik bir yükseklik konulması ipeğin rakle basıncı sonrasında baskı malzemesi üzerinden kolay ayrılmasını, bu malzemenin ipeğe yapışmamasını sağlar.

Boya kıvamı, rakle açısı ve basıncı uzun deneyler sonunda en uygun biçimini kazanacaktır. Bu konuda sabırlı ve dikkatli olmanın yararı vardır.

Tüm baskı işlemi bittikten sonra elekteki fazla boya alınır ve zaman kaybetmeden ipek temizlenir. İpeğin tam temizlenmiş olması, temizlik için kullanılan üstübüde boyanın görülmemesinden anlaşılır. İpeğin uzun süre kullanılabilmesi, boyadan çok iyi arındırılmasıyla mümkündür.

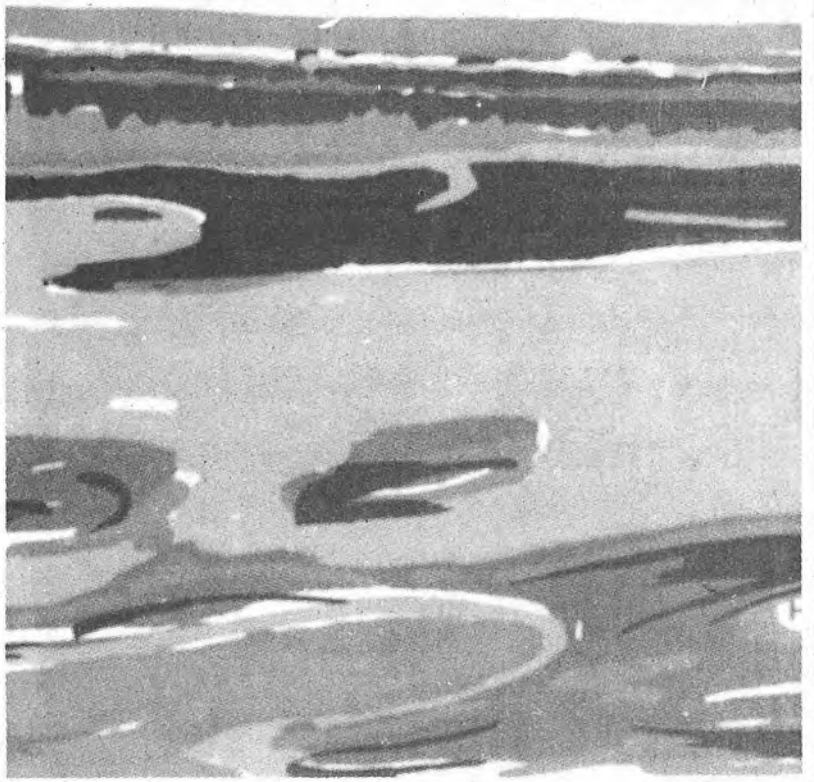

"Yansıma"

Emülsiyonun temizlenmesi: Temiz bir masa üzerine konulan ipeğe çamaşır suyu dökülür, bir fırça yardımıyla ovalanır. Çamaşır suyunun bütün yüzeye etki edebilmesi için bir süre gazete kâğıdıyla kapatılıp bekletilmesi de mümkündür. Veya naylondan bir küvet düzeneği hazırlanıp, ipek çamaşır suyu içine yatırılabilir. Fakat bu yöntemde çerçevede, uzun süre suda kalmaktan kaynaklanan şişmeler, bozulmalar olabilir.

Bu aşamada acele etmeden bütün emülsiyon çözdürülür, daha sonra basınçlı suyla yıkanarak temizlik tamamlanır. Temizleme anında dikkatli olmak, ipeği yırtmamak ve yıpratmamak gerekir. Kalan emülsiyon olursa ispirtoyla silinebilir.

HATALAR VE SONUÇLARI

• Yağdan arındırılmamış ipeğe sürülen emülsiyon tabakası yeterince yapışmaz, boşluklar meydana gelir.

• Emülsiyon yeterince kurumadan pozlama yapılmışsa yer yer açılmalar oluşur.

• Pozlama anında ipeğin yeterince negatif üzerine oturmaması ve negatifin saydamlığının iyi olmaması (örneğin filmin bulanık olması) istenmeyen gölgeler, izler yaratır.

• Emülsiyon tabakasının çok ince olması, tozlanması, sürülen emülsiyonun veya yıkama sonrası eleğin sıcakta kurutulması, banyo anında ovalanması küçük deliklerin oluşmasına neden olur.

• Emülsiyon tabakasının çok kalın olması, ipeğin negatif üzerine yeterince yerleşmemesi, fazla pozlanması ve uzun süre yıkanması, resim ve yazı konturlarının bozulmasına neden olur.

• Banyo sonrası akıntı olması, kurumanın uzun sürede gerçekleşmesi, gözeneklerin tıkanmasına; emülsiyon sürülmesi ile pozlama arasında geçen sürenin uzun olması, pozlamadaki ışık kaynağının fazla sıcaklık yayması, negatifin yeterince pozlanmaması da şablonda bulanıklıklar meydana getirir.

• Baskı anında bekleme gerektiğinde açık gözeneklere boya akmışsa alta geçen boya miktarı artacağından yayılma ve taşma olacaktır.

• Çerçevenin zayıf olması, mengeneye iyi bağlanmaması ve ipeğin çok gevşek gerilmesi baskılarda kaymalara ve bozulmalara neden olur. ■

KAYNAKÇA:

Aslıer, Mustafa - 1986 • **"Resim I (Grafik Resim)"** Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları 7702, Ankara.

Okuş, Tuğrul - 1985 • "Serigrafi ile Trikromi Baskı" **Grafik Sanatı Plastik Sanatlar Dergisi**, 3:62, 4:65, 5:52.

Yurtsever, Necla ve Attila Ergür-1974 • **"Film Baskı"** Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Yayınları: 3, İstanbul

Metin Altıok'la şiiri üstüne

"Şair, dönemini iyi okuyan kişidir"

Metin Altıok'un altıncı şiir kitabı "Gerçeğin Öteyakası" bir süre önce yayınlandı. "Gezgin" (1976), "Yerleşik Yabancı" (1978), "Kendinin Avcısı" (1979), "Küçük Tragedyalar" (1981), "İpek ve Kılabtan" (1987) adlı kitaplarıyla tanınan Metin Altıok'la yapılan söyleşiyi sunuyoruz.

Şiiriniz olağanüstü bir titizlik ve özenle, adeta kendinizi cendereye sokar gibi sıkı bir form çalışmasını sergiliyor. Forma verdiğiniz önem, deyiş gücünüzü kısıtlayabilecekken, siz bunu kolaylıkla aşıyorsunuz ve deyiş gücünüz form çerçevesinde kendini belirliyor. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

Şiir, öz ve biçim ilişkisi bakımından diğer söz sanatlarından ayrı bir konumdadır. Hikâye ve romanda bir olay örgüsü söz konusu olduğundan, bu sanatlar imgelemin yanı sıra düşünce ve tasarıma dayanırlar. Bunun için hikâye ve romanda öz ve biçim örtüşük olmakla birlikte iki ayrı öge olarak düşünülebilir. Çünkü romancı, konusunun gereği olarak biçimsel bir uğraş içindedir. Özellikle romancı için bu uğraş vazgeçilmezdir. Ama şiir, şairin yaratıcı imgelemi ürünü olarak daha saf bir sanat olarak çıkar karşımıza. Şiir tasarımla değil, salt duyguyla yazılır. Çünkü şair imgelemi, kendini şiirle belirleyen bir belirsizlikler yumağıdır. İşte bu yüzden şiirin bir yanı hep karanlıkta kalmıştır.

Siz gazeller ve dörtlükler yazdınız; son kitabınızdaysa İngiliz soneleri ve Japon şiirine yönelmiş bulunuyorsunuz. Neden bu formları yeğlediniz?

Aslında bu sorunuzu ilk sorunuzun süreği olarak yanıtlamak daha uygun olur. Şiir şairin usuna bir imgeyle gelir. Şairin işi bu imgedeki özü geliştirmek ve o özün olanaklarını bütünüyle ortaya koymaktır. Bana göre şair bu uğraşta hiçbir zaman biçimsel bir kaygı içinde değildir. Bu sözcüklere dökme işi, şairin kılı kırk yaran dikkati ve bilinciyle değil, sezgisinin ve imgeleminin sonucu olarak gerçekleşir. Yani şair şiirin biçimi için ayrı bir çaba sarfetmez.

Büyük kent kültürü içinde yetişmiş bir şairsiniz. Öte yandan Doğu Anadolu'da küçük bir kentte on yıl yaşadınız. Bu zor on yıl şiirinizi ne yönde etkiledi?

İşte İngiliz soneleri ve Japon şiiri dediğiniz şiirler bu on yılın ürünüdür. Doğu'da Batı şiiri yazmak size oldukça tuhaf gelebilir. Ama bu tutumun Ahmet Oktay'ın dediği gibi orada yaşadığım duygu selini intizama getirmek ve ölçüsüzlükten alt-bilinçsel olarak kaçınmak çabasının sonucu olarak yorumlanabilir.

Şiirlerinizde genellikle acı temasını işliyorsunuz. Bu acı nasıl bir acıdır ve nerden kaynaklanmaktadır?

Şairin acısı ve mutsuzluğu insanın yüceliğine olan inancıyla dönemindeki insan erozyonu arasındaki çelişkiden kaynaklanır. Şair dönemini iyi okuyan bir kişidir. İşte onun bu yeteneği trajik mutsuzluğunun temelinde yer alır. Denebilir ki mutlu şair yoktur. Tarihsel akışın yalpaları onda derin yaralar açar ve şair ancak bu yaraları kanatarak bir ölçüde teselli bulur. Şurası unutulmamalıdır ki karşılıksız umut da metafiziktir.

Şiir bütünlüğünüz içinde yoğun bir iç hesaplaşmaya yönelmiş, sizin deyiminizle "kendinin avcısı" olmuş bir kimlik sergilediniz. Metin Altıok kendinde neyi arıyor?

Metin Altıok kendinde paranın para kazandığı, her şeyin alınır satılır olduğu bir dünyada insanın yabancılaşmamış özünü arıyor. Kendi iç değerlerine yöneliyor. "Kendinin Avcısı" olmasının nedeni budur.

GÜLTEKİN EMRE

Gerçek oyuncu!

Mahmut T. Öngören

"OYUNCULUK" bir meslek midir, yoksa bir "hobby" mi?"

Bir yazısında, 4-5 yıl önce sinema yazarı arkadaşım Erman Şener bu soruyu sormuştu.

Şener, şöyle devam ediyordu:

"Bize sorarsanız meslektir, ama TRT aynı kanıda değil. Baksanıza, "Kartallar Yüksek Uçar"da, başrollerden birinde opera sanatçısı vardı. "Acımak"ta başrollerden biri bir şarkıcıya verilmişti. "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu"nda ise, başrollerden birinde hayatında ilk kez film çeviren bir manken var.

"Bu da, 'artist seçimi' için bir örnek."

Bir opera sanatçısı, herhangi bir sinema filminde ya da TV dizisinde rol alamaz mı? Aynı soruyu şarkıcılar ve yaşamında ilk kez bir filmde oynayan bir manken için de sorabiliriz. Sinemada ya da televizyon yapıtlarında "oyuncu" olarak tanınmamış kişilere rol verilmez ya da verilmemeli diye bir kural mı var?

Böyle bir kural olmadığını Erman Şener de iyi bilir. Nitekim, yukarda sözü edilen yazısında şunları da yazmış: "Burada, 'Seyirci alışılmış yüzlerden bıktı, biz yenilere olanak tanıyoruz' denilebilir. Biz de bu görüşü alkışlarız ama, bunun yolunun soluklu diziler yerine, 20-40 dakikalık TV filmleri olduğunu belirtiriz."

Şener, önemli bir noktaya dokunmuş ve sinema ve TV oyunculuğuna önemli bir ölçü getirmiştir. Özellikle televizyona... Şener, demek istiyor ki, soluklu dizilerde "oyuncu" oldukları daha önceki deneyimleri ile kanıtlanmış sanatçılar rol alsın ve başka alanlardan gelenler, şarkıcılar, mankenler ve diğerleri ise 20-40 dakikalık kısa TV filmlerinde oynasınlar? Neden?

NEDENLER çeşitli. Soluklu TV dizileri büyük sorumluluk taşıyan yapıtlardır. Bu gibi yapımlarda ağırbaşlı TV yönetimleri "oyunculuğu" kanıtlanmış ve kabul edilmiş sanatçılara yer verirler, hiçbir riski göze almazlar ve oyuncularla beraber her kişinin ve yapım öğesinin en iyisini kullanırlar. Çünkü bu gibi yapımlara büyük paralar harcanır. Ayrıca, bu gibi yapımlar, televizyonun en iyi yayın saatlerinde ve dolayısıyla da en çok izleyicinin TV alıcılarının başına toplanmış olduğu zamanlarda yayımlanırlar.

Peki, bu gibi soluklu yapımlarda hiç mi yeni oyuncu denenemez? Hiç mi daha önce kamera karşısına geçmemiş bir kişiye önemli rollerden biri verilemez? Ya da bir başka sanat ya da meslek dalında tanınmış herhangi birinin önemli rollerden birini oynamasına hoşgörüyle bakılamaz mı? Elbette olabilir tüm bunlar. Eğer yönetmen rollerden biri için uygun birini bulduğuna inanırsa ve bu kişinin de rolün ağırlığının altından kalkacağını düşünürse, bu gibi kişiler de kameranın karşısına geçebilirler. Ama böyle bir uygulamanın belli ölçüleri olmalıdır. Özellikle televizyonda...

Niçin özellikle televizyonda?

Televizyon, bir ülkenin, hatta tüm dünyanın en geniş kesimlerine erişen, ulaşan bir kitle iletişim aracı. Bu nedenle, her şeyin en iyisini, en güzelini, en yeterlisini, en doğrusunu ve en niteliklisini sunmak zorunda. Televizyondan yayımlanan her sözün ve görüntünün "eğitici" bir yanı var. "Oyunculuğu" da... İyi oyunculuk da TV izleyicilerini eğitir. Onlara bu "eğitimi" duyumsatmadan...

AMA TRT televizyonu tam tersini yapıyor. "Oyunculuğu" hiç önemsemiyor. Yıllardan beri TV için yapılan dizilerde hiç "oyuncu" olmayan kişileri kamuoyuna "oyuncu" diye kabul ettirmeye çalışıyor. 22 yıllık TRT televizyonu ilk yayın günlerinden başlayarak, günümüze dek çok sayıda yeni "oyuncu" sundu bizlere. Ama ilk yıllarda bu "oyuncular"ın arasında denenmiş olanlar çoğunluktaydı. Televizyonun yayın alanı genişleyip, izleyici sayısı artınca, TRT televizyonunun oyuncu seçim politikası da giderek çığrından çıktı. Şimdi artık "dramalar"da yer alan oyuncuların çoğunu genç bayanlar oluşturuyor. Daha önce hiç tanınmayan bu "genç bayanlar", televizyondan gelen önerilerden sonra ya "ün" sahibi oluyorlar ya bir başka meslek sahibi ya da televizyondan önce yaptıkları işteki yerlerini güçlendiriyorlar. Ama acaba herhangi biri gerçek bir "oyuncu" da olabiliyor mu?

Önce şöyle bir saptama yapmakta yarar var: Televizyonun bir dizisinde görünüp, sonra ekranda yok olup gitmek ya da herhangi bir sinema filminde iyi bir rol alamamak, hemen, "Demek ki bunlar gerçek oyuncu değilmiş. Yoksa öbür yapımlarda da kendilerine rol verilirdi" yargısını getirmemelidir. Çünkü, bir kez TRT televizyonunun bu konuya tutarlı bir yaklaşımı yok. Kimin "yapay oyuncu", kimin "gerçek oyuncu" olduğunu anlayamıyor. Genellikle TV yönetmenlerinin (hatta belki sinema yönetmenlerinin de) bu konuda yeterli deneyimleri, görüşleri ve seçim yeteneği bulunmuyor. Hatta bu nedenlerden ötürü, TV dizilerinde görünmeyi sürdüren yeni "oyuncuların" da gerçekte birer "oyuncu" olduklarını kabul edemiyoruz.

Şunu da belirtmeden geçmeyelim: Batı ülkelerindeki ciddi devlet TV kuruluşları ya da özel TV'ler genellikle "oyunculuğunu" profesyonel anlamda kanıtlamış kişilere ekranın kapılarını açar. Özellikle de büyük ve önemli yapımlarda... Bizde ise TV hiç tanınmamış ve tiyatrodan ya da sinemadan "oyunculuk" deneyimi elde etmemiş kişileri önemli sayılması gereken dramalarda çekincesizce ekrana çıkarmıştır. Hem de başrollerde... Bu "şansı" elde etmiş genç bayan ve baylardan hiçbiri de birer "oyuncu" olarak belleklere ve sinemaya ya da en azından televizyonun sanatsal sahnesine yerleşmiş değildir.

PEKİ, TRT televizyonu yeni isimlere hiç mi yer vermemelidir?

İşte, Erman Şener'in getirdiği ölçü: "20-40 dakikalık filmlerde..." Bu tür filmler, televizyonun çok izlenmediği saatlerde yayımlanır. Kısa dramatik öykülerden oluşur. Hatta "İstasyondaki Pastane" adıyla TV 1'de saat 19.30'da cuma akşamları yayımlanan dizide de gördüğümüz gibi, tek dekorla ve aşağı yukarı aynı genç oyuncularla gerçekleştirilir. Bu türdeki yapımlar TV ve izleyicileri için bir çeşit denemedir. Herkesin televizyonun b aşında olmadığı saatlerde gösterilen bu yapıtlarda oyuncular, senaryo yazarları, yönetmenler ve tüm yapım ekibi hem ileriisi için umut verip vermediklerini ortaya koyarlar, hem de yeni yapım önerilerinin oluşmasını sağlarlar.

"İstasyondaki Pastane"de rol alan genç oyuncular başarılı mıdır, değil midir? Böyle bir sorunun yanıtı ile ne TRT, ne de TV basını ilgilenmiştir. Ama günümüzde TV dizilerinde başrolleri oynamış genç kadınların (hatta kimi genç erkeklerin) renkli basında ve kimi ciddi gazetelerde ve haber dergilerinde nasıl tanımlandığına şöyle bir bakın: Bu genç bayanların kimine "Lolita" diye değer biçiliyor. Kimi olmuş bir "Türkân Şoray"! Acaba "oyuncu" da olabilmişler mi? Bu, bir türlü açıklanmıyor. Onlar hakkında tüm bildiğimiz, hepsinin gerçekte birer "manken" olduğu...

Evet, mankenden oyuncu olmaz diye bir kural yok. Ama olmaz ki, bu denli çok sayıda mankene de TV dizilerinde (hatta Yeşilçam filminde) rol verilmez ki... TV ve sinema yönetmenleri ve yapımcıları son yıllarda genellikle manken ajanslarına "abone" oldular. Tarık Tarcan, Yaşar Alptekin, Sevtap Parman, Sema Yumak, Nil Ünal, Müge Tezman, Selda Özer, Meral Konrad, Cavidan Akyol, Mine Manavoğlu, Ali Karagöz, Ece Pirim, Merih Akalın, Fatma Güngör, Sibel Savaşçı, Sibel Keskiner, Yasemin Koşal, Selin Dilmen, Tolga Savaşcı, Hakan Ural, Atilla Saral, Faruk Peker, Kenan Kalav, Ümit Belen, Reha Yeprem, Filiz Aker, Gülben Ergen, Çiğdem İşbilir, Nergis Kumbasar, Filiz Taçbaş, Burcu Dinçer, İsmet Özhan, Engin Koç, Murat İlker, Şiva Gerede, Hakan Seçen, son yıllarda sinema filmlerinde ve TV dizilerinde oynayan mankenler arasında.. Acaba kaç tanesi gerçek "oyuncu" yeteneğine ve bilgisine sahip? ■

GÜR YAYINLARI'ndan
ZEYNEP ORAL'ın
KİTAPLARI
• YAZ DÜŞÜM YAZ
• KONUŞA KONUŞA
• KATMANDU'DAN MEKSİKA'YA
Dağıtım: Tamga Özgür Gelişmeyi Arkadaş Dost

Geleceğin ortak dans coğrafyasında Türkiye'nin konumu

Tahir Özçelik

20. yüzyıl balenin altın çağı olarak anılacak mı acaba günün birinde? Yoksa dev adımlarla gelişen yeni teknolojilere koşut olarak, 21. yüzyılda dans sanatı da şimdiden kestiremeyeceğimiz yönlerde, bambaşka biçimlerde gelişecek, "altın çağ"ını o zaman mı yaşayacak?

Ama bunun tersi de olası.

21. yüzyıl insanının pekâlâ bale olayına, sözgelimi bizim bugün Karagöz'e baktığımız gözle bakacağı da düşünülebilir..

Bir şey daha var. Gelecekte belki Dünya Birleşik Devletleri kurulacak (yoo, birbirinin gözünü oymaya bakan politikacılar tarafından değil, sanatçılar tarafından...) ve sahne sanatları da, tiyatrosuyla, operasıyla, balesiyle artık Fransız, Alman, Rus, İtalyan gibi ulusal gruplar olmaktan çıkıp, Birleşik Dünya'nın ortak üretimine dönüşecek!

ZATEN bu duruma hemen hemen günümüzde nerdeyse ulaşılmıştır.. Gittikçe "kültürlerüstü" diyebileceğimiz nitelikler kazanma yolunda önemli adımlar atılmaktadır, özellikle de dil farklarından etkilenmeyen bale alanında.

Öte yandan, insan bedeninden elde edilen o eşsiz enerjiyle beslenen estetik yaratım ürünleri, hâlâ milyonlarca kişinin gözlerini kamaştırmaktan geri kalmıyor. 21. yüzyılda yaşayanların kendilerine yeni zevkler bulup bulmayacaklarını bilmiyoruz. Çağdaş koreografi doruklarının da ne zaman aşınacağı, nasıl aşılacağına ilişkin hiçbir ipucuna da şimdilik malik değiliz.

Bununla birlikte Boston'dan Moskova'ya, Paris'ten Leningrad'a değin Batı'nın belli başlı sanat merkezlerinden esen havaya bakılırsa, koreografinin ve koreografların diktatoryası daha uzun yıllar devam edeceğe benzer!

Klasik repertuarlar önemli değişikliklere uğramasa da İngiliz Kraliyet Balesi, Bolşoy, Hamburg Bale Topluluğu, Paris Opera Balesi, Boston Ballet, Amerikan Bale Tiyatrosu, İtalyan Aterballetto vb. gruplar yalnızca beni arayışlara, yeni atılımlara kucak açmakla kalmıyor, dansın en parlak yıldızlarını kendilerine çekmek için kıyasıya yarışıyorlar.

Kimler bu yıldızlar?

Başta Maurice Béjart. Baleyi tümel tiyatroyla kaynaştıran, düşlem sınırlarını alabildiğine açık tutan, Doğu ritüellerinin şiirini Batı'nın dans tekniğine kazandıran bir "filozof"!

Jacques Laurent'ın yönetimindeki Balllet de l'Etoile'de "La Symphonie Pour un Homme Seul"ü sahnelediğinden (1954-55) bu yana 20. yüzyılın ikinci yarısına damgasını vuranlardan biri. Richard Wagner'in müziğine uyguladığı "Ringin Çevresinde" adlı çalışmasıyla geçen sezon gerçekleştirdiği Avrupa turnesinde Béjart topluluğunun biletleri haftalarca öncesinden yok sattı. 35 yıldır "efsane adam"lığını koruyor.

Mark Morris. Béjart'ın "asi müridi". 1980'de adını taşıyan dans grubunu kurduktan sonra, birdenbire parladı. Uzun yıllar Brüksel'deki Théâtre de la Mannai'yi mesken tutan ustasına -hem de aralarındaki büyük üslup farklılığına karşınardıl seçilmesi sanat çevrelerini şaşırttı. Son olarak Viyana'daki Tanzund Tanz şenliğinde söyleyecek daha çok sözü bulunduğunu gösterdi.

Nina Ananashvili. Bolşoy'un "uçan perisi". Fransız duyarlığını Rus okulunun geleneksel teknik mükemmeliğiyle dokuyup evrensel ve eşsiz bir üslubun önde gelen temsil-

Maurice Bejart

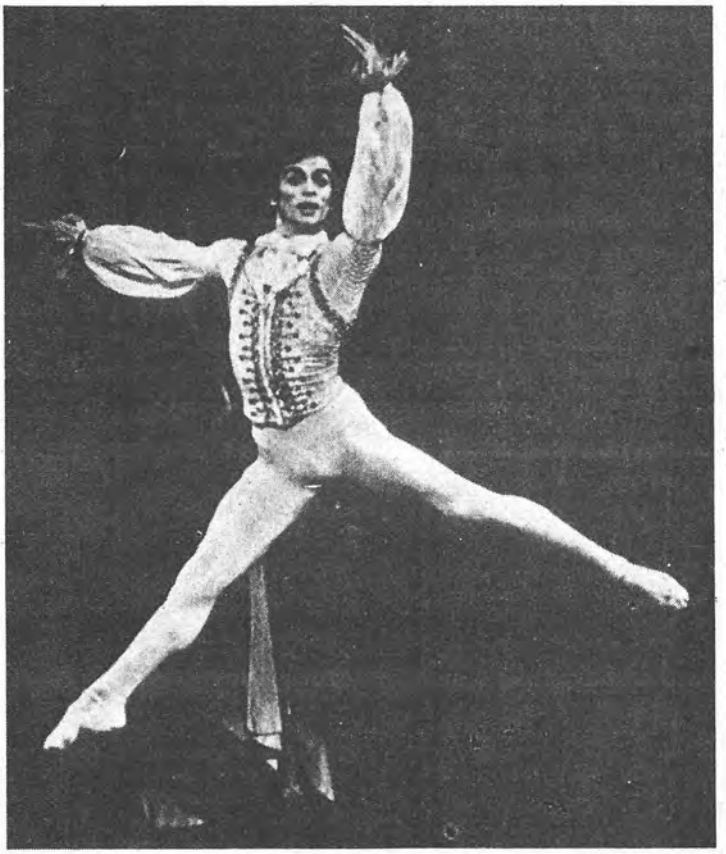

Rudolf Nureyev

cisi oldu.

Jiri Kyliàn. Çekoslovakya'nın yetiştirdiği en büyük dans ustası, Hollanda Dans Tiyatrosu'nun sanat yönetmeni. Modern dansa Atlantik ötesinin kinetik dinamiğini uygulayarak Duato, Hoche, Mats Ek, Van Manen'in yapıtlarına getirdiği zengin, coşkulu yorumlarla ününü pekiştirdi.

Martha Graham. ABD'nin "Devlet sanatçısı" değil, "national treasure"ü, ulusal serveti! Uluslararası dans dünyasının kuyruklu yıldızı olarak da nitelendirilebilir. Yüz yaşına merdiven dayadığı halde I. Duncan - G. Balanchine - V. Nijinski üçlüsüne eşdeğerde tutulan, olağanüstü tekniği, sahne üstü uygulamalarına getirdiği değişik yorumlarla genç kuşak koreograflarının ve dansçılarının ulaşmayı düşlediği son tepe.

Koreli otuz iki öğrencisinin oluşturduğu Wansson Yook grubu onu Uzak Doğu'da yaşatıyor.

Julio Bocca. Arjantin asıllı bir "fenomen". Yirmi bir yaşına karşın eleştirmenlerce Barışnikov ve Nureyev'in mirasçısı olarak değerlendiriliyor. American Ballet Theatre'den Royal Danish Ballet'e değin önemli sahnelerin afişlerinde sıkça rastlanmaya başladı. Kimilerine göre ise, hiçbir özgünlüğü bulunmayan akademik dansa aşırı tutkun.

William Forsythe. Frankfurt Balesi'nin yönetmeni, dünya bale topluluklarının da gözde dansçısı. Sahneye çok sık çıkmasa da, bugüne değin seyirciye her görünüşü apayrı bir şölen oldu.

BURADA çok az bir bölümünü anabildiklerimizden mi ibaret 20. yüzyıl balesine imzasını atanlar?

Mümkün mü? Listeye eklenecek daha pek çok yıldız sanatçı var kuşkusuz. Birbirinden ayrı özellikler taşıyan, birbirinden değişik tonlarda, farklı tamperemanlarda, ayrı coğrafyaları temsil etmelerine karşın kuzeyden güneye, doğudan batıya "kültürlerüstü" ortak coğrafyanın kilometre taşları..

"Kuğu Gölü", "Külkedisi", "Pagoda'nın Prensi", "Giselle", "Romeo ve Jülyet" gibi batı seyircisinin çok iyi tanıdığı klasik yapıtlara yepyeni tadlar katabilen Sylvie Guillem; Marsilya Ulusal Balesi'nin Washington turnesinde "Çizmeli Kedi" ve "Limanın Üstünde Dans" ile gözleri kamaştıran Roland Petit; yaklaşık onbeş yıldan beri Hamburg Bale Topluluğu'nun en önemli yapımlarında adına rastladığımız Amerikan asıllı John Neumeier; Leningrad Kirov Balesi'nin ağır toplarından Faruk Ruzimatov; Bolşoy'un dev ikilisi Vladimir Vassiliev - Ekaterina Maximova; 1971'de Pilobolus grubunun kurucuları arasında yer alan Momix tipinin yaratıcısı "alaylı" koreograf Moses Pendleton; Nijinski'nin özyaşamına ilişkin notlarından yola çıkarak gerçekleştirdiği "Çılgın Nijinskiy" balesinin koreografisiyle sanat çevrelerini birbirine katan Lindsay Kemp; hep yeni anlatımlar, yeni teknikler, yeni hacimler arayışındaki Murray Louis, Fernando Bujones, Yves Lebreton, Misha Van Hoecke, Susanna Beltrami, Louis Falco, Glen Tetley, Alvin Ailey gibi günümüzün daha pek çok koreograf ve dansçısı, önümüzdeki yılların getireceği yeni "star"larla birlikte, öyle görünüyor ki, gelecek yüzyılın dünyasını da bedensel enerjilerinden ürettikleri estetik duyarlıklarla etkilemeyi sürdürecekler.

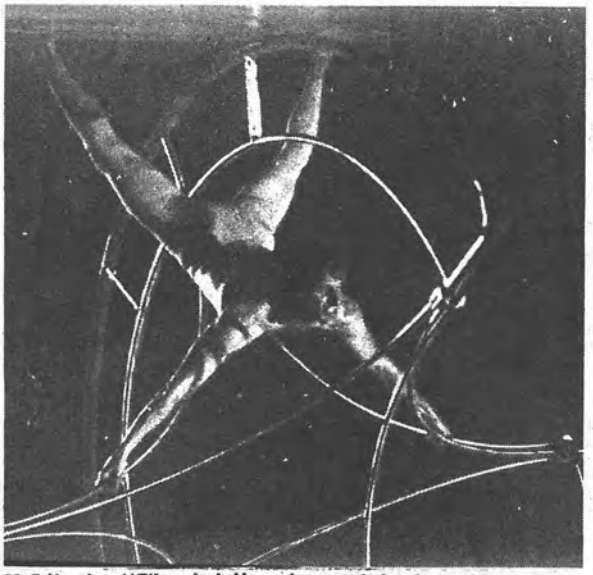

M. Béjart'ın "Eliogabalo"sundan canlı heykel sahnesi

Meriç Sümen ve Oytun Turfanda "Şımarık Kız"da

"İYİ ama, bu Birleşik Dünya Balesi'nde Türkiye'nin de bir yeri olacak mı, acaba?.." Yollu bir soru takılmıyor mu şimdi zihnimize?

Soruyu, yine bir soruyla yanıtlayabiliriz: "Neden olmasın?.."

Altyapı, para, malzeme, donanım, meslek içi eğitim, çalışma alanı yetersizliğine, öncelikle de ilgililerin bilgisiz, bilgililerin yetkisiz, yetkililerinse hem ilgisiz, hem bilgisiz oluşuna karşın, geçmişi elli yılı bile bulmayan balemizin, bu kısa süre içinde nereden nereye geldiğine bakınca, ortada karamsarlığa kapılmayı gerektiren bir durum olmadığı görülüyor.

Evet, Türk balesi -ödenekli ve ödeneksiz gruplarıyla- henüz "evrim" aşamasından "devrim" aşamasına ulaşmıştır denemez. Ama bunun önemi yok o kadar. İsviçre, Yunanistan, İspanya, Norveç gibi ülkelerin de zevkle seyredilen, uluslararası platformlarda beğeni toplayan baleler var, bunların da devrim yapan, çağımıza imzasını atan topluluklar olmadığını biliyoruz.

Türk balesinin en az kategoride yer alması bile bizde övünç verir.

Kaldı ki, bireysel kapasite olarak, yoğun potansiyel olarak bakıldığında, tüm olumsuz koşullara karşı direnerek yeteneklerini uluslararası bale çevrelerine kabul ettirmeyi başarmış sanatçılardan hiç de yoksun olmadığımız görülüyor.

Zerrece spekülasyonu tahammülü olmayan bir alanda rahmetli Duygu Aykal, Meriç Sümen, Oytun Turanda, Nasuh Barın, Özkan Arslan, Geyvan McMillen, Güloya Aruoba, Sait Sökmen gibi koreograf ve dansçılar Türkiye'yi kültürlerarası Birleşik Dünya Balesi'nin eşiğine getirmişlerdir.

Ancak, Türk-İslam sentezinin ötesini göremeyen ilgisiz ve bilgisiz yetkililer, 3. ligdeki bir kasaba takımı kadar baleyi önemsemediği sürece bu eşikten geçmeyi ummak saflık olur! ■

Bir kadın: Shirley Valentine

Ali Ulvi Uyanık

"Shirley Valentine" - Yönetmen: Lewis Gilbert. Müzik: Willy Russell ve George Hadjinassios. Technicolor. Dolby Stereo. Yapım: Paramount Pictures. İngiltere. 1989. 108 dakika. UIP'den.

SHIRLEY Valentine", dünyanın her köşesindeki kadınların katılımını sağlayabilecek bir yaşamı sunuyor izleyiciye: Asi, delişmen lise yıllarından sonra, 'sevdiği-adam'la evlenerek çoluk çocuğa karışan ve mazbut, tam bir 'ev kadını' kimliğine bürünen Shirley Valentine-Bradshaw'un (Pauline Collins) yaşamını...

Film, buyaşamı, önemli bir avantajla sunuyor. O da, oyunun yazarı Willy Russell'ın aynı zamanda da senaryoyu yazmış olması. Broadway ve Londra sahnelerinde kapalı gişe oynanan oyunun sinema karşılığı, yine Russell'ın deneyimli kaleminden (bir önceki film "Educating Rita" da, bir Russell/Gilbert ürünü) çıktığından, oyunu izleyen biri olarak rahatsız olmuyorsunuz... Kurulan dünya yani Shirley'nin dünyası, kadınlığını uzun yıllar askıya almış bir insanı (bir anneyi, bir dişiyi), gayet yumuşak çizgilerle anlatmakta: Koca 'hegemonyası' altında yaşayan, ekonomik özgürlüğü olmadığı için bu 'hegemonya'ya bir türlü son veremeyen Shirley'nin yaşamı, aslında çok hüzünlü, yer yer çok 'acıklı'. Ama film boyunca, bu hüznü çok derinden, çok sinsice hissediyorsunuz.

"Shirley Valentine" temel olarak, bir güldürü. Gücü, güldürürken dayanılmaz biçimde hüzünlendirmesinden geliyor. Bir de 'erkek' olarak vücudunuzun her yanına epey iğne batıyor doğrusu! Bu iğneler öncelikle, Shirley'nin kocası Brian'a yani tipik 'yorgun İngiliz erkeğine', başka bir deyişle, yorgun imparatorluğun endüstri çarkları arasında koşuşturmaktan canı çıkmış erkeğine batırılıyor...

Shirley'nin, yaşamının en önemli kararını vererek, bir dergiden iki kişilik Yunanistan seyahati kazanan feminist (!) arkadaşıyla birlikte tatile çıkması, filmin erkekler cephesinde ikinci bir sayfa açıyor: Bundan böyle, Shirley'nin yaşamında bir Akdeniz erkeği, Costas (Tom Conti) vardır. Doğal, özgür, dobra dobradır Costas. Onunla birlikte doğa yeniden şekillenir, onunla birlikte bayan Bradshaw, yeniden, Valentine olduğunu duyumsar... Ama... Costas da erkektir!.. Üstelik, yaşamı doya doya iliklerine çeken 'rahat' bir Akdeniz erkeğidir. Başka kadınlarla olması da doğaldır. Shirley, bu 'aldatılış'tan ilk anlarda etkilense de, aldırmaz doğrusu. Erkek her yerde aynı erkektir...

Shirley, yine de, son anda İngiltere'ye dönmekten vazgeçerek Mykonos'ta kalır. Bu cennet köşe, ona ekonomik bağımsızlığını ve yeniden, Shirley Valentine olduğu günleri kazandıracaktır.

Finalde, Brian -mecburen-Mykonos'a, Shirley'nin yanına gelir. Uzlaşma yoktur. Ancak işte bu noktada, Brian'ın da, 'bir insan' olarak gerçek benliğine, yine o eski, şakacı, hoş tatlı benliğine dönmesi için bir fırsat vardır.

Filmin, Anglosaksonluluktan - Akdenizliliğe ulaşan çizgisinde, bizim de annelerimizin, kızkardeşlerimizin, kısaca, kadınlarımızın yaşadığı o prangasız mahkûm yaşamından, gerçek benliğe geçen bir yaşamı izliyorsunuz... Özellikle ekonomik açıdan kuşatılmış bu yaşam, sıkıcı, soğuk, kasvetli İngiltere'de değil, pırıl pırıl, doğal, sımsıcak Yunanistan'da değişime uğruyor. Bu yaklaşım, erkek için de geçerli olan 'ekonomik kuşatmanın', yaşamları -neredeyse- tümüyle belirlediğine dair değil mi?.

"Shirley Valentine", kadın olmaktan-insan olmaya uzanan kavgada içine gömüldüğü sorunlar yumağından -belki- geçici de olsa çıkabilen bir kadının öyküsü. Çevremizdeki binlerce Shirley Valentine'dan sadece bi-

"Shirley Valentine"-Yönetmen: Lewis Gilbert

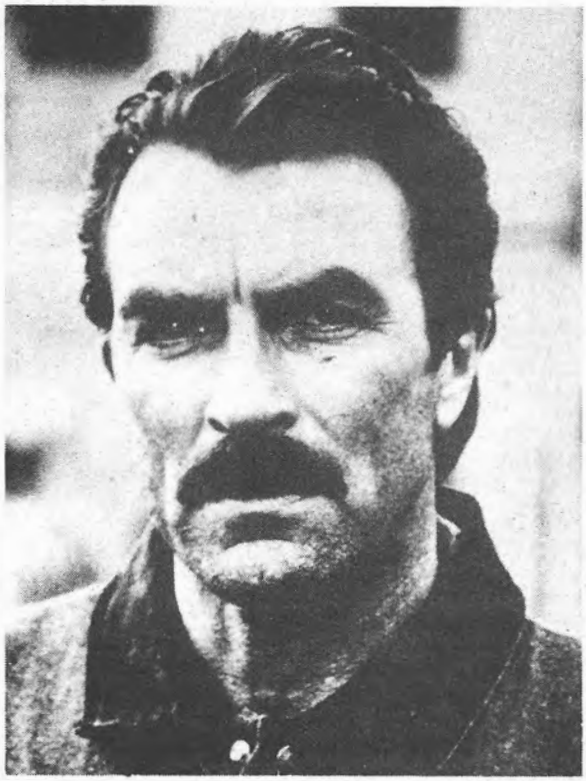

"Suçsuz Bir Adam"-Yönetmen: Peter Yates

"Geleceğe Dönüş-3"-Yönetmen: Robert Zemeckis

ri. Bu kadını izleyiniz. Herkes kendi yaşamından kesitler bulacaktır.

Öte yandan bir duyurumuz da var: Tüm oyuncu adayları!.. Pauline Collins, "Shirley Valentine" adlı filminde 108 dakikalık bir ders veriyor. Kaçırmayın.

Suçsuz Bir Adam

"An Innocent Man" - Yönetmen: Peter Yates. Senaryo: Larry Brothers. Görüntü: William A. Fraker. Müzik: Howard Shore. Yapım: Touchstone Pictures. ABD. 111 dakika. Warner Bros.'tan.

İNGİLTERE'de başladığı yönetmenlik yaşamına, 1968'den başlayarak ABD'de devam eden ve önemli oyuncularla çektiği bir dizi filmle dikkatleri çeken Peter ("Bullitt", "Murphy's War", "The Hot Rock", "For Pete's Sake"...) Yates, "Suçsuz Bir Adam"la karşımızda: İnsan ve toplum olmanın temel faktörü 'adalet'in önemine ilişkin temanın, oldukça olgun/zanaatkâr bir yaklaşımla anlatıldığı bir film "An Innovent Man". Mesleğinde başarılı, karısıyla çok uyumlu, yaşamı seven bir adamın, Jimmie'nin (Tom Selleck), tamamen 'suçsuz' olduğu halde üç yıl hapiste yatması, gerçi biraz zorlama tesadüflerin sonucu. Ama filmin özellikle polis teşkilatına ve polisin bireysel üzerindeki basıcı gücüne yaklaşımı hayli gerçekçi. Uyuşturucu kullanan iki polisin estirdikleri terör havasını, delil yetersizliklerinden dolayı kimse bozamıyor... Ve anvak yine o çok gerekli (!) bireysel yöntemler bu iki polisin hakkından geliyor. Altı yıl hapis cezasına çarptırılmasına rağmen üç yıl sonra 'şartlı tahliye' edilen Jimmie, kendisini rahatsız eden iki polisi, kendi yöntemleriyle 'halledi-veriyor'. Yani resmi şiddete karşı bireysel şiddetin savaşı! Hep tek şey yüzünden: O da, adaletin yara alması.

Filme ikinci boyutundan baktığımızda, kendine özgü yasa ve kuralları olan hapishane yaşamının, toplum içinde örnek bir adamı, bir katile nasıl dönüştürdüğüne tanık oluyoruz: Jimmie'ye yardım eden emektar mahkûm Virgil (bir kezdaha 'harika' bir F. Murray Abraham), bu kapalı dünyanın adeta anayasasını yazmış, sonuna dek saygı duyulan bir adam. Ve polis terörüne karşı oluşturulan bir tür sessiz hareketin öncüsü. Jimmie'yi hapse attıran polisler onun da düşmanı; onlardan intikam alması ise hiç de zor olmuyor...

Bu açıdan, "Suçsuz Bir Adam", adaletin olmadığı yerde terörün terörü doğurduğu savını doğrulayan, ilginç ve tekrar tekrar irdelenmesi gereken bir film olarak özetlenebilir.

Geleceğe Dönüş 3

"Back to the Future Part 3" - Yönetmen: Robert Zemeckis. Senaryo: Bob Gale. Görüntü: Dean Cundey. Müzik: Alan Silvestri. DeLuxe color. Dolby Stereo. Oynayanlar: Michael J. Fox, Christopher Lloyd, Mary Steerburgen, Thomas F. Wilson, Lea Thompson... Yapım: Universal/Amblin Entertainment. ABD. 1990. 114 dakika. UIP'den.

ROBERT Zemeckis ve Bob Gale imzasını taşıyan "Geleceğe Dönüş" serisi, bu üçüncü ve anlaşılan son bölümüyle sinema tarihindeki yerini aldı. Nedir "Back tho the Future" serisinin özellikleri? Şöyle özetlenebilir: Zaman içinde yolculuk kavramını en müzip ve en zeki biçimiyle anlatmak; 1985 Vahşi Batı'sından, 1955 romantizmine, oradan 1985 yani odak alınan tarihin çılgınlığına ve 2015 yılının müthiş teknolojisine, 'aynı mekân' dahilinde bir göz atmak; her filmde temel çatışmayı yani Doktor Emmett Brown (Lloyd)/Mart McFly'a

→

"Mafya Oyunu"-Yönetmen: David Mamet

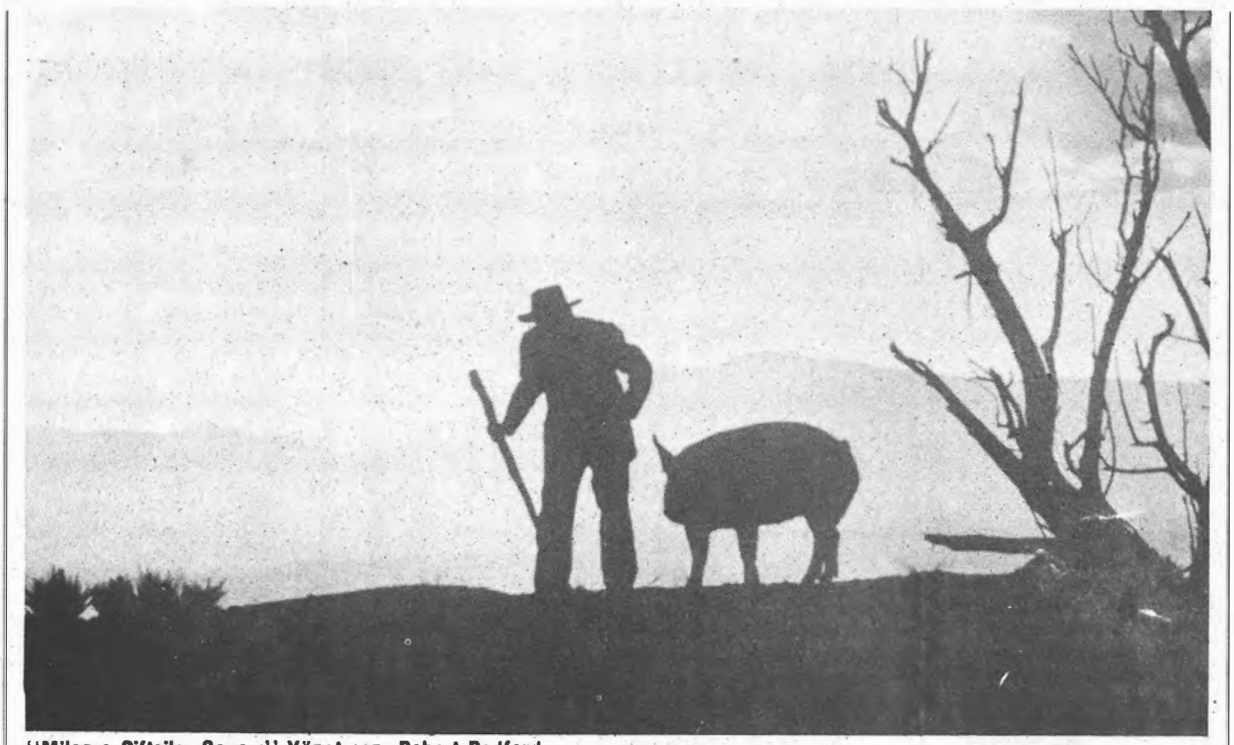

"Milagro Çiftçiler Savaşı"-Yönetmen: Robert Redford

(Fox) karşı Biff Tannen (Wilson) çatışmasını kullanarak, 'katıksız' bir serüven oluşturmak: Industrial Light/Magic'-in görüntü efektleri ile de soluksuz izlenen, büyüleyiciyi atmosferler yaratmak... Sonuç: Tam bir popüler eğlence, yüksek kârlar.

"Geleceğe Dönüş 3", yaklaşık 450 kişinin katılımıyla çekilmiş. Bu sayıya, firma düzeyinde katılımlar dahil değil. Böylesine büyük bir organizasyon, işte o 'sinema endüstrisi' denilen 'dev'in bir ürünü... Ve bizler, en azından teknik emeğe saygı göstermek zorundayız. Ayrıca kendi adıma, bu son bölümden değişik tatlar aldığımı da söyleyebilirim: Film, "Geleceğe Dönüş 2"de olduğu gibi fazlaca zaman yolculuğu içermiyor. Açılış 1955 yılında yapılıyor; daha sonra 1885 yılına gidilip finale dek, Vanşi Batı'nın hemen tüm özelliklerinin sıralandığı bir serüven yaşanıyor; final ise 1985 yılında noktalanıyor.

Film boyunca, epeydir hasret kaldığımız Western sinemasının kendine özgü çekiciliğiyle karşı karşıyasınız; Tüm görkemi içinde Vahşi Batı kasabası, karanlık yüzlü haydutlar, doludizgin koşan atlar, bar/barmen, barın yaşlı adamları (tanıdık yüzler Pat Buttram, Harry Carey, Jr., Dub Taylor), posta arabası, uçsuz bucaksız arazide homurdana homurdana giden tren, kaçan kızılderililer-kovalayan mavi askerler vs... görüntüler içinde oldukça zevkli dakikalar sizleri bekliyor. Kaçırmayın.

Mafya Oyunu

"Things Change" - Yönetmen: David Mamet. Görüntü: Juan Ruiz Anchia. Oynayanlar: Don Ameche, Joe Mantegna, Robert Prosky... Yapım: Columbia Pictures. ABD. 1988.97 dakika. RCA-Columbia Pictures International Video'dan.

GINO (Ameche), ayakkabı boyacılığıyla geçinen yaşlı bir adam. Bir gün, yaşamını etkileyecek bir iş teklifi aldı. Çok benzediği bir Mafya babasının işlediği cinayeti üstlenecekti!..

Birkaç yıl hapiste yaktacak, çıktığında ise tüm hayali olan balıkçı teknesine kavuşacaktı. Teklifi kabul etti. Pazartesi teslim olacaktı. Örgüt içindeki yeri 'sarsılmış' Jerry (Mantegna), Gino'ya haftasonu göz kulak olmakla görevlendirildi. Ve aralarında güçlü bir dostluk başladı... Mafya'nın acımasız oyunu, Gino'nun ise 'onuru' vardı. Arada kalan Jerry oldu...

Amerikan sinemasının yetiştirdiği en yetenekli senaryo yazarı/yönetmenlerden biri olan David Mamet, 'onur' kavramı üzerine yapılmış en iyi filmlerden birine imza atmış bulunuyor. Senaryo yazarı olarak "Postacı Kapıyı İki Kere Çalar" (1981), "Dokunulmazlar", yönetmen olarak da "Oyun Evi" adlı filmlerini izlediğimiz Mamet, Shel Silverstein'ta yazdığı senarloda öylesine sağlam bir yapı kuruyor, öylesine güçlü bir karakter tanımlaması yapıyor ki, filmin doğal gerçekliğinin içinde soluk alıp veren, kanlı canlı, müthiş 'yaşayan' ve müthiş 'duyumsayan' kişilerle 'resmen' tanışık oluyorsunuz. Onlar adeta sizin içinizde yaşıyorlar. Dostluk ve onur, zaten sizin yabancısı olmadığınız kavramlar değil mi?.. Bu filmi kaçırmayın. İnsan olarak mutlu olacaksınız. Don Ameche ve Joe Mantegna adlarındaki bir insan, sahip olduğunuz erdemlerin yüceliğini sizlere bir kez anımsatacaklar.

Çiftçiler Savaşı

"The Milagro Beanfield War" - Yönetmen: Robert Redford. John Nichols'ın romanından. Görüntü: Robbie Greenberg. Müzik: Dave Grusin. Yapım: Universal. ABD. 1984.CIC Video/Özen Film ve Video'dan.

THE Milagro Beanfield War"un konusu şöyle özetleniyor: "Milagro Vadisi'nde Meksika asıllı bir çiftlik işçisi, ufacık fasulye tarlasını sulamak için oldukça büyük ve çevreye zararı olan bir imar alanından biraz su 'borç alınca', farkında olmadan, gülünç bir kültür savaşına yol açacak olayları başlatmış olur. İnşaatçılar, mütevazı fideleri yok etmeye kalkışınca, çiftlik işçisinin dostları bu cesur 'asi'nin yanında birleşip, yaşam biçimlerini korumak ve devam ettirmek üzere mücadele verirler."

Robert Redford'un yönetmenlik denemelerinden biri olan "Milagro Çiftçiler Savaşı", Latin yazarların estetiğinden ve 'birazcık' Fellini büyüsünden yararlanan ancak izleyeni bir türlü içine çekemeyen bir film olmuş. Oldukça kalabalık ve ilginç bir oyuncu kadrosuna (Ruben Blades, Richard Bradford, Sonia Braga, Julie Carmen, James Gammon, Melanie Griffith, John Heard, Carlos Riquelme, Daniel Stern, Christopher Walken, Chick Vennera...) sahip olan filmin en büyük handikapı, çıplak gerçekle fanteziyi bütünleştirememiş olması. Sonuçta ortaya çıkan ise, birbirinden kopuk ve yer yer zorlama ama öte yandan "kendi bütünlüğü" içinde çokda başarılı sahnelerden oluşan bir tuhaf 'karışık'.

"The Milagro Beanfield War", Redford'un Oscar'lı "Sıradan İnsanlar-Ordinary People"ından sonra hayli sönük kalan, güme gitmiş bir çalışma. ■

Galeriler açılırken

Ahmet Köksal

EYLÜL'ün serinliğini duyurduğu bugünlerde kapılarını açmaya başlayan galeriler yaz boyunca süren ölü bir mevsimin suskunluğundan yeni bir sanat mevsimine geçişin ilk ürnlerini gündeme getiriyor. Füsun Sağlam'ın üç yıllık bir aradan sonra Beyoğlu Vakko'da düzenlenen sergisi de yeni mevsimin ilk etkinliklerinden biri.

Tatbiki Güzel Sanatlar Y.Okulu Grafik Bölümü'nde gördüğü eğitimden sonra, 1979-1984 yıllarında Avustralya'da resim ve grafik çalışmaları yapan sanatçı, birkaç yıldır Marmara Ereğlisi'nde çalışıyor. Üç yıl önce Urart'ta sergilenen resimlerinde tropikal bitkilerden etütler, yağmur bulutlarından sızan ışıklar, yoğun ağaç dokularıyla örtülü tepeler, enerji yoğunlaşması ve doğa kıyımının ulaşacağı uç noktaları foto-gerçekçiliği çağrıştıran bir betimlemeyle duyuran sanatçı doğa tutkusunu çok incelikli, titiz ve ayrıntıcı bir işçilikle vurgulamıştı. Yeni sergisinde botanik çalışmalarına ilişkin "Yapraklar" konulu bir düzenleme dışındaki on beş akrilik tablo tümüyle kendi ütopyacı doğasını oluşturmaya yönelen imge ürünü çalışmalar.

Hiçbir akıma ya da gruba bağlanmayan sanatçı, hiperrealizmin tuzağına düşmemek için bütünüyle imge, tasarım gücüne dayanarak çalışmasına karşın, hiperrealist ya da foto-gerçekçi bir duygu uyandıran teknik bir yetkinliğe ulaşmaktan da geri kalmıyor. Yeni sergisi üzerine hazırladığı bir yazıda Füsun Sağlam sanat görüşünü şöyle açıklamış:

"Çevremiz, öğrendiklerimiz, kullandıklarımız... Her şey çok hızlı değişiyor. Var olabilmek için insanlar da sürekli ilerleyip gelişmeyi öğrenmek çabasında. Bu hareketliliğin yanı sıra dengeyi oluşturabilmek için bence değişmez değerlere gereksinim var. Bunu ben doğada buluyorum. Kendi iç değerimi araştırma, içe bakış, öze dönüş çabalarımda bana yardımcı ortam doğa. Onda her şey mükemmel bir düşüncenin ince ilişkileriyle birbirine sıkıca bağlı, alışveriş içinde, zarar verilmediği sürece de sonsuz dengede. Bunları duyumsayarak resim yapmak yaşamın başlangıcıyla bağlantı kurmak gibi geliyor. Bu eylem düşünce ve duyarlılığı özelden evrensele dönüştürüyor. Mistik arayışlar yaşamın başladığı yerlere, belki de tekrar bir başlangıcın geçeceği yerlere götürüyor. Bozulanı değil yeni filizlenendeki enerji, tazelik ve yaradılışı arıyorum. Bulamayacağıma inancım, o duyguyu belki tadarım ümidiyle, belli bir zamana bağlı olmayan kendi ütopik doğamı resmetmeye götürüyor beni."

Füsun Sağlam'ın ruhsal bir durumdan çıkış yaparak gelişen görünümleri, düşünce derinliğiyle bütünleşmek isteyen gizemli bir sınırsızlığa, öznel yorumlara yol açabilecek bir payzaj türü oluşturuyor. Uzakdoğu sanatçılarının doğa meditasyonlarını akla getiren ve bir iç yaşantının ürpertileriyle özdeleşen bu görünümler var oluşun tükenmeyen gücü, tazeliğiyle bir bilinmeyeni arayış çabasını da duyumsatıyor. Dağınık bulutlar, uçuşan sisler içinde yüzen dağların ağır kitleleri, ışık ve gölge etkilerini özümsemiş zengin tropik dokular, göl sularına yansıyan ıssız doğa kesimleri, yok olmaya direnen bölgeler... Sağlam'ın resimlerinde sevinçlerle hüzünler, umutlarla özlemler arasında değişen, bireysel yorumlara açık bir sonsuzluk ve gizem duygusuna da tanıklık edebiliyor.

YENİ mevsimin ilk sergilerinden biri de Derimod Kültür Merkezi'nde (Kazlıçeşme, Sahilyolu, Beşkardeşler Durağı) en geç sanatçı kuşağından 10'lu bir grubun yapıtlarından oluşuyor. Doğumları 1960-1965 yılları arasında değişen ve çoğu MSÜ resim bölümünde eğitim görmüş sanatçıların çalışmalarını içeren sergi, son yıllarda "Yeni Eğilimler", "Günümüz Sanatçıları", "Öncü Türk Sanatından Bir Kesit" ve bienal sergilerinde izlediğimiz avantgarde, postmodern eğilimler izlencesinde değişik gereç ve tekniklerle oluşturulan yapıtlara, mekân düzenlemelerine ağırlık vererek çok boyutluluğa uzanan, görsel öğeleri irdeleyen bir eğilim çerçevesinde buluşmakta; günümüz sanatında yapısal bir değişimi amaçlayan bir etkinliği paylaşmaktadır.

MSÜ Asım İşler atölyesinde araştırma görevlisi Gülçin Aksoy'un tual üzerine karışık teknikle hazırlanmış üzerinde yazılar, form çeşitlemeleri ve spontan renk lekeleriyle oluşan soyut ekspresyonist düzenlemesinde sanat yapıtının iç sorunlarının çözümüne öncelik veren, "kendi dışında bir değeri üstlenmesine" karşı çıkan bir tutum izleniyor.

Gene MSÜ'nün resim bölümünde öğretim görevlisi Sedat Balkır'ın yere serilmiş bir

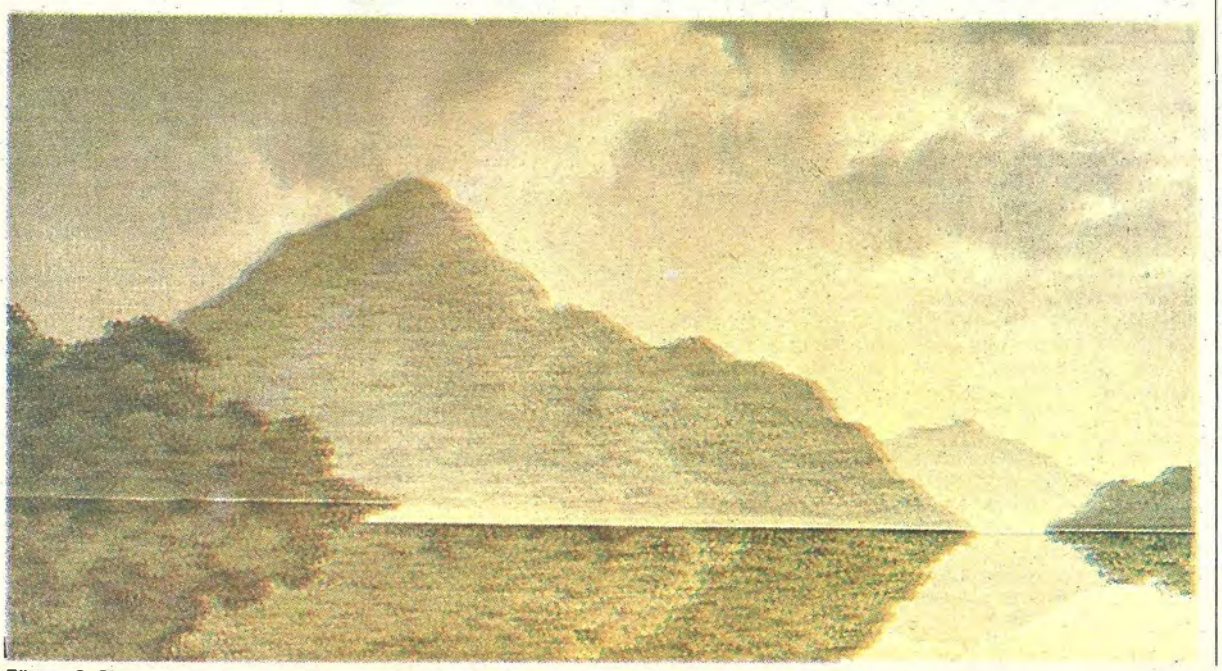

Füsun Sağlam

ucu rule edilmiş uzunca bir serigrafi baskısıyla bir noktadan bakıldığında, karşı duvarda mekânla bütünleşen - ya da mekânı yok etmek isteyen - siyah fon kâğıtlarından yapıştırılmış dikey paralel şeritsi dikdörtgenlerle formun mekân içindeki durumu irdelenmiş. Balkır'ın bu düzenlemesi, geçen yıl İstanbul Uluslararası Bienali'nde Süleymaniye Kültür Merkezi'nde bir mekân düzenlemesi gerçekleştiren Fransız sanatçısı Daniel Buren'in dikey paralel şeritlerine çok yakınlık gösteriyor. Anadolu Üniversitesi'nde araştırma görevlisi Halim Çeliker'in dikdörtgen tual geleneği dışına çıkan çokgen biçimli bir sunta üzerine lekeci tuşlarla hazırladığı soyutlama, resmi içerikten çok form olarak ön plana getirmekte. Son yıllarda katıldığı birçok yarışma sergisinde aldığı ödüllerle adını duyuran Tanju Demirci iki düzenleme ile sergiye katılmış. Bunlarda Anadolu Selçuklu döneminin dış mekânlarda uyguladığı tuğla birimleri formlarından çıkış yapılarak çağdaş bir soyutlama dizgesi oluşturuluyor. Tuğla örgülerin çeşitlemesinde espas, derinlik, yanılsama olgusu kullanarak baskı tekniğinden de yararlanan lekeler ve kolajlar ekleyen Demirci, resmini bilinçli olarak yüzeyin, iki boyutun dinamikleriyle karşı karşıya getiriyor. Avant-garde eğilimli sergilerde etkinliğini duyuran Haluk Gedik'in pleksiglastan yapılmış içine girilebilen eşkenar bir dikdörtgen mekân üzerinde üçgensi yüzeylerde soyut lekelerle boyanmış yapıtında düz yüzeylerle espas ilişkisi irdelenmiş. Sanatçı "gerçek espasla ilizyon espasını daha güçlü gösterebilmek için saydam yüzeyleri seçmekteyim" diyor.

Son yıllarda kişisel ve karma sergilerde etkinlik gösteren Bahar Kocaman'ın dörde bölünmüş iki büyük tualinde iri lekeler, orta tonlarla insanla çevresini eşdeğerde gören (canlılarla cansızları bütünleştiren), resmin temel öğeleri yanında içgüdüsel oluşumları da etkileyen soyutlayıcı bir tutum izleniyor. Resmin maddesel gerçekliğine yönelen Senay Önal ise, tuvale eklediği çubuklar, boyalarla ışıkta değişik yansımalar oluşturan üç yapıtla sergide yer almış. Önal'ın çevresindeki sur formlarından esinlenen; madde, espas, yansılama gibi görsel kavramları algılayan düzenlemeleri günümüz Alman sanatçılarından Günther Eucker'in yapıtlarını çağrıştırmaktan geri kalmıyor.

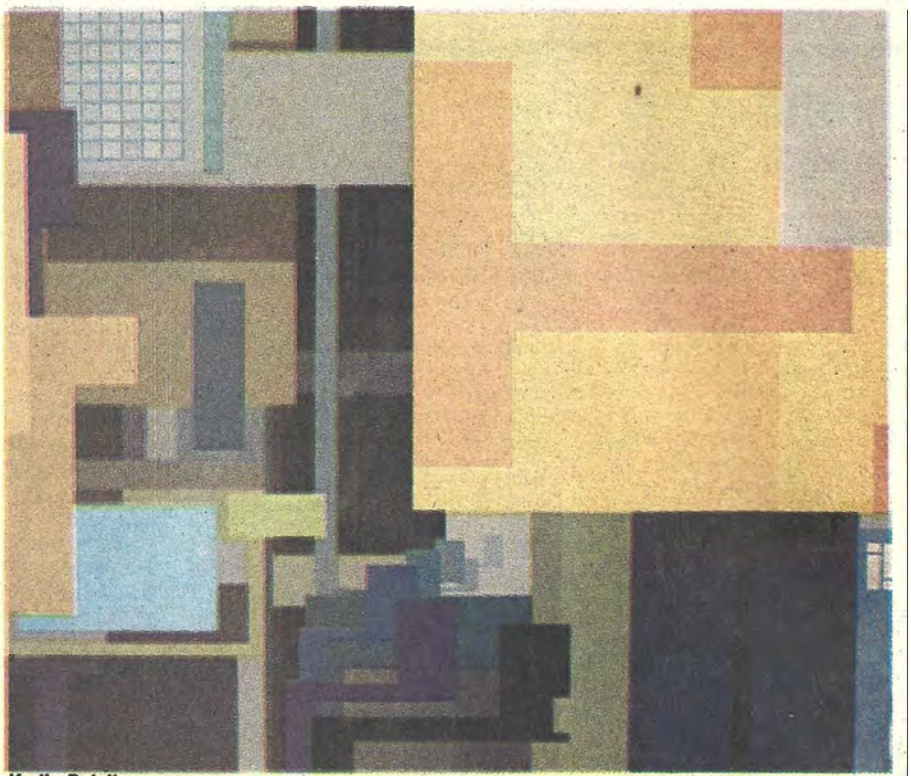

Kadir Reisli

1983'te MSÜ A.Çoker atölyesini bitiren Nurcan Perdahçı, geometrik formların konstrüksiyonuna dayanan; "X"le simgelenmiş zemin, tavan ve duvar arasında yer alan üç mekân düzenlemesinde uzayı sınırlamak isteyen yapısalcı bir yaklaşıma girişiyor. Daha çok mimari uygulamalara yakınlık gösteren bu yapıtlarını sanatçı, gerçek yapı gibi iki öğenin birliğinde temellendirerek görselliğin ve estetiğin yerini düşünceyle oluşturulmuş tasarımlara bırakmakta. MSÜ resim bölümünde araştırma görevlisi Kadir Reisli'nin üç geometrik soyutlamasında çok titiz ve ölçülü bir düzen kaygısı yanı sıra, sanat yapıtının, sanat araçlarının sınırsızlığı düşüncesi vurgulanmak isteniyor. Tual düzleminde gelişen bir hareketi, ritmi de "uzayı renklerin açık koyu, sıcak soğuk, öz nitelik (kalite), ağırlık alanı, kontrasları, süper pozisyonlar ve formların yapısal farklılıkları" ile elde edilmek isteniyor. Genç sanatçıların karma sergilerinde adını duyuran İlhan Şen'in iki lekeci figür düzenlemesinde, biçimlerin birbiriyle oluşturduğu ritm ve hare-

Bahar Kocaman

YAŞAR KEMAL
Yer Demir Gök Bakır

ketler üzerinde yoğunlaşan ilgisi dışavurumcu bir tutumla açıklanmış.

Genç kuşaktan bir grubun sanat dalları arasındaki sınırları aşmayı amaçlayan yapıtlarında biçimsel ve görsel sorunları irdeleyen ve izleyiciyle paylaşmak isteyen bir çaba izleniyor. Sergi bütünüyle bu eğilimi paylaşan bir topluluğun dayanışma ya da gruplaşma eyleminidi de ortaya çıkarmakta.

AVUSTRALYALI fotoğraf sanatçısı Chris Hinterobermayer'in "Gerçeklik ve Yanılsama" adıyla derlediği sanat fotoğrafları Kadıköy Belediyesi'nin Caddebostan'daki Kültür ve Sanat Merkezi'nde sergileniyor. 1962 yılında doğan, 1978'de ise "fotoğrafla birlikte yeniden dünyaya geldiğini" söyleyen Hinterobermayer, 1985'ten bu yana kendi ülkesinden başka Çekoslovakya, Macaristan, Fransa, Belçika ve Yugoslavya'da kişisel sergiler açmış, çok sayıda ödüller almış bir sanatçı.

Genç fotoğraf sanatçısının çalışmalarından seçilmiş siyah-beyaz ve renkli 76 fotoğrafı içeren sergide, gerçek görüntünün, nesnel ya da belgesel saptamaların ötesine geçmeyi öngören, gerçekle hesaplaşmak isteyen bir "müdahale", fotomontaj ve düzenleme yöntemi ağırlığını duyuruyor. Picasso'nun "Sanat hem bir saldırı, hem bir savunma aracıdır" sözünü çıkış ilkesi yapan sanatçı, fotoğraflarında insanoğlunun eksik yanlarını, üzüntülerini, korkularını, umutlarını abartılmış bir tutumla saptamaya yöneliyor. Fotomontaj tekniğinden büyük ölçüde yararlanarak gerçekçi portre, günlük yaşam ve kentsel görüntülerden yola çıkarak gerçekdışı boyutlara uzanan, yabancılaştırılmış görüntülere uzanıyor. Böylece bir konunun kalıbında yabancılaştırılması ve bundan kaynaklanan yanılsamacı bir yöntemle fotoğraf sanatında izleyiciyi daha çok etkileyebilecek kişisel bir fotoğraf dili geliştirilmek isteniyor. ■

Chris Hinterobermaver

SUNULAR & GÖSTERİLER & ETKİNLİKLER

H&H REKLAMCILIK 166 94 15-16

STUDIO PEINTURE
SANAT GALERİSİ
RESİM ÇALIŞMALARI
ÇOCUKLAR
GENÇLER
BÜYÜKLER
Teşvikiye Kalıpçı Sokak 148/1
Telefon:132 23 19

GALERİ BM
SELDA ASAL
PALIMPSESTLER
19EYLÜL-13EKİM 1990
Akkavak Sokak 1/1 Nişantaşı Tel/Fax :131 10 23
Pazar ve Pazartesi dışında her gün 11.0019.00 arası açıktır.

TÜRK KÜLTÜRÜNE HİZMET VAKFI
CAFERAĞA MEDRESESİ KÜLTÜR MERKEZİ
Sonbahar Kurslarımız
1 EYLÜL'DE BAŞLIYOR
HAT-TEZHİP
MİNYATÜR
Porselen Süsleme
VİTRAY-SERAMİK
DERİ-RESİM
KUMAŞ DESEN
Folklorik Bebek
OSMANLICA
Caferiye Sok.Soğukkuyu Çıkmazı
SULTANAHMET Tel:513 18 43

İdol ORTAKÖY
İdol El Sanatları
• Siyah Mercan ve Boynuzdan yapılma takılardan, İğne Oyası tablocuklara...
Dövme ve el işleme Bakırlardan Cam Üstü zarif çalışmalara...
İdol'de hiçbirşey kalıptan çıkmadı, hepsi elde üretildi.
İdol'ü gezdiniz mi?
Hergün 10.30-23.30 arası açığız.
Muallim Naci Cd. Yelkovan Sk. No:9 Tel:161 71 22 ORTAKÖY

studyo alev
Profesyonel öğretmenler eşliğinde kurs kayıtlarımız başlamıştır.
*ŞAN-SES EĞİTİMİ * BALE * PİYANO-ORG
* GİTAR * SOLFEJ * ÇOCUK KOROSU
Müracaat: Salı-Perşembe-Cumartesi 15.00-18.00 arası
Kumrulu Yokuşu Küçük Yavuz Apt. No 18 Daire 1 Cihangir Telefon 149 02 59

Değerli Resimlerinize
GALERİ ÇERÇEVE
Galip Dede Cad. Tımarcı Sok. No:5 Tünel-Istanbul
Tel:151 26 51 - 152 45 26

GALERİ PAGO
Resimde Son İmza ÇERÇEVEDİR.
Karadut Sok. No: 15 Altıyol
345 48 06 (Beymen'in karşı sokağı)

ÇERÇEVELEMEK BİR SANATTIR...
ART & FRAME
Şakayık Sok. 7/1 Teşvikiye
132 24 98

Andy Warhol'un "Yıldızlar Serisi"nden Elizabeth Taylor ve Jacqueline Kennedy

Sinemacı Andy Warhol

Kaya Özsezgin

GÖRÜNTÜ sanatları olarak resmin ve fotoğrafın, gene bir görüntü sanatı olan sinema ile yakın bir ilişkisi var. Gelişen teknolojik olanakların sinemaya ve fotoğrafa sağlamış olduğu katkılar, ressamın her zaman ilgisini çekmiştir. Tual resminin dışına kayan bütün çağdaş ve güncel gelişmelerde, bu teknolojik olanakları sanatın hizmetinde kullanma çabaları gittikçe yoğunlaşmış olsa bile, örneğin sinema alanına doğrudan yönelmelere fazla tanık olunamıyor. Bunun önemli nedenlerinden biri, sinemanın özel bir üretim mekanizmasını, pazar ilişkilerini içinde barındırıyor olmasından kaynaklanıyorsa, bir başka neden de, sinemayı, bir sanatçı fantezisinin gerekli kıldığı bütün özgür deneyimleri gerçekleştirme yolunda kullanabilme olanaklarının sanıldığından da kısıtlı olmasıdır. Sinemayı seven ya da bu alana tutku ölçüsünde ilgi duyan bir ressamın ya da heykel sanatçısının ilk bakışta geleneksel sinema kavramıyla gelişecek ya da sinema ile kendi sanat alanı arasında köprü oluşturacak bir etkinliğe girişmesi zordur. Bir kere bu tür bir ilişkinin sürüm şansı hemen hemen yok gibidir. Sinemacı, kitlenin beğenisini yüzde yüz dışlayıcı bir çabanın içine giremez. Oysa sinemayı, çağdaş görselliğin bir uzantısı ya da avangard estetiğin deneysel bir türü olarak değerlendirecek sanatçı, bu teknolojiyi kendi özgür seçimi doğrultusunda yönlendirmekten yana olacaktır. O nedenle de, yapacağı iş kitleye yönelik sinemaya bir anlamda ters düşecektir.

Sinema ile öteki sanat dalları arasında birtakım ayrımlar bulunduğuna yeri geldikçe değinilmiştir. Hauser'e bakarsanız, bu ayrımlar içinde en temel olanı, filmdeki uzay ve zaman sınırlarının akıcılığıdır. Oysa fotoğraf olsun, resim olsun, söz konusu akıcılığı bir yerde durdurur, uzayı ve zamanı sabit kılar, görüntüyü dondurur. Film, kökeninde fotoğrafik özellikler taşımış olsa bile, orada, fotoğrafların birbiri arkasına gelmesinden oluşan bir süreklilik söz konusudur.

BAŞKA pop sanatçıları gibi, sanatın özünde fotoğrafik görüntünün şemasını saklı tutmuş olan Andy Warhol'un, bir döneminde sinemaya yönelik bir çaba içine girmiş olmasında sıradan bir sinemacılık eyleminin payı yok elbet. Belki o nedenle olacak, 3 yıl önce dünyamızdan ayrılan bu Amerikalı sanatçının sinemaya bulaşmış olduğuna ilişkin bilgiler oldukça sınırlı. Oysa, o yaşarken, kendisi hakkında her şeyi bilmek isteyenlerin yalnız resimlerine değil, filmlerine de bakmaları gerektiğini söylemiş. Paris'te, Pompidou Kültür Merkezi'nde anısına düzenlenen programlar arasında, ölümünden 3 yıl sonra filmleri de gösterildiğine göre, sanırım onu tanımak isteyenler, sanatçının öğüdüne uyarak, bilinmeyen bir yönünü de keşfetmiş oldular. "BeauxArts" dergisinin Temmuz-Ağustos sayısında bu konuya oldukça geniş yer ayrılmış. Orada verilen bilgilere bakılırsa, bu program kapsamında Andy Warhol'un, derlenen 13 filmi izleyicilere sunulmuş, ayrıca sanatçının bu yönünü ayrıntılı şekilde ele alan bir de kitap yayımlanmış.

"Kiss" filminden görüntüler

Warhol'un sinema alanındaki çabası, 1965-67 yıllarında yoğun olmak üzere 6-7 yıl sürmüş. Bir bakıma gizli sürmüş bu çaba, hatta 1970'li yıllarda bile başlıca filmleri henüz bilinmiyormuş. Yakın yıllarda Whitney Müzesi ve New York Modern Sanat Müzesi, sanatçının filmlerini ve bunlarla ilgili belgeleri kayda geçirmiş. Böylece, söz konusu filmlere ait bölümlerin zamanla yer değiştirmesi ya da ortadan kaybolması önlenmiş. Warhol ile ilgili açık bir filmografi düzenlemeyi önleyen engeller ortadan kaldırılmış. Deneysel sinemada uygulanagelen yöntemlere göre oluşturulan bu filmler, çoğunlukla herhangi bir isim ya da jenerik taşımıyorlar. Banda kaydı yapılmış olan kimi jeneriklerin de önce kaybolduğu sanılan filmlerle ilgili olup olmadığını saptamak kolay değil. Patrick de Haas'a göre, bu zorluk biraz da sinematografik görüntünün doğasındaki geçicilikten ileri geliyor. Ayrıca, film koleksiyonculuğunun Amerika'da fazla yaygın bir uğraş olmamasının da bunda payı var. Filmlerin bir bölü-

mü, Andy Warhol'un bir ara atölye olarak kullandığı, duvarları alüminyum halılarla kaplı Factory'da gösterilmiş. Burası, bir dönemde New Yorklu öncü sanatçıların buluşma yeri. Bir kesimin ilgisini çekmiş, hatta bir aralık gürültü de koparmış olan bu filmler sonra sonra unutulmuş. Seksüaliteye yönelik tabuları yıkmayı amaçlayan,sözgelişi zencilerle beyazlar ya da genç erkekler arasındaki öpüşme sahnelerine yer veren bu filmler gerçekte püriten ve tutucu Amerikalılardan tepkiler almış. Sinemayı, sanatla eğlence arasında, bu iki işlevle sınırlı tutmuş olan Warhol için bu tepkiler fazla önem taşımamış doğal olarak.

Sinemanın ilk yıllarından bu yana paylaşılmış en ortak ilkeden hareket etmiş Andy Warhol; istemiş ki kamera, salt yansıtmakla yetinen bir makine olsun. Ne var ki, o dönemde sinemacıların çoğu bu olanağı ancak öyküleyici ya da işlevsel bir amaç doğrultusunda kullanıyorlardı. Warhol'de ise sinemanın amacı doğrudan doğruya kendisiydi. Sonlu değildi bu amaç. Bir tekrar ve dizi oluşturacak biçim anlayışından hareketle, imge çoğaltımının etkisini öngörmekteydi. Tıpkı resimlerinde, örneğin Marilyn Monroe ya da Elvis Presley portrelerinin serigraf baskıyla çoğaltımına benzer bir teknikti bu. Ressam Robert Indiana'yı mantar yerken gösteren 45 dakikalık film, ozan John Giorno'yu uyurken yansıtan ya da Empire State Building'i sabit planda ele alan çekim gibi. Andy Warhol, bir dönemde ressam Courbet'nin de altını çizmiş olduğu gibi, her şeyin yansıtılabilir olduğunu savunuyordu.

AYNI yazısında De Haas, Warhol'un filmlerini belirleyen başlıca karakterin müdahale etmemeyi amaçladığını belirtiyor Herhangi bir kamera hareketi, montaj, senaryo, çekim öncesi, tekrar gibi alışılmış kurallar onun filmleri için geçerli olmamıştı. Kamera, görüntü karşısında hareketsiz kalır, film bobini bütünüyle boşalıncaya kadar bu edilgin işlem sürdürülür. Belgeci bir tutum da değildir bu. Çünkü aldırmazlık ya da kayıtsızlık salt çekim sırasında değil, gösterime kadar bütün etaplarda söz konusudur. Böylece, saniyede 24 resim yansıtan çekim, 16 resme inecek, bobinlerin sırası değişecek, bir film bobini öteki film bobinleriyle bindirme

"Lonesome Cowboys"

(surimpression) ya da yan yana gelme (juxtaposition) sonucunu doğuracaktır. Yapıtının en olağandışı, garip yönlerinden biri, amaçsızlık, anlam ve derinlik oluşturma gereğine karşı kayıtsızlıktır. De Haas, ondaki bu ayrıksı durumun, üretim sorunuyla bastırılmış olan çok sayıdaki sanatsal etkinliğin bir arada bulunmasından kaynaklandığına değiniyor. Andy Warhol, kendisinde, Baudélaire'de özgü "dandysme"in, Manet'teki aldırmazlığın, Duchamp'taki gelenekten kopukluğun, Léger'deki popülizmin, Picabia'daki "cynisme"in, Cocteau'daki kibar özengenliğin, Matisse'deki dekoratif inceliğin mukayeseye yol açıcı yansımalar bulmasını seviyor ve istiyordu.

Andy Warhol, 1971'de New York'ta sergilediği resimlerini, filmlerine gerekli parayı sağlamak için yaptığını söylemişti bir yerde. Bu durum, bir sanatçıdaki sinema merakını, tutkusunu açıklayabileceği gibi, günümüz sanatçılarının sinema ve video gibi olanaklardan daha büyük ölçüde yararlanma güdülerine de güzel bir örnek oluşturur. Andy Warhol'un, bu tutkusunu daha ileri düzeylerde gerçekleştirmeye yönelik eylemlerde de bulunduğunu biliyoruz. Dış sahneleri Arizona'da çekilen "Lonesome Cowboys" filmini, daha sonra "Bike Boy" ve "Nude Restaurant" gibi filmler izleyip de, sinema aynı eylemi gelişince, bir ara Paul Morissey, Gerard Malanga, Lester Persky ile Cannes Festivali'ne katılmış. Ne var ki, yarışmaya verdiği "Chelsea Girls" filmi festivalde gösterime girmemiş.

Günümüz tüketim toplumunun bir ikonası sayabileceğimiz Campbell çorba reklamına dayalı bir estetiğin uzantılarını, Andy Warhol ile birlikte sinemaya kaymış görmek, ifade olanaklarını zenginleştirmekten yana olan çağdaş sanat için şaşırtıcı bir gelişme değil. ■

Sanat dallarından yaşadığımız toplumsal olaylara, inatla, sevgiden, umuttan, insan haklarından yana "esen" yazılarla, 80'li yılların panoraması... İz bırakan, duyarlılığı ve karşı koymayı öğreten yazılar...

Ahmed Arif'ten Joan Baez'e, Ruhi Su'dan Cemal Süreya'ya, Yaşar Kemal'den Teodorakis'e, yirmiyedi sanatçıyla konuşmalar... Aşka, yaşama, ölüme, düşlere, umutlara dair... Ortak yanları: İnsan sıcaklığı, insanoğlunun müthişliği...

BÜTÜN KİTAPÇILARDA

En Büyük Megaloman Başka Büyük Yok

Ayfer Tunç

"En Büyük Megaloman Başka Büyük Yok"-Halûk Şahin. Cep Yayınları Anlatı Kitapları. İstanbul 1990, 157 sayfa.

HALÛK Şahin'in güncel yazılarından oluşan "En Büyük Megaloman Başka Büyük Yok" adlı kitabı Cep Kitapları A.Ş. tarafından basıldı. Bu, Şahin'in aynı türden üçüncü kitabı. Yazar daha önce de yazılarını "Türk Olmak Kolay Değil" ve "Gece Gelen Mektup" adlı kitaplarda toplamıştı.

Halûk Şahin bu kitabında hayatımızın içinde her an karşımıza çıkan küçük ayrıntıları zaman zaman mizahi, zaman zaman hüzünlü bir dille ve içine felsefi bir boyut katarak veriyor. Zaman zaman diyaloglardan, bazen de hayata renk katan ilginç tiplerden yararlanıyor. Dolambaçsız, düz ve temiz bir Türkçe ile okura çok kolay ulaşıyor, birtakım köşe yazarlarının yaptığı gibi iri iri laflarda kehanette bulunmuyor. Okurken düşündüren, düşünürken bir yandan da gülümseten yazıları okuruna sunuyor. Kitap dört bölümden oluşuyor: En Büyük Megaloman Başka Büyük Yok./ Yoksa Hayat Organize Bir Turmu?/ Cilalı İnsan Devri/ Burası Türkiye.

"Flissingen Haritada Yok"- Maja Beutler. Çeviren: Yıldız Ecevit. Ara Yayıncılık Çağdaş Yazarlar Dizisi. İstanbul 1990, 144 sayfa.

KENDİ adıma, okuma olayının şaşırtıcılığını bir kez daha yaşadığım bir kitap oldu "Flissingen Haritada Yok". Buna bir öykü neden oldu: "Sözcük Müzesi". Öykü şöyle başlıyor: "Müze memuru, günün ya da gecenin hangi saatinde olursa olsun müzeyi açacak ve bana sözcüklerle ilgili bilgi verecek. Üstelik vitrinleri açıp, elimle tartabilmem için sözcükleri dışarıya da çıkaracak." Öykü sanatının nerelere vardığının ve daha nerelere varacağının bir işareti bu kitap. Şaşırtıcı, birtakım tanımları, birtakım sınıflandırmaları olanaksız kılan, düşündürücü öyküler.

Maja Beutler'in bu kitabını çeviren Yıldız Ecevit kitaba bir de sunuş yazmış. Burada yazar ve yetmişli yıllar İsviçre-Alman edebiyatı hakkında bilgi veriyor. İsviçre-Alman edebiyatında yetmişli yılların kadın yazarlar açısından bir patlama dönemi olduğunu söylüyor. Ecevit yazısında 1968 ruhunun, bu patlamanın büyüklüğünü güçlendirdiğini de belirtiyor. Maja Beutler çalışmalarında 'dil kuşkusu'nu ön plana çıkartıyor. Dil, bir araç olmaktan çıkıyor ve sanki bir 'roman figürü' olarak belirginleşiyor. Bunu en açık biçimde ortaya koyduğu öyküsü de alıntıladığım "Sözcük Müzesi." Bu öyküde sözcükler somutlanıyor, sergileniyor ve durumlarına uygun bir biçimde tasnif ediliyorlar. İsviçreli bu kadın yazarın diğer kitapları arasında Tutunmak, Söz Tuzağı, Dona Quichote'un Portresi sayılabilir.

Yazarın sorunu kelimelerle olduğu için, dilinin tüm kullanım biçimlerini de kullanıyor. Yüksek Almanca denilen ve ilkokulda öğrenilen Almancadan, diyalektlere kadar. Dolayısıyla Türkçeye aktarılması kolay olmayan bir çalışma. Yıldız Ecevit bu çalışmayı özenle Türkçeye taşımış.

"Kapitalizm ve Şizofreni-1/Göçebebilimi İncelemesi: "Savaş Makinası"-Gilles Deleuze - Felix Guattari. Çeviren: Ali Akay. Bağlam Yayınlan İnceleme Dizisi. İstanbul 1990, 162 sayfa

FRANSIZ düşünür ikilisi Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin kapitalizm ile şizofreni arasındaki ilişkileri ortaya koyan ortak kitapları "Kapitalizm ve Şizofreni-1" Bağlam Yayınları tarafından yayınlandı.

İkilinin bu çalışmasının alt başlığı "Göçebebilim İncelemesi: Savaş Makinası" adını taşıyor. İkili daha önceki çalışmalarında olduğu gibi, bunda da ilginç teoriler ortaya atıyorlar. Onlara göre savaş makinası savaşmayı değil, savaşmamayı içerir. Devletler savaş makinasının dışındadırlar ancak onu kendilerine çekerler. İkiliye göre devletler bir evrim sonucunda doğmamıştır, onlar baştan beri vardır. Ancak devletli toplumların karşısında bir de devletsiz toplumlar vardır ki, bunlar da göçebelerdir. Deleuze-Guattari'ye göre göçebe toplumlar, devletli toplumlardan geri değil, ancak onlarda örgütlenme biçimi farklı. İkili bir de "nooloji" kavramını sunuyor, bu durumda. Nooloji düşüncenin imgesine verilen ad, düşüncenin tarihsel olarak araştırılması demek. Nooloji hızlıdır, ideoloji ağır ve merkezidir. Devletli toplumların ideolojilerinin, göçebe toplumların noolojileriyle karıştırılmaması gerektiğini söylüyorlar. Kapitalizm ile şizofreni arasındaki bağlantıya gelince... Psikanaliz de kapitalizm de bunalımların sistemidir. Bunalım varsa vardırlar. Yazarlara göre kapitalizm çelişki ve bunalımları sayesinde kendilerini yeniler, aşar,bunalımlarını arttırarak yaşamını sürdürür. Psikanalizin bunalım olmazsa yaşayamayacağı gibi.

Deleuze ve Guattari kitabı birlikte yazarak yazarı ortadan kaldırıyor ve 'anonima'yı ön plana çıkarıyorlar. Yazar özne olmuyor ve böylece birey olmadan "öznellik sürecine" giriyorlar.

"Sirena"- Mehmet Komşu. Lir Yayınlan, İstanbul, 1990. 220 sayfa.

UĞRUNA öldüğümüz özgürlük ideallerimize ne oldu? Bu değişen dünyayla onlarda mı değişti? Eğer öyleyse bu inançlarımız için yüzyıllardır çekilen acıların hiçbir anlamı kalmadı mı?"

Mehmet Komşu, romanı Sirena'ya yazdığı "Önsöz Yerine" adlı metinde 12 Eylül'den sonra binlerce insanın aklından geçen soruları somutluyor. Evet bu sorular çok kişi tarafından soruldu. Kimileri hiç yanıt aramadı bu sorulara, kimileri bulmaktan umudu kesti, kimileri cevaplandırdı ve kendini yeniden üretti, kimileri ise hâlâ yanıt arıyor.

Mehmet Komşu'nun sorduğu sorular bana ilk anda son yıllarda sıkça kullandığımız "Eylülist" kavramını hatırlattı. Daha açık söylememem gerekirse bir Eylülistin romanını okuyacağımı düşündüm. Sanırım bana kitabın ilk anda "Eylülist" etkisi yapmasının

nedeni bu soruları kendimize de sormuş olmamız ve bu soruları sorduktan sonra hayata karşı tavrını değiştiren örnekleri görmüş olmamız. Oysa yanıtı henüz alınmamış bu soruları hayata geçirmek, somutlamak, Eylülizm karşıtı bir tavır. Dolayısıyla ilk Eylülist etki, kitabı okumaya başladıktan sonra geçiyor. Ve okur, Komşu'nun birer somut cümle halinde sorduğu sorularla daha karmaşık bir biçimde yüz yüze geliyor.

Komşu'nun romanı Sirena'da zaman, mekân, kişiler somutlanmış değil. Dünyanın herhangi bir ülkesinde, çok geride ya da çok ileride olmamak kaydıyla herhangi bir zaman diliminde geçebilir. Ancak bir romanı mekânsız ve zamansız kılmak için isim, tarih, yer belirtmemek yeterli olmuyor —bizim açımızdan—. Çünkü yaşadığımız geçmiş ile biz, yani Türkiyeli okur, romanın hangi zamanda ve mekânda geçtiğini zihnimizin farkında olmadığımız işlemleri ile hemen buluyoruz. (Belki de yanılıyorum. Mehmet Komşu belki de başka bir düzlemi ve tarihi kastediyor. Ama ben zihinsel olarak onu koymam gereken yere koyuyorum.)

Mehmet Komşu'nun Rüzgârın Sesi adlı ilk yapıtı 1986 yılında Lir Yayınevi tarafından yayılanmış. 1989 yılında aynı yayınevinden "Uzun Bir Yolda Yürümek" adlı şiir kitabını çıkarmış. Sirena yazarın üçüncü kitabı. Roman için arka kapakta yazılanlar şöyle: "Özgürlük tutkusu ilk çağdan gelecek yüzyıllara, kişinin yüreğinde en vazgeçilmez, en yüksek ahlak anlayışı olarak sonsuza dek yaşayacaktır. Sirena, acı gerçeklerin, karşı konulmaz değişimlerin ve yaşamı renklendiren düşlerin arasından yeniden doğan özgürlük sevincinin öyküsüdür."■

Zweig izliyor

Gül Dirican

BAZI biyografi kitapları vardır, size dedikodu yapmaz. Soğuk soğuk ansiklopedi maddesi okumuş gibi olursunuz. Kimi ise çok kavgalı gürültülüdür. Kitap biter ama sizde de hal kalmaz. Nabakov'un Edebiyat Dersleri gibi. Nabakov amfide kürsüye çıkar, kılıcını kınından sıyırır ve savaşa başlar. Acımasızdır, ama hep hatırlatır; "Nabakov görmese siz zor farkına varırdınız". Anna Karanina da bir kırmızı çantanın peşine düşer, kitap sonunda çantanın boyutu değişmiştir. Sonunda en çok Nabakov'u tanırsınız...

Stefan Zweig ise daha çok en fazla üç kişinin katıldığı bir sohbet ses tonuyla yazar biyografileri. O Viyanalıdır. Hem de Viyana'nın en debdebeli günlerinin Viyanalısı. Freud'la yakın arkadaşlığı ona psikolojinin kapılarını açar. İş Bankası yayınları'ndan çıkan üç ciltlik "Dünya Fikir

Mimarları" kitabı Zweig'in "insan ruhunun derinliklerine ulaştığı" en yetkin örneklerindendir. Son çıkan üçüncü cilt Casanova, Stendhal ve Tolstoy'a ayrılmıştır. Bu üç kişinin niye yanyana geldiği ise ilk bakışta kendini belli eder. Kitabın alt başlığı "Kendi Hayatının Şiirini Yazanlar"dır çünkü.

ZWEIG'a göre Kleist, Nietzshe ve Hölderin kendi içlerindeki şeytanla savaşırlar, kendilerini gerçek dünyadan soyutladıkları gibi kendilerinden de soyutlarlar. Balzac, Dickens ve Dostoyevski ise "var olan gerçeğin yanına ikinci bir gerçek koyarak dünyayı destanlara laik bir biçimde yeniden inşa ederler"

Casanova, Stendhal ve Tolstoy, insanın kendi hayatıyla sonsuz alışverişinin yazarlarıdır. Bu "içe-dönük" sanatçılar, kendi içlerine dönüklükleri oranında sınıflanırlar. Casanova ilk basamaktır. Yaşadığı olayları ardı arkasına sıralar, hiçbir olayı değerlendirmeden geçirmez. Ne ise öyledir. Sıradan bir hayat hikâyesi anlatımından Stendhal'a, kendine merakla çevirdiği gözleri, hiçbir şeyi kaçırmadan kendini tahlil etme çabasına varırız. Son olarak Tolstoy kendini anlama çabasına vicdanı katar. Doğruları, ahlaki olanı araştırır.

Zweig, bu üç yazarı araştırmaya göz bebeklerinden, saçlarından, giysilerinden başlar. Psikolojiden bol bol yararlanır. Yazarın neden yalan attığını, en haklı gerekçeyi bulana kadar araştırır. Bu konuda Stendhal'la çok uğraştığı bir gerçek.Kitapta yazarların yapıtlarının incelenmesinden daha çok, yazarın kitaplarındaki sinsi varlığının peşine düşülür. Stefan Zweig "Dünün Dünyası" otobiyografisinden daha çok Dünya Fikir Mimarları kitabında eleverir kendini.

Yvette bedenini tanıyor

D.H.Lawrence, "Lady Chatterley'in Sevgilisi"yle manifestosunu yayınladı. Kadınların "tam" kadın oldukları, bedeninin sahibi ve ateşini hissedenlerin romanlarını yazdı Lawrence. "Bakire ve Çingene" kısacık bir roman, öyle kısa ki, Can Yayınları iri puntolarla dizmek zorunda kalmış. Kitap, "Lady Chatterley'in sevgilisinin hemen öncesinde yazılmış. Ön bir çalışma gibi.

Bakiremiz, bir papazın kızı. Annesi bir sevgiliye kaçıp, iki kızını, ruhları ölü ve kuralcı erkek tarafına bırakıyor. Romandaki gençlerin kaderlerini anlatmak yerine, Lawrence işin kolayına kaçıp bir çingene kadının baktığı el falı sonuçlarına sığınıyor. Bir tek kişinin kaderini öğrenemeyiz. Bakiremiz Yvette'inkini. O diğerlerinden ayrılır. Bedeninin izini bir yakışıklı çingenenin yakıcı bakışlarında arar. Yvette kuralların, geleneğin ve tehlikenin rüzgârını hissettiği için diğerlerinden ayrılır. Serüven yerine, rüzgârın temasına bırakır kendini. Uykuyla uyanıklık bir bilinçtir yaşadığı. Çingenenin gözlerindeki gurur, kendi orta sınıfının boş gururunu fark ettirir. Bedenin cinsel uyanışı gideceği yolu gösterir Yvette'e. Lawrence'de doğayı yardıma koşturur. Büyük bir sel, bedenlerin seliyle karışır. İki bedenin bir araya gelmesi, tek bir dokunuş, bir sarılma, yeninin habercisi, kötülerin yokoluşunun müjdesidir.

D.H.Lawrence'in bu kitabında olay örgüsünün kendisinden çok bir ana hazırlanan varlıkların adımlarını duyarız. Bir anın zihnindeki izidir. Ağızda unutulmuş bir kadın kendini hatırlatmasıdır. ■

Uğur Kökden
UMUT İÇİN SENFONİ
(denemeler)
CEM Yayınevi

Trabzon '88-89 Kültür-Sanat Yıllığı

Ahmet Özer

TRABZONLULAR Kültür ve Yardımlaşma Derneği (İstanbul) tarafından, ilki 1987 yılında, kültür ve sanat dünyamıza kazandırılan yıllığın ikincisi elimizde: "Trabzon 88-89 Kültür-Sanat Yıllığı."

Kimi kentler vardır, yetiştirdiği insanını, dayanılmaz bir özlem kertesinde kendine bağlar. Ulusların büyük oğullarıyla soluk aldığı gibi, bu kentler de bağrından çıkan 'değer'lerle boyut kazanırlar: Sanatın, kültürün bin bir rengi, çağlar boyu akıp gider. Birinin bıraktığı miras, ardından gelen geliştirir.

Trabzon, gerek insanı, gerek doğası, gerekse de geçmişinden geleceğine akıp giden kültürüyle, bir sevda halesi oluşturmuş kentlerden biri. Bağrından yetişen değerlerin, kent için kendini borçlu sayması, bu kentin güzelliğine gönül düşürmesi, manisine, türküsüne, folkloruna, şiirine, yeşiline sinen tadı yüreğinde taşıması, beraberinde bir aşkı yaşatır olmuş. İnsanın, insandan çok; insanın, kente olan bir aşkı bu. Bu aşk, zaman içinde sayfalara yansımış, yıllıklar oluvermiş. Her yıllıkta, büyük bir coşkunun güzelliği yaşanır olmuş.

Gerçekten, "önsöz"de belirtildiği gibi 'kırkambar' niteliği taşımayan bir yıllık karşımızda. İnsan, bu yıllığın sayfalarında gezinirken, ucundan kenarından bir kente sokuluyor; ya da bu kentin bir caddesinde yürümek, bir oluğundan su içmek, bir çiçeğini koklamak, tarihsel kimliğe sahip bir anıtından geçmişin derinliklerine yolculuk yapmak düşleri kuruyor.

Dernek Başkanı Ergun Gürsoy "gelecek yıllıklar"dan söz ederek, bu tutkunun sürekliliğini duyumsatıyor; yayın kurulu adına İ. Gündağ Kayaoğlu, "Önceki yıllıktan farklı olarak, bu sefer yazıların çoğuna İngilizce özetler ekledik" diye belirtiyor. Sanat tarihçisi Solmaz Turunç'un emeğinin göstergesi olan bu çaba, yıllığa evrensel bir boyut kazandırıyor. Her ne kadar, bir kentin nice güzelliği ele alınsa da bunun çok yönlü sunulması, emeğin elden ele, dilden dile soluk almasına da ortam hazırlıyor. Bir yerde, yıllığa verilen emek; biçimselliğin estetik örtüsüyle soluk alıyor.

Ressam Mustafa Delioğlu'nun, Karadeniz dünyasından bin bir renkle ördüğü resimleri, kapaktan okurun yüreğine bir ışıldak gibi dökülüyor. Martılar, hamsiler, sırtı sepetli kadınlar, horan oynayanlar ve hırçın dalgalar dağınık köy evleri gibi kendi dünyası içinde bir giz taşıyor.

YILLIK, 424 sayfadan oluşuyor. Bunca sayfadan damlayan nice güzellikler, yedi bölümde okura sunuluyor: Araştırma-inceleme / Biyografi-Bibliyografya / Olaylar-Haberler / Doğu Karadeniz'de Turizm ve Basında Doğu Karadeniz / Trabzon'da Futbol / Trabzonlular Kültür ve Yardımlaşma Derneği / Trabzon '87 Kültür-Sanat Yıllığı'nın Basında Yankıları.

Karadeniz'in başkenti diye nitelendirebileceğimiz bir kent olan Trabzon'un, tarihin derinliklerinden gelen nice kültürel ve sanatsal birikimi, daha pek çok yıllığa konu olabilecek boyutlara sahiptir. Nitekim Kayaoğlu'nun belirttiği gibi, nice yazılar yıllığın sınırlarından taştı; gelecek yıllara kaldı.

Trabzon 88-89 Yıllığı'nda, "Trabzon Çepni Ağzı ve Tepegöz Hikâyesinin Bir Çepni Varyantı" Türkolog Bernt Brendemoen tarafından ele alınırken, Mustafa Duman da Trabzon'un yetiştirdiği değerli eğitimci ve şair Hamamizade İhsan'ın derlediği "Trabzon Manileri"ni çeşitli yönlerden inceler. 600'ü aşkın maninin ardından, bir de sözlükle okur bilgilendirilir. Orhan Durgun, "Doğu Karadeniz Folklorunda Doğa, Deniz, Balık ve Balıkçılık" konusunu, sosyolojik bir temele oturturken; İsmet Zeki Eyuboğlu da Karadeniz insanının yüreğini dolduran horanın coşkusu, kemençenin ritmi gibi bir tutku'yu, 'bıçak oyunları'nı yaşamını dolduran anıları çözerek anlatmaya çalışır.

"Trabzon'da Bir Ticaret Sokağı'nın Eski ve Yeni Yüzü" Tümerkan İbiş'in kaleminden dünden bugüne uzanan tarihsel bir dokuda yansıtılır. "Trabzon'daki Türk Devri Hamamları", kültür tarihimize, geleneksel yapımıza sağladığı katkılar açısından, ele alınır. Yazı, Haşim Karpuz'un imzasını taşır. Doğu Karadeniz insanının yaşamına sinen bir başka sevda da atmacabıldırcın avcılığında düğümlenir: Ahmet Özer, bu sevdanın boyutlarını ölçmeye çalışır.

YILLIK daha nice konudan renkler taşır. "Doğu Karadeniz Konut Donatısının Dünü ve Bugünü", "Doğu Karadeniz Geleneksel Yapı sanatında İlginç Çözümler"; İlkay Maşat Özdemir ve Mustafa Reşat Sümerkan'ın yoğun emeklerinin birer ürünü olurlar. "Trabzon'da Basılmış Paralar" konusunda ayrıntılı bilgi veren Ahmet Tevhid'in (Ulusoy) yazısı, Mehmet Uzun'un ince dokumasıyla okura aktarılır. Özellikle, 1865-1928 yılları arası, "Trabzon'da Matbuat ve Neşriyat Hayatı", bu kentin geçmişindeki basının boyutunu sergilemesi açısından büyük bir önem taşır.

"Trabzon Seyahatnameleri Bibliyografyası"ndan, "Trabzon Vilayet Salnamelerine", yüzyıllık bir geçmişe sahip "Trabzon Lisesi'nin Altın Yıllarının Dört Eğitimcisi'nin, eğitim ekseninde kentin yarım yüzyıllık geçmişine tanıklığına değin nice konu, yıllığın sayfalarından okura sunulur. 1988 yılında yitirdiğimiz, lisenin "efsane müdür"ü Faik Dranaz'ın emeği, ardında kalan yazılarla, onu tanıyan öğrencileriyle değerlendirilir. Trabzon'la ilgili kitaplar, gurbetteki insana, bu yörelerden sunulan bir demet kır çiçeği olur.

Çatak'taki yürüyen dağın oluşturduğu acılar, İsmet Zeki Eyuboğlu'nun yazısı, Gündoğdu Sanımer'le, Ömer Kayaoğlu'nun şiirleriyle dile getirilir. 1987-1988 yıllarında, Trabzon'da yaşanan sanat olayları / haberler, bir kentten uzağa yazılan bir mektup olur. Karadeniz'in yunusları da unutulmaz yıllıkta. Turizminden de söz edilmeden geçilmez. Hele futbolu... İ. Gündağ Kayaoğlu, Trabzon'da 1922 yılında Kuğuzade Süleyman Rıza tarafından yazılmış "Asosyeşin Futbol" adlı kitabı tanıtırken, bu kentin geçmişindeki futbol tutkusuna da ışık tutar, açıklık getirir.

Trabzonlular Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin çok yönlü etkinliklerinin yanı sıra, 1987 yılında okura sunulan birinci yıllığın basındaki yankıları, elimizdeki yıllığın son bölümlerini oluşturur.

"Trabzon 88-89 Kültür ve Sanat Yıllığı" gerek hazırlanmasındaki yöntem, gerek ele aldığı konular, gerekse de bir kentin geçmişten geleceğe akıp giden değerlerine sahip çıkma açısından önemli işlevler taşıyor.

İ. Gündağ Kayaoğlu, Dr. Mustafa Duman, M. Savaş Şatıroğlu'nun yayıma hazırladığı yıllık bir kente gönül düşürmenin, bir sevdanın göstergesi. ■

GÜR yayınları

GÜR YAYINLARI'ndan

BEKİR ONUR
KADIN, GENÇLİK, CİNSELLİK
Psikoloji Yazıları

Gür Yayınları. Dağıtım: Tümda, Özgür, Cemmay, Arkadaş, Dost.

Olaylar, yorumlar ve plaklar

Faruk Yener

1960 yılına doğru yurdumuzda elektronik haberleşme ve yayın tekelini; elinde tutan tek radyo-televizyon işletmesini daha önceki dönemlerde edinilen deney ve izlenimlerin birikiminden oluşmuş inanç sonucu 'devlet' yönetimiyle 'iktidar' baskısından kurtarmak amacına dönük yoğun savaşım daha sonraları 'özerk kamu tüzel kişiliği' özelliğine sahip bir kurumun doğuşunu hazırlamıştı. Ancak, bu doğumun temelini çizen 'yasa' alelacele kabul edilmiş, bekleneni vermekten uzak kalmış, ciddi denetimin yokluğundan, daha doğrusu böyle bir yönetimden sorumlu olabilecek bir organa yer verilmediğinden değişik inançlara sahip üyelerden oluşturulmuş 'yönetim kurulu' kısa süre sonra yozlaşarak benzetme yerindeyse 'anarşi ocağı'na dönüşmüş, bu görüntü 'devlet' ağırlıklı yeni bir yasayı, yaklaşık on yıl sonra da bu kez başka bir yasayı getirmişti. Kurum böylece günümüzde temsilci üyelerin çoğunlukta oluşuyla bir 'devlet' yayın organı olup çıkmıştır. Bu nedenle 'siyasal' yayınlarda hemen saptanan tutum doğaldır, susturulmuş bir kurul hesaba katılmazsa tek sorumlu kalan 'genel müdür'ün etkinlik ve uygulamalarını eleştirmenin hiçbir yararı yoktur, giderse yerine getirilecek olanın da tutumu kesinlikle değişmeyecektir. Çözüm sütunlar arasına sıkıştırılmış feryat ve eleştirilerde değil, tarafsız kişilerce hazırlanacak hükümleri 'Anayasa' koşutunda bir tasarının yeni bir seçim döneminden sonra yasalaşıp yürürlüğe girmesindedir. Ve böyle bir sonuç ulusun asıl gereksinmesi olan kültür hizmetine en yakın ortama destek verecektir.

RADYO-TV alanında beliren çok önemli bir tehlikenin Amerikan tarzı yayın rejiminin, özel işletme sisteminin gözardı edilmekte oluşu kafalarında yurdumuz koşullarına en uyarlı düzeni tasarlamış içerdeki ve dışardaki meslek adamlarını derinden üzmekte ve düşündürmektedir. Son kez İtalya'da 'Anayasa' boşluğundan yararlanılarak geçilen uygulamanın etkileri ve tepkilerini incelemek, sağlıklı kararlar alınmadan önce yapılacak ilk işler arasına katılmalıdır. Yurdumuzda bu tarz bir girişime 'Anayasa'nın uydudan delinmesi yoluyla geçilmiş, ne yazıktır ki ne iktidar, ne de sözüm ona muhalefetimizin gözü önünde geliştirilmeye çalışılan bir çarpık yönetimin doğrudan eğlenceye dayalı program felsefesine değinmek gereği görülmemiştir. Ve bu girişimin başında eski bir TRT genel müdürü ve hâlâ üniversite öğretim üyesi olan bir zat bulunmaktadır.

TRT'nin radyo hizmeti geleneklerden kaynaklanan inançla sürmektedir. TV'ye gelince, bilgi ve deneye dayalı altyapısının, eğitilmiş uzman ve hizmet kadrolarının yokluğu etkisini öteden bu yana göstermekte, işletmenin her alanına yayılan bu durumun düzelmesi yolunda radikal bir önleme başvurulmaması geleceğini düşündürmektedir. Bu arada yayın türlerindeki gelişmeleri belirtmeliyiz. Örneğin gerek tek, gerekse çoksesli müziğe ayrılan sürelerin uzunluğu ve niteliği umut vericidir. Bu tutumla düzenli opera ve bale gösterilerinin sıkça yayını, orkestra ve solo seslendirilerinin daha bol verilmesi gözetilmiş öngörülmüştür. Bu tür ünitelerin dikkati çeken önemli eksiği sunu ve tanıtımın görüntülerle uyarlı niteliğe ulaşamamasıdır. Tanıtımla yükümlü olanlar belki de bu tür müziğin gerektirdiği bilgi ve kültürden uzak kalmış olmalarından doğan eksiği yurdumuzda da yayınlanmış kaynaklardan, daha da olmazsa bilenlerden kolayca tamamlayabilir, ayrıca yabancı isimlerin deyişlerini de öğrenebilirler. Bir başka hata program bitişlerindeki anons yokluğudur. TRT-TV talihsiz doğumundan sonra acısını uzun yıllar çektiği uygar bir yayın anlayışına yönelişin zayıf işaretlerini veriyor. Dileriz bu çaba gelişerek sürsün, 'Anayasa'nın öngördüğü gerçek bir 'özerk kamu tüzel kişiliği' ile Radyo-TV işletmelerimizin hakkı olan düzeyi bulsun.

İLK KİTAP TARİHİMİZ

alpay kabacalı

türk kitap tarihi

• Ek ve Örneklerle 2. BASKI
• Gazeteciler Cemiyeti "BASIN ÜZERİNDE ARAŞTIRMA" ödülü

CEM YAYINEVİ Cağaloğlu-İstanbul

İLK KİTAP TARİHİMİZ

AVUSTURYALI besteci Ernst Krenek 1900 yılında Viyana'da doğmuş, 1938'de Alman ordusunun ülkesine girişi üzerine Amerika'ya sığınarak orada yerleşmişti. Öğrenimini tamamladıktan sonra önceleri 'yeni romantizm'in, 20 yaşlarında keskin ve sert kakışmalı, kamçı vuruşlu P.Hindemith ve B.Bartok sanatının etkisinde kalan besteci 'Jonny Çalgısını Çalıyor' adlı caz operasıyla ün yapmış, 1930'larda A.Schönberg'in '12 ses tekniği'ne yönelmişti. Çağdaş yenilikçi besteciler arasında bol verimiyle önemli yer edinen E.Krenek ülkesini bırakması nedeniyle vatandaşlarının kendisine bir türlü ısınmamasından ötürü iyimserliğe uzak kalmıştır. Sık sık 'Yazdıklarım daha mürekkebi kurumadan unutulur' diyen besteci son yıllarda sınırlı ilgi üzerine yurduna dönmeyi düşünmüştü. Bu vesileyle 'Beşinci Karl' adlı operası sahnelenecek, besteci son eseri 'İsimsiz Oratoryo'sunun seslendirisinde hazır bulunacak. Oratoryo şu dizelerle bitiyor: Sisli dumanlı hava yaklaşıyor/Kıyamet yakın.

Meraklıların daha çok 'El Salon Mexico' adlı orkestra eseriyle tanıdığı Amerikalı besteci Aaron Copland da 1900 yılında New York'ta doğmuştu. Öğrenimini Paris'te sürdüren, bilgisini gene orada pekiştiren sanatçı yurduna döndükten sonra Harvard Üniversitesi'nde öğretmenliğe başlamış; daha sonra Boston yöresinde Berkshir Müzik Merkezi'nin bestecilik sınıfında yetenekli gençleri yetiştirmişti. Copland hemen her tür ve biçimde eser vermiş, özellikle 'Çocuk Billy', 'Rodeo' ve 'Appalach Dağları Baharı' adlı bale müzikleri dünya sahnelerinde sık sık yer almıştı. Bir ara yurdumuza da gelen besteci İstanbul'da yönettiği bir konserde müzikseverlere kendisini tanımak fırsatını vermişti.

Geçen yüzyıllarda bazı ünlü besteciler bilindiği gibi belki çağın sağlık koşulları gereği kısa ömürlü olmuşlardı. Beri yanda yüzyılımızda bilimsel gelişme sonucu olacak uzunca süreler yaşamışlar, verimli kalabilmişlerdir. İşte akla hemen geliverenlerden birkaç örnek; G.Verdi 1901'de 88, M.Bruch 1920'de 82, C. Saint-Saens 1921'de 86, Sir E.Elgar 1934'te 81, R.Strauss 1949'da 85, J.Sibelius 1957'de 92, Sir Vaughan-Williams 1958'de 86, Z.Kodaly 1967'de 85, İ. Stravinsky 1971'de 89, R.Stolz 1975'te 95, C.Orff 1982'de 87 ve C.R.Rey 1985'te 81 yaşında unutulmazlar arasına katılmışlardır.

SANATÇILARIMIZIN plaklarını alırım yayınlandıkça; ya dış ülkelerde ya da kendileri gönderdiklerinde. Plağı hemen dinlerim, zevkle izlediğim seslendirilerden sonra göğsüm onurla kabarır. Son günlerde bunlardan ikisi ulaştı elime; biri CD üzerinde C.Saint-Saens'ın beş piyano konçertosundan en sevilen ikisini içeriyor. J. Laughan yönetimindeki ünlü Philharmonia Orkestrası eşliğinde İdil Biret çalmış solist olarak. Solist-yönetici işbirliğinin güven rahatlığı ile eserlerdeki güzel ayrıntıları bütün açıklığı ile şiirsel üslubuyla seslendirmiş değerli sanatçımız. İdil'in tuşlar üzerinde gezinen parmakları yetkin kayıt tekniğinin özelliklerini içeren plakta kristal benzeri tını tane ve kümelerini yansıtarak çalanın da dinleyenin de sevdiği bu sıcak eserleri daha da benimsetiyor.

Bir başka CD plakta piyanist Gülsin Onay müzik tarihimize geçmiş iki ünlü gezgini 54 yıl sonra Anadolu'da yaptıkları derleme gezisindeki gibi bir araya getirmiş. B.Bartok ve A.Saygun'un klavye yazınından örnekler içeren plakta büyük Macar besteci-folklorcusu üç 'Burlesques-Abartılı Güldürü', yedi ''Taslak' ve ünlü 'Allegre Barbaro' ile yer almış; her birinin mizah yönüne, betimleme ustalığına, folklor renklerine titiz gözetim ve yaklaşımla... A.Saygun'un müziğimize özgü aksak ritm örnekleri sıralayan '12 Prelüd'ü ve minyatür 'Sonatin'i ışıltılı seslendirileriyle daha da çarpıcı ve boyutlu özellikler kazanmış. Her iki sanatçımıza da bol alkış. ■

Bartok Ankara'da (2)

Mahir Dinçer

GEÇEN sayımızda, Ankara Halkevi yetkililerince iki konser ve üç konferans vermek üzere yapılan daveti kabul ederek ülkemize gelen, ünlü Macar besteci ve piyanist Béla Bartok'un aynı yıl Ankara'da verdiği ilk konferansı özetle sizlere aktarmış ve diğer iki konferansı, ana hatlarıyla bu sayımızda sizlere sunacağımızı belirtmiştik.

Bartok, ikinci konferansına şu tümcelerle başlıyordu:

"Bayanlar, Baylar,

Bugün size, halk müziğinin son otuz yıl içinde bilimsel müzik üzerindeki etkisinden söz etmek isterim. Bu konuya değinmeden önce, önemli bir soruyu yanıtlamak gerekiyor. Bu soru şudur: Halk Müziği deyiminden doğru olarak anladığımız nedir?

Bu deyim Batı, Orta ve Doğu Avrupa'da tümüyle aynı anlamı taşımadığından, bu soruyu yanıtlamak güçtür. Bu görüş ayrılıkları, yalnızca halk müziğinin koşul ve uygulamalarının -hiç değilse bugünlerde- Batı ve Doğu Avrupa'da türlülüğünden ileri gelmektedir. Aynı zamanda bu ayrılık, Batı Avrupa'daki yaşam farkının, yani şehirlilerle köylüler arasındaki uygarlık ayrılığının Doğu Avrupa'ya oranla daha az oluşundan ileri gelmektedir. Biz Macaristan'da, şehir halk müziği ile köy halk müziği arasındaki farkı tümüyle görüyoruz; yani bizde şehir ve küçük şehirlerdeki halk, köylülerin halk müziklerinden tümüyle başka bir yapıya, kendine has bir müziğe sahiptir."

Ülkesindeki müzik türleri hakkında açıklamalar yapan Bartok, gerçek köylü müziği hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklıyordu:

"Asıl köylü müziğinin ezgileri klasik bir açıklık ve yalınlık, insana hiçbir zaman yorgunluk vermeyen bir yapıda yaratılmıştır. Kanımca bu ezgilerin her biri, çok yüksek bir artistik kusursuzluk gösterirler. Bunlar; bir müzik düşüncesinin en yalın yolla, en açık ve kusursuz biçimde anlatımının ölümsüz örnekleridir."

Son birkaç yüzyılda bestecilerin halk müziğinden yararlanma biçimlerini ana hatlarıyla anlatan besteci, yirminci yüzyılın başlarındaki çalışmalara değiniyordu:

"Gerçek anlamıyla köylü müziğinin şehir halk müziği üzerine yapıcı etkisi, yirminci yüzyılın ilk on yılında olmuştur diyebiliriz."

"O zamana dek bilinmez olan köylü müziği -deyim yerindeyse- yeni doğuşta bestecilere büyük yardım sağladı Yapı bakımından bu köylü müziği, tasarımlanabileceklerin en kusursuzu ve çeşitli olanıdır. Söyleme gücü umulanın üstünde olup her türlü gereksiz duygusallık ve süslemelerden uzaktır. Bazan aşırı yalınlığından ötürü ilkel gibi görünür. Oysa, hiçbir zaman basit değildir. Müziğe yeni güç vermek için bundan daha uygun bir hareket noktası düşünülemez."

"Ana koşul, bestecinin, ülkesinin köylü müziğini tanıması, onun anlatım araçlarına, şairin anadiline olduğu denli sahip olmasıdır. Bunu elde etmek için Macar besteciler köylü müziğini kendileri toplamaya çalışmışlardır."

"Derleme yolundaki çalışmalarımıza başladığımız zamanlar Macaristan'da ciddi müzikçilerin, bilim derecelerivle uygun olmadığı düşünülen bu gibi işlerle uğraşmak durumunda kalmaları çok büyük tepkilere yol açmıştı. Böyle düşünenler, gereçleri kendimizin derlemesi, sonuçta bu müziği yaşamamızın sınırsız öneminin bilincinde değiller."

KÖYLÜ müziğinin etkisinin bilimsel müzikte nasıl görülebileceği konusundaki görüşleri de özetle şöyleydi Bartok'un:

"İlk yol, olduğu gibi ya da çok az bir değişiklikle sunulan halk türküsüne bir eşlik veya belki bir "prélude", bir "interlude", bir de son bölüm eklemektir."

"Köylü müziğinin bir başka etki biçimi de bestecinin gerçek köylü müziği kullanacağı yerde, bu müziği yansılama (taklit) yoluyla kendince öğeler oluşturması, bunları yapıtında eksiksiz kullanmasıdır."

Bartok, konuyu iki noktadan daha irdeliyordu:

"Halk müziğine dayandığında ya da onun ezgilerini kullandığında, bestecinin çalışması kolaylaşır mı?"

Genel kanı, bu yolla çalışmanın bir bölümünden, sanıldığına göre ezgisel gereci yaratmaya ait olan en güç bölümünden arınmış olduğu yönüyle, bestecinin işinin hafiflediğidir.

Deneyimler, bu kanının tümüyle yanlış olduğunu gösterir. Halk türküleri üzerinde çalışmak en güç ya da hiç değilse, özgün bir ezgisel eleman yaratmak kadar güç bir iştir."

İkinci nokta da şuydu: Köylü müziğinin kullanılması yararlı mıdır, aksine, zararlı mı?

"Bu soruya yanıt vermeden önce, halk müziğine dayanan çağdaş müzikle "atonal" adı da verilen oniki yarım tonlu müzik arasındaki ilişkileri inceleyelim" diyen Bartok, bu konuya değişik açılardan yaklaşarak anahatlarıyla gözler önüne seriyor ve ikinci konferansını şu tümcelerle noktalıyordu:

"Sanatta yeni şeyler söyleyen her kişi, sanatını, bulunan bir sanatın toprağından çıkarma hakkına sahiptir. Hatta, kökleri daha eski bir sanata dalmış bulunmayan bir sanat düşünülemez. Önemli olan kullanılan şey değil, kullanış biçimidir. Her artistik yaratışta (yalnız müzikte değil, her sanatta) en önemlisi yaratı gereci değil; yapım gücüdür."

BARTOK, üçüncü konferansına ise şu tümcelerle başlıyordu:

"Bayanlar, Baylar,

Üçüncü konferansımda, halk müziğinin ereği (hedefi) ve nasıl derlenmesi gerektiğinden söz etmek isterim.

Yaklaşık bir buçuk yüzyıl önce Avrupa'nın her yanında köy sanatına ilgi duyulduğunda, halk türkülerini yalnızca güzellik bakımından derlemeye başladılar."

Bu konuda gelişimleri gözler önüne serdikten sonra şöyle sürdürüyordu konuşmasını:

"Eski, amatör derlemecilik, yerini düzenli bilimsel araştırmalara bıraktı."

"Derlemeci, söyleyiş biçimlerinin en küçük ayrıntılarını (nüans) anlayıp kaydedebilmek için Dil ve Sesbilim bilmeli; halk müziği ile dans arasındaki ilişkileri tam olarak betimleyebilmek için Koreograf olmalı; halk müziği ile halk törelerinin ilgisini en küçük noktalara dek saptamak için Genel Halkbilimiyle donanmış olmalı; köyün toplumsal verimini sarsan değişikliklerin halk müziği üzerindeki etkilerini kontrol için biraz da Toplumbilimci olmalıdır. Son yargılara varabilmek için de tarih ve özellikle yerleşme tarihi bakımından belirli bilgiler edinmek gerekir. Kendi ülkesindeki gereci yabancı dil konuşan halkların gereciyle kıyaslamak isterse yabancı dil bilmek, bunların hepsinin üstünde, iyi duyabilen, dikkatli bir müzikçi olması gerekir."

DERLEMENİN nasıl yapılması gerektiği konusundaki düşünceleri ise özetle şöyleydi:

"İlk iş derlemeye hazırlanmak, daha önce derlenmiş olan gereci tanımak olmalıdır. Böylece, bizden önce yapılan araştırmaların eksik yanlarını öğrenerek, çalışmamızı ona göre düzenleyebiliriz."

"Derleme alanının seçimine tarih, budunbetim (etnografya) ve diğer etmenler de yön verebilir. Yabancı etkisi az olan, şehirle çok ilişkisi olmayan köyler, sonuç olarak, daha çekicidirler."

"Yaşamın yüzyıllardır görageneklere bağlı olarak sürdüğü eski köyler yeğlenmelidir. Henüz göçebe yaşantısı sürdüren oymaklar da halk müziğini derleme bakımından elverişlidirler.

Derlemelerin, olanaklar elverdiğince asıl yerinde, bir başka deyişle, köylerde ve göçbelerin yaşadığı yerlerde yapılmasının gerekli olduğunu özellikle belirtmek isterim."

"Birçok köylü bir arada ve kendi çevrelerinde dinlendiğinde, derleme sıcaklık kazanır. Birinin unuttuğunu bir başkası tamamlar, söz sözü açar; çağrışımla çok önemli türküler akla gelebilir."

"Zamanı seçmek de önemlidir. Derleme yapmak için, derlemeci köylünün boş zamanını kollamalıdır."

"Halk müziğini araştırmada fonograf ve gramofon savsaklanamaz bir unsur olmuştur."

"İdeal ve genel isteğe göre halk müziği kapsamına giren her şey derlenmelidir."

Ve Béla Bartok bu son konferansını özetle, şu tümcelerle noktalıyordu:

"Türk halk müziğinin bir an önce derlenmesinin ortak yararımıza olduğu önceki sözlerimden ortaya çıkar. Onun için Macar müzik folkloruyla uğraşanlar adına Türk kardeşlerimden rica ediyorum: İnceleme işini yurdunuzda başarmak için çok iyi derleyiniz ve bunları bastırma konusunda elden geleni yapınız. Macarlar coğrafi durumlarından ötürü halk müziğini inceleme biçemlerini elde ettiler. Bu ortak çalışmada yardımcı olmaya hazırdırlar. Ve sözlerimi şu tümceyle bitirmeme izin veriniz:

Bilimin bu bölümünde Türklerle Macarların dostça işbirliğini sağlayınız." ■

Dış dünyada bestecilerimiz ve yorumcularımız

Üner Birkan

BESTECİLERİMİZİN kimi yapıtları, solistlerimizden bir çoğunun yorumları son yıllarda dış ülkelerde, sayıları pek de az olmayan plaklara kaydedildi. CD teknolojisinin gelişmesiyle bir kat daha, çığ gibi büyüyen uluslararası plak piyasasında hangilerinin yeri var bu kayıtların? Öteden beri aklımı kurcalayan bir sorudur bu. Yanıtını, her ay elime geçen müzik dergilerinin sayfalarını dikkatle çevirerek, plak firmalarının kataloglarını inceleyerek bulmaya çalışırım. Her defasında da, derin bir düş kırıklığı sarar içimi. Uygar dünyadan soyutlanmışlığımızın bu hoş olmayan göstergesinin bir gün değişeceğini umar, hayaller kurarım. Hele, o dergilerin, katalogların her sayfasında yer alan, çekik gözlü sanatçıları, o Japonları, Korelileri, Çinlileri gördükçe, ne saklayayım, üzüntü, kıskanma duygum bir kat daha artar. Gerçi son zamanlarda, bu kısır döngüyü kırabilen, Batının plak mağazalarında tek tük boy gösteren, uluslararası kataloglarda, yüksek tirajlı müzik dergilerinde alıcıların bilgilerine sunulan plakların çoğaldığına tanık oluyoruz ama, genel görünümü değiştirebilecek bir değişme değil böylesi. Kısaca, bu alanda kişiliğimizi nasıl gösterebileceğimizi bilemiyoruz, oyunu kurallarına göre oynamayı beceremiyor, daha da ötesi, buna yanaşmayı aklımıza bir türlü yerleştiremiyoruz.

Bu olgu ile ilgili bir saptamayı gerçekleştirmek istedim geçenlerde, "ABD'nin 1 Numaralı Müzik Kılavuzu" niteleyerek haklı olarak elinde bulunduran, ünlü Schwann firmasının "Opus" kataloğunu açtım önüme. "Klasik" müzikle ilgili 35 bini aşkın CD, uzunçalar ve kaseti içeren bu dev katalogdaki "Türk bestecisi / Türk yorumcusu" örneklerini belirlemeye çalıştım. İşte, bestecileri, yorumcularıyla "Schwann/Opus"ten derleyebildiklerim:

BESTECİLERİMİZ

• AKSES, Necil Kazım

"Jannequin'in Bir Tema'sı Üzerine Çeşitlemeler" - Duruflé, Org -

• AREL, Bülent

"Capriccio for TV" - Yaylılar Dörtlüsü ve Manyetik Şerit İçin Müzik

"Elektronik Müzik No. 1" -

"Music for a Sacred Service"

"Prolude and Postlude"

"Frieze, Mimiana II"

"Stereo Elektronik Müzik No. 2"

• MİMAROĞLU, İlhan

"Criminal Record"

"Rosa" (Piyano: İdil Biret)

"Session" (Piyano: İdil Biret).

"Still Life 1980"

"The Offering"

"Yaylılar Dörtlüsü, No. 4"

"Piyano İçin Üç Parça" - (Piyano: Meral Güneyman),

"Music Plus One"

"Immolation Scena"

• SAYGUN, Ahmed Adnan

"Viyola Konçertosu, Op. 59" - (Ruşen Güneş, viyola Londra FO, Gürer Aykal)

"Piyano Konçertosu, No. 1" (Gülsin Onay, piyano CSO - Gürer Aykal)

"Yunus Emre Oratoryosu" - (Budapeşte SO, Macar Radyo-TV Korosu ve Solistler, Hikmet Şimşek)

İdil Biret bir konserden sonra

Necil Kâzım Akses

YORUMCULAR

• BİRET, İdil (piyano)

Beethoven, Ludwig Van: "Piyano Sonatı No. 8" (Pathétique) - Piyano Sonatı No. 29 (Hammerklavier).

Chopin, Frédéric: "Mazurka Op. 17/4" - Mazurka Op. 56/1"

Prokofiev, Sergei: "Piyano Sonatı No. 2"

Scriabin, Aleksandr: "Piyano Sonatı No. 10"

Mahler, Gustav: "Piyanolu Dörtlü, La Minör"

Franck, César: "Piyanolu Beşli, Fa minör" - (Londra Yaylılar Dörtlüsü ile Birlikte)

• GENCER, Leyla (soprano)

Bellini, Vicenzo: "Beatrice di Tarda" (tam opera)

Chopin, Frédéric: "Şarkılar, Op. 74 No: 1-7" (piyano eşliği: Nikita Magaloff)

Donizetti, Gaetano: "Anna Bolena" (tam opera) - "Belisario" (tam opera) - "Lucia di Lammermoor" (bölümler) -

Verdi, Giuseppe: "Maskeli Balo" (tam opera) - "Legnano Savaşı" (tam opera)

• GÜNEYMAN - Meral (Piyano)

Chopin, Frédéric: "Piyano Müziği" (çeşitli)

• ONAY, Gülsin (Piyano)

Debussy, Claude: "Ballade" - Masques" - "Danse"

Saygun, A. Adnan: "Aksak Tartımlar Üzerine Dört Etüd Op. 38)"

• PEKİNEL, Güher - Süher (Piyano)

Bernstein, Leonard: "Batı Yakasının Öyküsü'nden Senfonik Danslar"

Listenin, bestecilerimiz ve yorumcularımız açısından son derece eksik olduğu ortada. Bestecilerimiz de, yorumcularımız da, neredeyse "rastgele" alınmış gibiler kataloğa. Listede bir tek kemancımızın, viyolonselcimizin, üfleme çalgı solistimizin adının geçmediğini görüp üzülmemek elde mi?

Sevgili Hüseyin Sermet, bir konuşmamızda bana "Dış diyarlarda, deplasmandaki futbol takımları gibi oynamalıyız, canımızı dişimize takıp yüklenmeliyiz oyuna..." demişti. Avrupa'da bu yolda çalıştığını bildiğim genç dostumu bir kez daha destekliyorum, ben de aynı şeyi öğütlemek istiyorum bestecilerimize, solistlerimize!.. ■

Yazar Turan Dursun öldürüldü

Kapatılan 2000'e Doğru ve aynı ekip tarafından yayınlanmaya başlanan Yüzyıl dergisinin yazarlarından Turan Dursun 4 Eylül'de evinin önünde uğradığı silahlı saldırı sonucu öldü. Turan Dursun, söz konusu dergilerde yazdığı İslami konulardaki yazılar nedeniyle bir süredir tehditler alıyordu.

Sivas'ın Şarkışla ilçesinin Gümüştepe köyünnde 1934 yılında doğan Turan Dursun'u, İmam olan babası ilkokula göndermedi. Hocaların yaruna verdiği Turan Dursun, aldığı İslami dersleri büyük bir hızla bitirerek "mücaz" oldu. (Hanefi mezhebinde icazet alacak seviyeye gelene "mücaz" deniyor.) Daha sonra müftü olabilmek için ilkokulu bitirdi. 1965 yılında müftülüğü bırakan Dursun, aynı yıl TRT'de memur olarak çalışmaya başladı. Daha sonra sınavla prodüktör

Turan Dursun

olma hakkını kazanan Turan Dursun, Marksist görüşü benimsedi. 1989 yılında haftalık 2000'e Doğru dergisinde köşe yazarlığı yapmaya başlayan Dursun, bu derginin katayılmasından sonra da aynı ekip tarafından çıkartılan Yüzyıl dergisinde yazmaya devam etti. Dursun, geçen yıl 'Yasak Oyunlar" filmi televizyonun birinci kanalında gösterilirken, "Hıristiyanlık propagandası yapıldığı" gerekçesiyle kesilmesi üzerine TRT'yi mahkemeye vermişti.

"Pir Sultan Abdal"a yasaklamaya tepki...

Ankara Birlik Tiyatrosu'nun sahnelediği, Erol Toy'un "Pir Sultan Abdal" adlı oyunu İstanbul'da yasaklandı. Valilik, daha sonra oyunun aklandığını açıkladı, buna karşın oyunun yeniden oynanmasına izin verildi.

Öte yandan üç tiyatro kuruluşu, yayınladıkları ortak bildiriyle, "Pir Sultan Abdal"a yöneltilen yasaklamayı kınadılar. Bildiride şöyle denildi:

"20. yüzyılın bitiminde, tüm dünya özgür düşünceye yönelirken, duvarlar yıkılıp yasaklar kaldırılırken, ülkemizde hâlâ çağdışı uygulamaların insanoğlu, düşüncelerini özgürce ifade etmekten yoksun bırakılıyor.

Ankara Birlik Tiyatrosu'nun sunduğu Erol Toy'un "Pir Sultan Abdal" oyununa İstanbul Valiliği'nce getirilen yasak, bunun yeni bir örneğidir.

Biz tiyatro sanatına ve düşünce özgürlüğüne gönül ve emek verenler, Tiyatro Eleştirmenleri Birliği (TEB), Tiyatro Yapımcılar derneği (TİYAP) ve Tiyatro Oyuncuları Derneği (TODER), bu çağdışı yaklaşımı kınadığımızı bildiririz."

Talât Halman'ın şiir kitabı ABD'de yayınlandı

Tâlat Halman'ın "A Last Lullaby" başlıklı yeni şiir kitabı Amerika'da yayınlandı.

Cross-Cultural Communications adlı yayınevinin çıkardığı kitapta, Halman'ın birçok şiirinin İngilizceleri ve Türkçeleri karşılıklı sayfalarda yer alıyor. Bazı şiirler yalnızca İngilizce asıllarıyla veriliyor.

Yayınevi, daha önce Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın "Kuşla Ben" kitabını Türkçe ve İngilizce olarak çıkarmıştı. Çağdaş dünya şiirini ABD'de tanıtmak için düzinelerle kitap yayınlamış olan Cross-Cultural Yayınevinin sahibi Stanley Barkan, "Yeni bir Türk Şiiri dizisine Halman'ın kitabıyla başlıyoruz", diyor ve şunu ekliyor.

"Yakında İlhan Berk'in Bir Yüzün Tarihi" ve Kemal Özer'in Bir Alev Gibi başlıklı kitaplarını çıkaracağız. Gelecek yıl ve daha sonra, Ülkü Tamer, Özdemir İnce, Ahmet

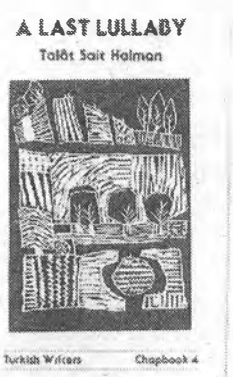

Halman'ın kitabının kapağı

Muhip Dıranas,Necati Cumalı, Ataol Behramoğlu ve Behçet Necatigil'den birar kitap yayınlamayı tasarlıyoruz. Amacımız, her yıl Türk şiiri dizisinden dört kitap çıkarmaktır. Kitapların hepsini ve bütün çevirileri Talât Halman hazırlayacak".

Halman'ın "A Last Lulaby" (Son Bir Ninni) başlıklı kitabının kapak resmini Ekin Nayır yaptı. Arka kapakta Halman'ın Lütfi Özkök tarafından çekilmiş bir fotoğrafı yer alıyor.

23 Eylül'de "Bir Işık da Siz Tutun!"

29 Eylül'de Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilecek, **"Dünya Çocuk Zirvesi"**nde buluşacak liderlerin dikkatini çocukların günümüzdeki durumuna çekebilmek amacıyla düzenlenen **"Bir Işık da Siz Tutun Gecesi"**nde, katılımcı tüm ülkelerde 23 Eylül 1990 Pazar gecesi mumlar yakılacak ve bir ışık zinciri oluşturulacak.

23 Eylül 1990 Pazar gecesi 119 ülkede birden gerçekleştirilecek **"Bir Işık da Siz Tutun Gecesi"** Türkiye'de UNİCEF ile Doğan Kardeş Dergisi işbirliği ile düzenleniyor. İstanbul Haliç'te Unkapanı ile Galata köprülerinin arasındaki parklarda düzenlenecek **"Bir Işık da Siz Tutun Gecesi"** 200 çocuğun ve Mazhar Fuat Özkan, Perran Kutman, Şevket Altuğ gibi sanatçıların da katılımı ile gerçekleştirilecek.

Irene Dunne öldü

1930'lu ve 1940'lı yılların ünlü Amerikalı film yıldızı Irene Dunne, Los Angeles'ta öldü.

Bir zamanlar beyazperdenin en zarif kadınları arasında sayılan Dunne 88 yaşındaydı.

Bir dönemin aşk filmleriyle salon komedilerinin popüler yıldızı Irene Dunne, "Cimarron", "Showboat", "Arka Sokak", "13 Kadın", "Ann Vickers", "Mukaddes Istırap", "Gözde Karim", "Annemi Hatırlıyorum" gibi filmlerle ünlenmişti. Dunne, ününün doruğunda olduğu yıllarda Hollywood'da en yüksek ücreti alan yıldızdı. "Roberta" ve "Showboat" gibi müzikallerde şarkı da söylemiş olan Irene Dunne, beş kez aday gösterilmesine karşın hiç Oscar alamamıştı.

''Uçurtmayı Vurmasınlar'', Yönetmen: Tunç Başaran

Sinema Başarı Ödülleri açıklandı

Kültür Bakanlığı'nın, Türk sinemasının gelişmesini sağlamak, film yapımını özendirmek, yapımcı ve yönetmenlerin çalışmalarına katkıda bulunmak amacıyla vermeyi planladığı sinema başarı ödüllerinin sahipleri belli oldu.

Kültür Bakanlığı Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürü Turgut Aslan başkanlığında Ömer Kavur, Orhan Aksoy, Onat Kutlar ve Tanju Gürsu'dan oluşan seçici kurulun yaptığı değerlendirme sonucunda 1989 yapımı, altı konulu sinema filmi ile 1988-89 yapımı dört belgesel ve üç çizgi filme başarı ödülü verilmesi kararlaştırıldı. Buna göre, 20 milyon liralık sinema başarı ödülünü kazanan konulu sinema filmleri ve yönetmenleri şunlar: ''Hanım'' - Halit Refiğ, ''Uçurtmayı Vurmasınlar'' - Tunç Başaran, ''Sis'' - Zülfü Livaneli, ''Fazilet'' - İrfan Tözüm, ''Reis Bey'' - Mesut Uçakan ve ''Suçlu'' - Osman Seden.

Belgesel film dalında İşmen Gündüz'ün ''Anadolu Büyülü Topraklar'', Ertuğrul Karslıoğlu'nun ''Keçenin Teri'', Mehmet Kaya'nın ''Türk Mağaraları'' ve Ali Özpolat'ın ''Avrupa'da Türk İzleri'' adlı çalışmaları 3'er milyon liralık başarı ödülüne değer görüldü. Orhan Büyükdoğan'ın ''Uzaydan Gelen Yaratık'', Haşim Vatandaş'ın ''Emre'' adlı çalışmaları çizgi film dalında 3 milyon liralık başarı ödülü verilen yapımlar oldu.

Tango Dostları Derneği...

Tango Dostları, Müzik Kültür ve Yardımlaşma Derneği kuruldu. Derneğin amacı şöyle belirlendi.

"Üyeler arasında sosyal ilişki, birleşme ve kaynaşmayı sağlamak, sürdürmek. Türkiye'de tango literatürüne adı geçmiş kişiler adına yarışmalar düzenlemek, ödüller vermek. Ülkemizde hafif müziğe yön vermek yolunda yayında bulunmak. Yabancı ülkelerdeki tangoları tanıtmak, konserler düzenlemek, orkestralar kurmak, festivallere katılmak. Yurt dışındaki bu tip derneklerle işbirliği yapmak..."

Derneğin kurucu üyeleri ve geçici görev dağılımı ise şöyle: Nedim Erağan (Başkan), Fehmi Akgün (İkinci Başkan), Pınar Yeltin (Sekreter), Tuncer Ilgıt (Sayman), diğer kurul üyeleri, Sezai Akleman, Ender Boyacı, Yağmur Denizhan, Eşref Denizhan, Fikret Everest, Namık Denizhan, Orhan Kural.

Derneğin haberleşme adresi: "P. K.: 71, Teşvikiye-İstanbul 80212"...

Türkiye Sinema ve Audiovisuel Kültür Vakfı kuruluyor

Sinema sanatını ve audiovisuel kültürünü ülke çapında yaygınlaştırmak, Türk sinemasını yurt içinde ve yurt dışındaki seyirci potansiyelini artırmak amacıyla yeni bir vakıf kuruluyor. Kısa adı TÜRSAK olan Türkiye Sinema ve Audiovisuel Kültür Vakfı'nın 200 kişilik kurucu üye kadrosunda, öğretim üyeleri, bazı gazetelerin üst düzey yöneticileri, milletvekilleri, yerel yöneticiler, sinema oyuncuları ve yönetmenleri, yazarlar, eleştirmenler ve işadamları yer alıyor.

Türkiye Sinema ve Audiovisuel Kültür Vakfı'nın genel amaçları şu maddelerle belirlendi:

- Sinema sanatını ve audiovisuel (görsel-işitsel) kültürü ülke çapında yaygınlaştırmak.
- Türk sinemasının yurt içinde ve yurt dışındaki seyirci potansiyelini artırmak.
- Sinema endüstrimizin geliştirilmesi ve dış pazarlara açılabilmesi için gerekli çalışmaları yürütmek, bu amaç doğrultusunda diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak.
- Sinema ve audiovisuel ortamımıza daha nitelikli bir düzey kazandırmak, yerli ve yabancı nitelikli ürünleri desteklemek.
- Yeni ve dinamik bir audiovisuel kültürü oluşturacak yaratıcı güçlerin ortaya çıkmasına imkânlar hazırlamak.
- Eğitimin her düzeyinde audiovisuel kültür ürünlerinden yararlanılması doğrultusunda çalışmalar yapmak.
- Türk sinemasını ve sinema ortamını geliştirmeye yararı olacak uluslararası audiovisuel kültür kurum ve kuruluşları ile işbirliğini sağlamak.
- Türkiye sinema ve audiovisuel ortamının sorunlarına çözüm getirebilecek yasal düzenlemeler konusunda öneriler getirmek, parlamento ve yayın organları nezdinde ''Sinema Kanunu''na ilişkin girişimlerde bulunmak ve özerk yapıda ve merkezi İstanbul'da olan ''Türkiye Sinema ve Audiovisuel Kurumu''nun oluşturulması için gerekli düşünsel ve pratik çalışmaları gerçekleştirmektir.

Yeni bir şiir dergisi: Sombahar...

Sombahar Yayıncılık tarafından yayınlanan Sombahar Şiir dergisinin ilk sayısı çıktı. İki ayda bir yayınlanacak dergi günümüz şiirinin nitelikli ürünlerine yer verirken, şiirimize yeni imzalar kazandırmayı, Türk şiirinin güncel sorunlarını ve tarihsel bağlarını araştırma-incelemelerle gündeme getirip irdelemeyi ve dünya şiirini izlemeyi amaçlıyor.

Derginin Eylül-Ekim sayısında yer alan şiir, yazı ve özel bölümler şöyle:

Ahmet Güntan / Özel Bölüm: Ahmet Güntan ile Söyleşi - Orhan Kâhyaoğlu / Şebnem İyinam, Süpertramp İçin Mantıklı Gezi Notları - Lale Müldür, Köpüklü Bir Kan Bir Duman - İ.Mert Özmen, Arzunun Dahili Hattından FM Dinleyen Çocuklar İçin - Haydar Ergülen, Tiffany Co. (şiir) Ahmet Güntan.

Müslüm Batuk / Özel Bölüm: Söyleşi-Celal Gözütok, Müslüm Batuk'tan şiirler.

Açıkoturum: Son 10 Yılın Şiir Dergiciliği (katılanlar: Tuğrul Tanyol, Ebubekir Eroğlu, Haydar Ergülen, Adnan Özer).

Ayrıca şiirleriyle Haydar Ergülen, Adnan Özer, Lale Müldür, Seyhan Erözçelik, Engin Turgut, V.B.Bayrıl, M.S. Özpalabıyıklar; yazılarıyla Orhan Kâhyaoğlu (Seyhan Erözçelik'in Yeis, Tabanca ve Hayal Kumpanyası), Ersin Kalkan (Oralarda Neler Oluyor), Ogan Güner (Gözardı Edilen Dizeler ya da Rock Şiiri), Ahmet Aydın (Ahmet Haşim'in Şiirlerinde Ölüm)...

Sombahar

''Sombahar''ın kapağı

Struga Şiir Şenliği'nde Türk şairleri...

Yugoslavya'nın Makedonya Cumhuriyeti'ndeki Struga kentinde yapılan 29'uncu şiir şöleninde bu yıl Türk şiirine geniş yer verildi.

Şenliğe Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek de katılarak Türk şiiri ve insanlık sevgisi konusunda bir konuşma yaptı.

Türkiye'yi bu yıl ülkü Tamer, Ebubekir Eroğlu, Beşir Ayvazoğlu ve Talât Halman temsil etti.

İlk kez bir havai fişek gösterisiyle açılan "Struga Şiir Akşamları"na 40 kadar ülkeden 80'e yakın, Yugoslavya'dan ise 200'den fazla şair katıldı.

Drim Irmağı kıyısında, 23 Ağustos gecesi, açıkhavada yapılan ilk şiir programında, Talât Halman binlerce izleyiciyi önce Makedonca selamlayarak, bir şiirini okudu.

24 Ağustos günü "Yüzyılın Sonunda Dünya Şiiri" konulu sempozyumda, Halman bir İngilizce konferans vererek şairin yeni doğmakta olan dünyadaki önemli işlevlerini anlattı.

25 Ağustos'ta, 29 yıldır ilk kez "Türk Şiiri Gecesi" sunuldu.

Gecede, sırayla Talât Halman, Ülkü Tamer, Ebubekir Eroğlu, Beşir Ayvazoğlu ve Üsküp'teki "Birlik" gazetesinin konuğu Tahir Kutsi Makal, şiirlerini Türkçe olarak okudular. 1974'te Struga'nın "Altın Çelenk" ödülünü kazanmış olan Fazıl Hüsnü Dağlarca'dan bir şiirin Makedoncası okundu. Öteki şiirlerin de Makedonca çevirileri sunuldu.

26 Ağustos gecesi, kapanı programında Drim Köprüsü üzerinde Ülkü Tamer, Yunus Emre'ye ithaf ettiği "Selam Olsun" redifli şiirini okudu.

27 Ağustos gecesi, Üsküp'te bir ay önce açılmış olan Ortodoks Kilisesi'nin önünde Eroğlu ile Ayvazoğlu birer şiir okudular.

Talât Halman Struga Şiir Günleri'nde

Yugoslavya'nın, Makedonya'nın ve Yugoslavyalı Türk topluluğunun gazeteleri, radyo ve televizyonları için Kültür Bakanı Zeybek ve Türkiye'den gelen şairlerle sayısız söyleşi yapıldı.

Ülkü Tamer'in hazırlayacağı bir "Çağdaş Türk Şairleri Antolojisi"nin Makedonca'ya çevrilerek, Üsküp'te, 30'uncu Struga şiir şölenine kadar yayınlanmasına karar verilmesi de memnunluk yarattı.

Talât Halman da, kendi çevirileriyle İngilizce bir "Yugoslavyalı Türk Şairleri Antolojisi" hazırlayarak ABD'de yayınlayacağını bildirdi.

TRT, "Bedri Rahmi Eyüboğlu" programı hazırladı

TRT, ressam ve şair, çok yönlü sanatçı, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun ölümünün 15. yıldönümü nedeniyle bir program hazırladı. Prodüktörlüğünü Zafer Karatay'ın yaptığı program, sanatçının ölüm yıldönümü olan 21 Eylül Çarşamba akşamı I. Kanalda saat 22.40'ta ekrana gelecek. Programda Bedri Rahmi'nin kendi sesinden şiirler sunuluyor, hayatı, çok yönlü sanatçı kişiliği ortaya konuluyor. Danışmanlığını estetik ve sanat tarihçi, edebiyat eleştirmeni Hikmet Altınkaynak'ın yaptığı bu programda, sanatçının oğlu Mehmet Eyüboğlu, torunu Rahmi Eyüboğlu ve kardeşi Nezahat Eyüboğlu, anılarını anlatıyorlar.

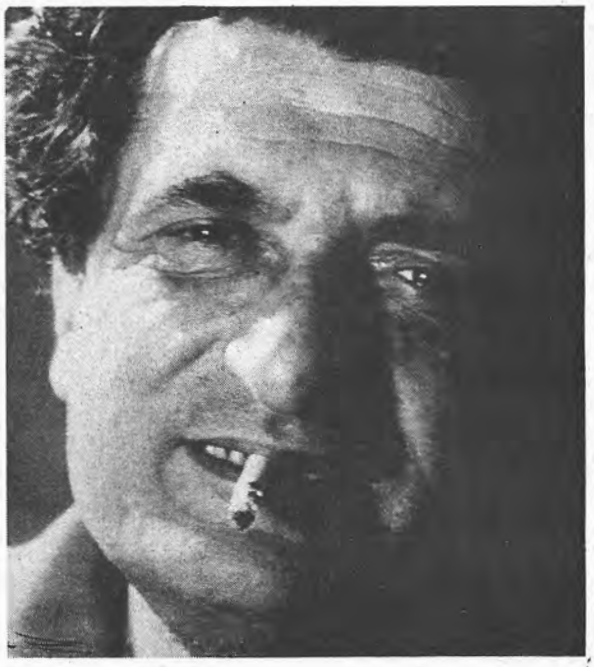

Bedri Rahmi Eyüboğlu

Çekimlerin Bedri Rahmi'nin bir sanat müzesini andıran Kalamış'taki evinde ve Bodrum'da yapıldığı programda ayrıca ressam, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mustafa Aslıer ile Bedri Rahmi'nin şiirlerinden beste yapan ses sanatçısı Erol Evgin yer alıyor.

Dergimiz yazarlarından Vedat Günyol'la Hikmet Altınkaynak'ın Bedri Rahmi'nin edebiyatçı yanı üzerine söyleşisi ile program sona eriyor.

Çağdaş Türk Resmi Müzayedesi yapılıyor

Kültür ve Sanat Varlıklarını Koruma ve Tanıtma Vakfı, Güzel Sanatlar Müzayede Salonu Sotheby's, Turquoise Magazin Dergisi'nin işbirliği ile Kasım ayında İstanbul'da uluslararası bir müzayede düzenleniyor.

Dışişleri Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı tarafından desteklenen "Çağdaş Türk Resmi" başlıklı müzayedenin geliri KÜSAV'a aktarılarak, Gülhane Parkı'ndaki Alay Köşkü'nün restorasyonu için kullanılacak.

Alay Köşkü'nü kültürel etkinlikler merkezi olarak hizmete sunmayı amaçlayan KÜSAV, elde edilen gelirle köşk içersinde konferans salonu, sergi alanı, çeşitli atölyeler ve seminer odalarının yapım çalışmalarına başlayacak.

Öte yandan Sotheby's Müzayede Salonu yetkilileri ve seçici kurul "Çağdaş Türk Resmi" müzayedesinde yer alacak eserleri belirledi. Prof. John Carswell başkanlığında ODTÜ Mimarlık Fakültesi Doç. Dr. Jale Erzen, Sanat Tarihçisi Vasıf Kortun, sanatçı ve yazar Deanna Peterbridge, Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihçisi Günsel Renda'dan oluşan seçici kurulun yaptıkları toplantıda müzayedede yer alacak eserler belirlendi.

Bu müzayede için Türk ressamlarına yapılan duyuru sonucunda 62 sanatçının sunduğu 130 eserden 45 adet eser müzayede için seçildi. Seçici kurul seçilen eserler arasında oybirliğiyle karar verdi. Seçim sonunda ortaya çıkan 45 eserin yaklaşık yüzde 40'ı 35 yaş altındaki sanatçılara ait.

Van Gogh

Van Gogh'un intiharına tıpsal açıdan yeni bir boyut getirildi

Hollandalı ressam Van Gogh (1853-1890) intiharından 100 yıl sonra tıpsal açıdan yeniden incelemeye alındı. Journal ef the American Medical Association (Jama)'in son sayısında açıklandığına göre Van Gogh ne deli, ne de bir alkolikti. Van Gogh'un Ménière sendromu adı verilen, çok acı veren bir iç-kulak hastalığı olduğu sanılıyor. Bu hastalıkta iç kulakta salgı toplanıyor ve baskı ortaya çıkıyor, zaman zaman baş dönmesi, sağırlık ve kulak çınlaması semptomları görülüyor.

Jama'da çıkan haberin yazarları, kulak hastalıkları uzmanı I. Kaufman Arenberg ve ressam Lynn Flieger Countryman teşhislerini, Van Gogh'un 796 mektubunu inceleyerek koymuşlar. Van Gogh'un acısının anlatımı, Arenberg'in tedavi ettiği binlerce Ménière hastasının raporlarına tam olarak uyuyor. Doktora göre, Van Gogh önce acısını azaltmak amacıyla sol kulağını kesmiş, 6 ay sonra da yeni bir hastalık periyodu sırasında intihar etmişti.

"Boy"un kapağı

İFSAK'ta sinema kursları

İFSAK'ın 15. Dönem Sinema Kursu'na kayıtlar sürüyor: 8 hafta sürecek olan Sinema Kursu 15 Eylül 1990 Cumartesi Saat 15.30'da başlıyor. Bu kurslar sinema dili, senaryo, kamera yapıları ve çekim planları, ışık, görüntü yönetmenliği, film yönetmenliği, video tekniği ve laboratuvar konulu temel bilgileri kapsıyor.

Türk Dili Onur Ödülleri, Dil Bayramı'nda dağıtılacak

26 Eylül'de Ankara'da düzenlenecek Dil Bayramı'nda Dil Derneği'nin Türk Dili Onur Ödülleri dağıtılacak.

Türk Dili Onur Ödülleri, geçtiğimiz yıllarda yitirdiğimiz Ceyhun Atıf Kansu, Yaşar Nabi Nayır, Berke Vardar'ın yanı sıra, M.Cahit Yener, Samim Kocagöz, Oktay Akbal, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Necati Cumalı, Melih Cevdet Anday, Talip Apaydın, Güngör Dilmen ve Kerim Afşar'a verildi.

Öte yandan, Dil Derneği'nce düzenlenen Dilbilim Kurultayı 29 ve 30 Eylül günleri Ankara'da yapılacak. Milli Kütüphane salonunda yapılacak kurultayda 6 oturumda dilbilim çalışmaları ve bunların Türkçe'ye yansıması dilbilimcilerin bildirileriyle irdelenecek.

60 yıllık bir sansür tartışması...

60 yıllık eski bir sansürün ardından James Hanley'nin 1931 yılında 145 nüsha olarak çıkan "Boy" adlı romanının utandırıcı ve iğrenç olup olmadığı inceleniyor. Kitap, bu yüzden 1934 yılında yasaklanmıştı.

1985'te ölen İngiliz-İrlandalı Manley'i bir roman dahisi olarak nitelendiren Times, "Boy" adlı romanın yeniden bastırılmasını istemiyor, ama yazarın oğlu Liam yeniden basıma karar vermiş durumda.

"Boy"un konusu, Hanley'nin 13 ve 23 yaş dönemi arasında denize açıldığı zamanlarda başına gelen olaylardan oluşuyor. Bir miço, mürettebatın homoseksüel sömürülerine maruz kalıyor ve sonunda kaptan tarafından öldürülüyor. Der Spiegel derginin yorumuna göre 30'lu yıllardaki sansürün nedeni homoseksüel şiddetin açıklanmasından çok sosyal alt tabakadan çok söz edilmiş olması. Şimdi Thatcher İngiltere'sinin bu durumla nasıl başa çıkacağı merakla bekleniyor.

Özel tiyatrolara 518 milyon liralık devlet yardımı yapılacak

Kültür Bakanlığı özel tiyatrolara toplam 518 milyon lira tutarında yardım yapma kararı aldı.

Çeşitli tepkilere neden olan "devlet yardımının paylaştırılması" için toplanan değerlendirme kurulu, başvuruda bulunan 35 tiyatrodan 25'ine yardım kararı aldı. Buna göre Kenterler Tiyatrosu, Ankara Sanat Tiyatrosu, Orta Oyuncular, Dostlar Tiyatrosu, Dormen Tiyatrosu, Nisa Serezli-Tolga Aşkıner Tiyatrosu, Gönül Ülkü-Gazanfer Özcan Tiyatrosu ve Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu 35 milyon, Enis Fosforoğlu Tiyatrosu, Hodri Meydan Kültür Merkezi, Hadi Çaman Yeditepe Oyuncuları, Nejat Uygur Tiyatrosu, Tevfik Gelenbe Tiyatrosu ve Abdullah Şahin Nokta Tiyatrosu 25 milyon, De Tiyatrosu ve Kocaeli Bölge Tiyatrosu 20 milyon, Bizim Tiyatro ve Masal Gerçek Tiyatrosu 10 milyon, İdil Abla Çocuk Tiyatrosu ve Tuncay Özinel Tiyatrosu 8 milyon, Ali Atik Tiyatrosu, Anadolu Sanat Tiyatrosu 4 Milyon liralık yardım alacak.

Türk Dil Kurultayı 25 Eylül'de

Kültür Bakanlığı tarafından düzenlenen "1. Türk Dil Kurultayı", 25-28 Eylül tarihleri arasında Ankara'da toplanacak. Türk dilini araştırmak, yazı ve konuşma dilinin sorunlarını saptayıp çözüm yolları aramak amacıyla düzenlenen kurultay, beş komisyon halinde çalışacak. "Türkiye Türkçesinin Bugünkü Durumu", "Türkçenin Öğretimi Meselesi", "Terimler Meselesi", "Türk Dünyasında Alfabe, İmla, Yazı Dili Meseleleri", "Türkçe'nin Araştırılması Meselesi".

Design Journal'da Grafik Ürünler Sergisi..

10. Grafik Ürünler Sergisi Design Journal'da...

Güney Kore'de yayınlanan, ABD ve AET ülkeleri dahil, 60'ın üzerinde ülkede dağıtımı yapılan, grafikten endüstri tasarımına, tekstilden mimariye kadar tasarımın her dalından yapıtlara yer veren uluslararası tasarım dergisi Design Journal, son sayısında 10. Grafik Ürünler Sergisi'ne geniş yer ayırdı. Türkiye'den Yurdaer Altıntaş'ın danışmanlığını yaptığı dergi, bir sunuş yazısı ile birlikte, sergide ödül kazanan yapıtlara yer verdi.

Bilindiği gibi, Grafikerler Meslek Kuruluşu her yıl, Türkiye'de üretilen grafik ürünlerden oluşan bir sergi açıyor. Sergide ayrıca seçici kurulların yaptığı değerlendirmeler sonucu grafiğin çeşitli dallarında yılın en başarılı yapıtlarına ödül veriliyor.

Sagan ve TV'de yayınlanan kuklası

Sagan'dan Fransız TV'sine dava...

Fransız yazar Françoise Sagan bir Paris mahkemesinde Fransız Pay-TV Canal Plus'ü dava etti. "Başka Hiçbir Yerde" adlı ünlü kukla şovunda George Bush, Michael Gorbaçov, Papa II. Jean Paul ve Jean-Paul Belmondo'nun yanında yer alan Sagan itici ve akıldan yoksun olarak gösterilmişti. Kişilik haklarına saldırıdan dolayı 1.5 milyon Frank isteyen Sagan 2 yıl kadar önce de boş yere dava yoluyla aynı yayından kuklasının çekilmesine çalışmıştı. O zaman programda Sagan'ın uyuşturucu kullanması konusunda imalarda bulunulmuştu.

Mehdi Yeşildeniz öldü

Şehir Tiyatroları emekli aktörü Mehdi Yeşildeniz, 86 yaşında İstanbul'da öldü. 1904 yılında Edirne'de doğan Mehdi Yeşildeniz, 1936 yılında Şehir Tiyatroları'na girmiş ve o yıl "Macbeht" piyesiyle sahneye çıkmıştı. Emekli olduğu 1975 yılına kadar Şehir Tiyatroları'nda sayısız oyunda oynayan Mehdi Yeşildeniz'in rol aldığı bazı oyunlar şunlar: Macbeth, Yaban Ördeği, Kral Lear, Kuru Gürültü, Lafonten Baba, Peer Gynt, Anma Karenina, Othello, Büyük İhtilal, Su Kızı, Ocak Çekirgesi, Julius Cezar, Deli Saraylı, Yürü Ya Kulum, Haremde, Coriolanus, Sürüp Gider.

İFSAK, yeni yerine taşındı

İstanbul Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Derneği İFSAK, Tünel Kumbaracı Yokuşu, İş Hanı'ndaki yeni mekânına taşındı.

Söz konusu mekân iki kat ve yaklaşık 400 metrekarelik bir alanı kapsarken, eğitim, gösteri, dinlenme salonları ve lobileriyle yönetim bölümleri içeriyor. Bu arada kurumun Eğitim ve Gösteri Salonu'na İFSAK'ın kurucusu Nurettin Erkılıç'ın adı verildi.

İFSAK sekreteryası eskiden olduğu gibi saat 14.00'ten itibaren çalışmaya başlarken yeni telefon numarası da 152 44 61 olarak değişti.

İzmir'de yeni bir galeri...

Türkiye'nin ilk özel resim müzesi "Selçuk Yaşar Resim Müzesi"nin zemin katı, Ekim ayından itibaren, sanatçılar için "Resim Galerisi" olarak hizmete girecek. İlk sergi Ekim ayı başında İzmir ve İstanbullu sanatçıların yapıtlarından oluşan "Karma Sergi" olacak. Kişisel veya karma resim sergilerin her ay yer alacağı Selçuk Yaşar Resim Müzesi'nin zemin katı bu amaçla baştan başa yenilendi ve bir galeri haline getirildi.

Sovyet sanatçıları sergisi...

Modus Vivendi (Zürih) ile Art Modern (Moskova) galerilerinin işbirliği ve Urart galerilerinin katkılarıyla, 26 Ekim-26 Kasım tarihleri arasında İstanbul Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda Sovyet Sanatçıları Sergisi açılacak.

Ev sahipliğini İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin üstlendiği bu sergide 300'den fazla yapıt sunulacak. Sergi, sayısal olarak bugüne kadar Sovyetler Birliği dışına çıkmış en büyük sergi olma özelliğini taşıyor.

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve her iki ülke sanatçılarının birbirlerini yakından tanımaları amacıyla düzenlenen bu serginin İstanbul'da tanıtım ve pazarlamasını Urart sanat galerileri üstlendi.

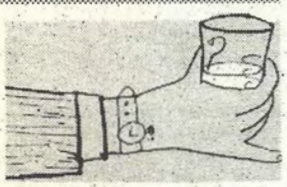

"Dünden Bugüne Su" sergisi...

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Karikatür ve Mizah Müzesi'nde 14-30 Eylül 1990 tarihleri arasında, **"İstanbul Su Günleri - Dünden Bugüne Su"** isimli bir sergi açılıyor.

İSKİ'nin katkılarıyla gerçekleştirilen sergide, 1870'lerden günümüze su sorununu ele alan karikatürlerin yanı sıra Şirin İskit'in, **"Neşeli Çeşme"**si, Gürel Yontan'ın bir çevre düzenlemesi ve Süha Arın'ın, **"Suya Hüküm ki"** adlı belgeselinin video gösterileri izlenebilecek.

Gazanfer Ağa Medresesi'nde yer alan müzenin kitaplığında ayrıca izleyiciler, konuyla ilgili ilginç makale, kitap ve dergiler de bulabilecekler.

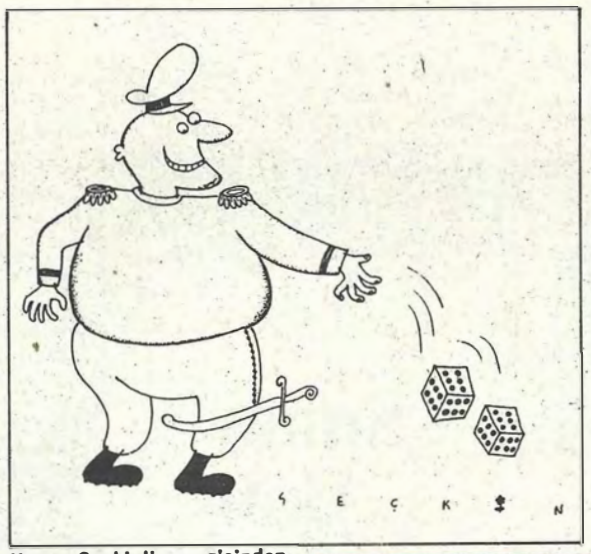

Hasan Seçkin'in sergisinden

Sergiler...

• Fotoğraf sanatçısı Sami Güner, 25 Eylül'de İzmir Resim ve Heykel Müzesi'nde bir sergi açacak.

• Türk-Japon Kadınları Dostluk ve Kültür Derneği İstanbul Şubesi ve Japonya Dışişleri Bakanlığı'nın katkılarıyla gerçekleştirilen "Japon Bebekleri" sergisi 18-25 Eylül tarihleri arasında Sandoz Sanat Galerisi'nde izlenebilecek.

• Basın Müzesi'nde 24 Eylül'den başlayarak Cem Çalış'ın heykel; Agâh Arat, Melih Arat, Ertan Tınas'ın fotoğraf; Şeyma Oktuğ'un resim ve Sanat Butik'in karma sergileri yer alacak.

• Türkiye İş Bankası Parmakkapı Sanat Galerisi'nde 17 Eylül'de Nuran Gülen Dağlı ve Hayrettin Sönmez'in; Erenköy Galerisi'nde ise 18 Eylül'de Şadan Bezeyiş'in resim sergileri açılacak.

• Yapı Kredi Kâzım Taşkent Sanat Galerisi'ndeki "Türk Bestekâr Portreleri" sergisi 2 Ekim'de, Beyoğlu Galerisi'ndeki İsmet Çavuşoğlu resim sergisi 3 Ekim'de sona erecek.

• İzmir Büyükşehir Belediyesi'nce düzenlenen resim yarışmasına katılan yapıtların yer aldığı "9 Eylül Resim Sergisi" Belediye Çetin Emeç Galerisi'nde açıldı. Serginin açılışında, yarışmada birinci olan Adem Genç ile ikinci Atilla Akar, üçüncü Umut Terker ve mansiyon alan Engin Dalyancı, Bilal Erdoğan, Alpaslan Kaya'ya plaketleri verildi. 41 yapıtın yer aldığı serginin 22 Eylül'e kadar açık kalacağı bildirildi.

"Japon Bebekleri" sergisinden

• 1968 yılında yapılan Dünya Gençler Yağlıboya Resim Yarışması'nda birinci olan Aykut Ünker, o tarihte kendisine Maltepe'deki köşke çağırıp kutlayan İsmet İnönü'nün bir portresini yaptı. Ünker, 7. kişisel sergisinde yer alacak portreyi, İnönü'den gördüğü ilgiye karşı bir teşekkür amacıyla yaptığını söylüyor.

• Karikatür sanatçısı Hasan Seçkin'in 12 Eylül'ün 10. yıldönümü nedeniyle Ümraniye Kültür Merkezi'nde açtığı "Benim Paşalarım" konulu karikatür sergisi 20 Eylül'e değin sürecek.

• 20 yıldır mağaracılıkla uğraşan ve sık sık Türkiye'ye gelen Nicky Boullier, Galeri Arşiv'de (Fener Cad. 48/3 Kalamış) "Yarasalar" adlı bir sergi açtı. Ayrıca halı ve ipek üzerine desen çalışmaları da olan Nicky Boullier'nin "Yarasalar" dizisinde yarasa iskeletinden yarasa desenlerine dek çok sayıda çalışma yer alıyor. Boullier'nin sergisi 22 Eylül tarihine dek görülebilecek.

Ünker'in İnönü portresi

• Ankara Kavaklıdere'deki Akpınar Sanatevi'nde Olivier Arnaud Aboucaya'nın resim sergisi 25 Eylül'de açılacak.

• 19 Türk, yirmi ülkeden 36 yabancı sanatçının özgün baskı resimlerinden oluşan **"Bizden ve Onlardan 5"** adlı sergi, Tem Sanat Galerisi'nde izlenebilir.

• AFSAD'da 15 Eylül'de Mehmet Arslan Güven'in fotoğraf sergisi, 19 Eylül'de Merter Oral'ın "Cibachrome Baskı Tekniği" konulu semineri (saat 18.00), 20 Eylül'de Faruk Öztürk'ün "Anadolu Anadolu" konulu saydam gösterisi (saat 18.30) yer alacak.

• Ankara Çankaya'daki Doku Sanat Galerisi'nde Turan Erol'un "Güze Doğru-2" konulu resim sergisi 30 Eylül'de sona erecek.

• Urart Sanat Galerisi'nde yılın ilk sergisi 27 Eylül'de açılacak. Sergide Işık Tüzüner'in heykel çalışmaları yer alacak.

• Esbank desteğinde düzenlenen 7. Yunus Emre Sergisi 23 Eylül'e değin İzmir Esbank Sanat Galerisi'nde izlenebilir.

• Ortaköy Artisan Sanat Galerisi'nde 20 sanatçının yapıtından oluşan bir koleksiyon sergileniyor. Hoca Ali Rıza'nın taşbaskıları ile Pertev Boyar, B.Rahmi Eyuboğlu, Orhan Peker, Fuat Seyhun, Eşref Üren, Avni Arbaş, Jülide, Şinasi Barutçu, Dinçed Eğrimez, Gencay Hamit Görele, Nuri İyem, Zeki Kıral, Fatma Tülin Öztürk, Nihat Tandoğan, Esat Tekand, Süleyman Saim Tekcan ve 19. yüzyıldan bir Türk primitifinin tablolarından oluşan 73 milyon lira değerindeki koleksiyon 22 Eylül'e dek görülebilecek .

Sunay Akın

Sunay Akın, 1962 doğumlu. İstanbul Üniversitesi Fiziki Coğrafya Bölümü'nü bitirdikten sonra şiirin kıyılarında keşfe çıktı. Milliyet Sanat Dergisi'nce düzenlenen Genç Şairler Antolojisi'ndeki şiirinin de, adı olan 'Noktalı Virgül' adlı dosyasıyla 1986 Halil Kocagöz şiir ödülünü kazandı. Şairin ilk kitabı olan "Makiler"e de, 1990 Orhon Murat Arıburnu şiir ödülü verildi.

Çocukluğunda, dedenin şiir kitabını mı buldun sandıkta da, şiire başladın? Yoksa Fahriye Abla sizin de komşunuz muydu?

Dedem, tahsildar Şükrü Efendi!.. Çok kitap okurmuş ama şiir yazmamış. Çocukluğumda şiire yönelmemdeki etken, vapur dumanı olmuştur!.. Ağabeyimin ilkokuldayken yaptığı bir resimdeki vapur dumanı... Aile eşrafı, komşular, yani gören herkes çok "canlı" bulmuştu o resmi. Ağabeyim birden ressam kesilmişti başımıza. Hem o, Ayşegül kitaplarına benden daha temiz bakıyodu!.. Ben de, dedemin kitaplarından birini açıp, oradan bakarak ilk şiirimi yazdım: "Neler yapmadık bu vatan için / Kimimiz öldük / Kimimiz nutuk söyledik" (Orhan Veli). Dıranas, Fahriye Abla'yı Erzincan'a göndermişti. Ben ise Trabzonluyum. Yani komşumuz Müzeyyen Hanım teyzeydi!..

Kısa şiir yazdığın konusunda eleştirilerle karşılaştığını biliyorum. Benim bile "Vazgeç şu kağıt tasarrufundan!" dediğim olmuştur. Bu "ufalak şiir" tavrı, "kısa kes özet olsun" düşüncesinden mi, okuyucunun gözleri yorulmasın diye mi?

Hiçbiri... Şiir okumakla kumaş satın almak arasında bir fark olsun be Akgün... Ben, şiir cetvel ile ölçülmez diyorum. Göze, kulağa kısa gelen şiirlerim var ama, düşünceye, lirizm'e, ironi'ye bakarak şiirlerim için "gönül rahatlığıyla" uzundan da öte, yani sonsuz diyebilirim. Hepimiz çekici ele alıp, tersanede çivi çakabiliriz. Ama, şişenin içine gemi maketi yerleştirmek apayrı bir işçiliktir. Akvaryuma okyanus yerleştirmek gibi bir şey benim yaptığım. Ama yalnızca o da değil. Bir de, içinde balina besliyorum. "Soluklu Şiir" tanımlaması bence büyük bir gaflettir. Önemli olan şiirdeki 'oksijen' değeridir. Ve bu değeri dizelerin matematiksel toplamında aramak büyük bir hatadır. Çünkü şiir, cüce bir zürafadır!..

> "Akvaryuma okyanus yerleştirmek gibi bir şey benim yaptığım. Ama yalnızca o da değil. Bir de, içinde balina besliyorum"

Cemal Süreya, senin bir şiirinle uçtuğunu söylemişti. Hangi şiirindir o?..

İlk yayınlanan şiirlerimden biriydi. Güncesindeki 334. Gün'e almıştı o şiirimi Cemal Süreya: "Yine bir kömür / kütürdedi sobada / kayıp bir madencinin / kalbi rastgeldi / atıverdi sıcak odada."

Birinci sigarası mı, ikinci yeni mi, üçüncü şiir ligi mi?..

Tabii ki, üçüncü şiir ligi... Şiirden hiçbir zaman umut kesilmez. Çünkü gökyüzüne atılan top aut olmaz, oyunun içindedir! Yeni bir şiirin peşine takılmak kırk yıl öncesinden daha zor gibi geliyor bana. Şiirdeki çıta yüksek atlama sporundaki gibi gün geçtikçe yükselmekte. Ama rekor kırmak artık eskisi gibi santimetrelerle değil, milimetrelerle oluyor günümüzde. Yalnız şu var; şiirde tek bir rekor olmaz. Her şair kendi kalesine attığı golden sorumludur!

Bilgisayar, daktiloyu öldürecek mi?

Hayır!.. Bilgisayar daktiloyu öldüremeyecek. Bilgisayarın mühendisleri varsa daktilonun da, şairleri var! Kuruyemişçilerde leblebi satıldığı sürece bilgisayar daktiloyu öldüremez. Çünkü leblebi, akıllı her çocuğun bilgisayarıdır. "Leb" demeden bir şeyleri anlayan çocuklara güveniyorum ben. Ve inanıyorum ki, yarını kuracak olan onlardır (Şu "yarın" denilen şey kurmalı bir saattir aslında!..)

Şiir gelecekte senden neler bekliyor, sen ondan neler bekliyorsun?

Şiir gelecekte de, benden gevezelik beklemesin. Çünkü ben onu telefon ahizesine benzetiyorum. Yani laf kalabalığı, imge yığınıyla boş yere elde tutulmaması gerekir ki, halk ararsa meşgul çalmasın!.. Ben ise ondan randevularına zamanında gelmesini bekliyorum. Kısa şiir uzun zamanda yazılan şiirdir. Kendisini daha bulmamış, yıllardır bekleyen şiirlerim var. Söyle şiire, gelsin işini tamamlasın...

İlk şiir kitabı daha bir yaşını bile doldurmamış hınzır bir genç şair olarak, yaşlı şairlere ne gibi önerilerin var?

Yaşlı şairler sözünden nüfus cüzdanı yıpranmış şairleri kastettiğini sanmıyorum. Bence nüfus cüzdanı yeni ama pörsümüş dizelerle şiirler yazan o kadar çok şair(!) var ki... Ortalama şiir bataklığına saplanmış her şair yaşlıdır bence. Onlara önerim, daha çok şiir yazmaları, daha çok hareket etmeleridir. Ki, böylece bir an önce boğulup gitsinler. Onları kurtarmak mı?.. Hayır!.. Bu olamaz. Çünkü şiirin can yelekleri yoktur.

AKGÜN AKOVA

ABDİ İPEKÇİ ÜTOPYA YARIŞMASI

Ütopyalar, yaşadıkları toplumda mutsuz olan aydınlar tarafından tasarlanmış yeni "var olmayan güzel ülke" modelleridir.

Dünyada tarih boyunca birçok ütopya kaleme alınmış olmasına karşın Türkiye'de hemen hiç ütopya metni yok (Sınırlı bazı örneklerin dışında).

Sanat Dergisi, insanların kendi geleceklerine sahip çıkma sürecine katkıda bulunmak amacıyla bu yılki Abdi İpekçi yarışmasını ütopyaya ayırdı.

I. Koşullar:

- ☐ Yarışma, Milliyet kuruluşlarında çalışanlar dışında herkese açıktır.
- ☐ Yarışmaya gönderilecek ütopyaların en çok 10 sayfa olması, daktilo ile çift aralıklı olarak kâğıdın bir yüzüne yazılması ve 5 nüsha olarak postalanması gerekmektedir.
- ☐ Yarışmaya en çok iki ütopya ile katılınabilir.
- ☐ Yarışmacı 5 nüsha olarak göndereceği ütopyasının altına (5 nüshanın da) altı rakamdan oluşan bir rumuz koyacak, ayrıca kapalı bir zarf içinde vereceği kısa yaşamöyküsü ve bir fotoğrafının yanına bu rumuzu da ekleyecektir. Yarışmacının açık kimliği, adresi ve telefon numarası bu ekte yer alacaktır.
- ☐ Yarışmaya katılma süresi 1 Aralık 1990 günü akşamı sona erecektir.
- ☐ Yarışmaya katılacak yapıtlar, "Milliyet Sanat Dergisi, Abdi İpekçi Yarışması, Cağaloğlu-İstanbul" adresine postayla gönderilebileceği gibi elden de verilebilecektir.
- ☐ Gönderilen yazılar iade edilmeyecektir.

II. Ödüller:

Birinciye.....1.000.000 TL.
İkinciye.....500.000 TL.
Üçüncüye.....250.000 TL.
Ayrıca beş yapıta mansiyon verilecektir.

III. Seçici Kurul:

Enis Batur
Murat Belge
Orhan Duru
Ömer Faruk
Haluk Şahin

CİN MISIRI BİR KALEM

"Cin mısırı bir kalem, üstünde de bir imza: Örsan Öymen. Yerli politikanın haması nutuk ve dernekçilerle kabasından makyajlanmış suratı arkasındaki hinoğlu hinliklerle akreplikleri, inceden inceye tanımışlığın belgeselliğiyle alaycılığında yazardı..."

ÇETİN ALTAN

"Dinamizmi, civa gibi zekâsı, güleryüzü, keskin siyasal görüşleri, kendini zorlamadan yaptığı nükteleri, ışıltılı kişiliği ile unutulmaz izlenimler bırakabilen ender insanlardandı Örsan... Milliyet'te çıkan yazılarını okudukça, 'Ah, bunu keşke ben yazabilseydim' diye düşünmemek elde değildi."

TALAT HALMAN

"Güzel günlerimiz var Örsan Öymen'le. Gazeteciliğimin güzel bir dönemini onunla yaşadım, birlikte çalıştık. Ortak çabayla ürünler verdik. Haberciliği ondan öğrendim."

MÜŞERREF HEKİMOĞLU

"Arkadaşlarının zorlu günlerinde, mücadelelerinde daima arka çıkan, onları yalnız bırakmayan bir dosttu. 'Benim desteğe ihtiyacım var' diye düşündüğünüz kritik bir günde, 'Örsan mutlaka yazar' tahmininde bulunmuşsanız, asla yanılmazdınız. Örsan'ın sütununda bir dost sesi, mutlaka yükselirdi."

İSMAİL CEM

"Örsan ne kadar çocuk, ne kadar çocuksu, ne kadar şakacı gibi görünse, hatta yaşasa da, yazar-gazeteci olarak tuttuğu yolda ciddiydi. Onun gerçek değerini veren, bu konudaki tutarlılığıydı."

İLHAN SELÇUK

"Bizim kuşaktan olup da, Örsan ile anısı bulunmayan gazeteci varsa da çok azdır. Bizim kuşaktandı ama, ben bu uğraşa başladığımda o on beş yıla yakın geçmişi olan, deneyimli, parlak bir gazeteciydi. Bu işte hem yaşıtım arkadaşım hem de büyüğümdü."

ALİ SİRMEN

"Kıvrak bir kalem, pırıl pırıl bir zekâ ve espri yeteneği. İşte Örsan'ın Politika Kazanı..."

HASAN PULUR

"Türkiye'de gazetecilikte bir numara... Meslek ahlâkında bir numara... İnsan sevgisinde... Adam yetiştirmekte... Dostlukta... Arkadaşlıkta... Yurt sevgisinde... Bir numara... Güzel adam... Yürekli adam..."

BEDRİ KORAMAN

"Örsan Öymen, sanki hep gazetecilik için yaşadı. Hep satır aralarında, hep sekiz sütunluk manşetlerde soluk aldı... Gazetelerimiz ayrıydı. Ancak amaçlarımız aynıydı. Ben Örsan'ın yazılarına çoğu kez gözü kapalı imza atardım o da benimkilerine..."

UĞUR MUMCU

"Örsan'ın başarıları üzerine anlatılacak o kadar çok şey var ki. Ne yaşadığı kısa hayata sığdırılabilecek şeylerdi ne de en uzun sütunlara sığar... Kendi gitti, ismi kaldı. Ama ölümünden sonra yazılanlar, söylenenler gösteriyor ki o kalan isim, çok güzel bir isim."

ALTAN ÖYMEN

ISBN 975-506-064-2

Milliyet YAYINLARI

ÖRSAN ÖYMEN ve Politika Kazanı

ÖRSAN ÖYMEN ve Politika Kazanı

Milliyet YAYINLARI

Örsan Öymen

BİR İHTİLÂL DAHA VAR

Örsan Öymen, bu kitabında Mustafa Kemal'in 1908'de binbaşıyken söylediği "Bizimkiler"i anlatıyor. Akıcı ve renkli üslubuyla...

6.BASKI KİTAPÇILARDA...